Utrecht University Library
Partner in Science
Universiteit Utrecht

Institutionu[m] seu elem[en]tor[um] libri Su[m]mmarium l[itte]rale & planu[m]

https://hdl.handle.net/1874/457046

Inſtitutionū ſeu elemētoꝝ libri Sūmarium lr̄ale ⁊ planū exquiſitiſſime collectū ſcholarib⁹ iuris vtriuſq; plurimū ad eiuſdē intelligētiā conducens incipit.

In noīe dn̄i amen. Impatoꝛ ceſar flauius Juſtinian⁹ Almanic⁹ Gottic⁹. Franc⁹. Afric⁹ Germanic⁹. Wādalic⁹. Pius. Felix Inclit⁹. Victor. Triūphatoꝛ. ſemper Auguſt⁹ Cupide Legū iuuentuti. Salutē. Incipit liber pꝛim⁹ dn̄i Juſtiniani impatoris. Inſtitutionū ſeu elementoꝝ.

Imperatoꝛiā Maieſtatē nō ſolū armis decoꝛatā ſed ⁊ legib⁹ opoꝛtz eſſe armatā Ut vtrūq; tp̄s videlicz belloꝝ ⁊ pacis recte poſſit gubernari. Nā tp̄s belli ꝑ arma. tp̄s pacis ꝑ leges exercet Et iſto mō impatoꝛ efficit. ⁊ triūphator magnific⁹ ⁊ religioſiſſimus.

Quoꝝ vtrāq; viam videlicet belloꝝ ⁊ pacis impatoꝛ nr̄ ꝑfecit cū ſūma vigilia dn̄o ānuēte qꝛ gentes barbaricas ſubiecit ſibi ꝑ bellicos ſudores. ex quo africa. ⁊ alie inumeroſe ꝓuincie impio romano celeſti numine addite ſunt.

Oēs vero ꝓli qui ſubditi ſūt romano impio. regunt legib⁹ rōnoꝝ.

Et cū ſacratiſſimas conſtōes antiq̄ꝝ q̄ valde ꝯfuſe erāt īpator nr̄ in luculentā erexiſſet ꝯſonantiaz. tunc adhibuit curā ad immenſa veterum volūia ⁊ hoc op⁹ magnū ⁊ diſpendioſū in quo erāt duo milia libroꝝ ⁊ triceſies centena milia verſuū. qd̄ in libris pandectaꝝ ꝯtinebat de quo g. facit mentiōez ⁊ ē tex. in. l. ij. § omia. C. de veteri iure enucl. qd̄ op⁹ ꝯſtantin⁹ inceꝑat ꝯpilare quāuis deſperatū reliquerat vt etiā hic tangit g. Ideō īpatoꝛ noſter Juſtian⁹ celeſti fauoē adipleuit

Cūq; hoc deo ꝓpicio ꝑactū eſt. videlicz h̄ op⁹ de quo ſtati dixit tūc impatoꝛ ꝯmiſit ꝯpilatiōez libroꝝ inſtitutionū tribuniano mgr̄o. ⁊ ex q̄ſtoꝛe ſacri palacij. Et theophilo ⁊ doꝛotheo viris Illuſtrib⁹ h̄ntib⁹ ſolerciam ⁊ legū ſciētiam. quoꝝ fides ex multis argumentis aꝓbata fuit ad finē vt prima legū cunabula nō ab ātiquis fabulis ſed ab impiali ſplendoꝛe appeterent ⁊ q̄ nihil inciuile nihil ꝑperaz. nihil īutile in libris legum poneretur.

Et qd̄ priori tp̄e vix p⁹ q̄doꝛienniū Juuenes ſtuduerunt. hōc hodie ex libris inſtitutionū in vno āno ſtudebūt vt h̄ vult tex. hoc veꝝ eſt ſi diligent ⁊ cum attentione legerint

Igitur poſt quinquaginta libros ffoꝝ.ſeu pandectaꝝ Imꝑator mā/
dauit in q̄tuor libros ꝯtiri iſtitutiões vt eſſēt ꝑma legū elemēta

Sūma Itaq; ope ⁊ alacri ſtudio has leges accipite vos ipos eru/
ditos oñdite Et ſpes pulcerrima vos foueat vt toto oꝑe poſ/
ſitꝭ.rez publicā nr̄am in ꝑtibus vobis credendā gubernare.

¶ De iuſticia et iure

Iuſticia Eſt conſtans ⁊ ꝑpetua volūtas ius ſuū vnicuiq; tri/
buens.

Iuriſprudēcia Eſt diuinaꝝ hūanaꝝq; reꝝ nōticia iuſti atq; iiuſti
ſcientia.

His igitur Incipientibꝰ docere vel exponere leges debemꝰ primo
leui ac ſimplici via ꝓcedere deinde aptiſſima interꝑtatō
ne ſingula tradere.qꝛ ſi doctores ab inicio vellēt aīm ſtudentꝭ.multitudie
⁊ grauitate legū ꝑgrauare.tūc alteꝝ de duobꝰmalis frequēter ꝯtingeret
videlicet vt efficerent̄ deſertores ſtudioꝝ vel pꝰmagnū laborez ex diffidē
cia ꝓficiendi ſtudium dimitterent.

Iuris p̄cepta ſunt tria honeſte viuere.alteꝝ nō ledere.iūs ſuū vni
cuiq; p̄ſtare alias tribuere

Huiꝰ ſtudij iuris ciuilis ſūt due ſpēs.qꝛ qͦdā ē ius publicū.qͦdā
eſt priuatū.Ius publicū ē qͦ ad ſtatū rei rōne ſpectat.
Ius priuatū eſt qͦ ad ſinglоꝝ vtilitatem ꝑtinet.Dicenͦ igit̄ ē de iuē p/
uato qͦ eſt triplex ſcꝫ ius naturale.ius gencium ⁊ ius ciuile.

¶ De iure naturalī gētium et ciuilī

Ius naturale eſt qͦ natura oīa animalia docuit Et oīa anima
lia que in celo terra ⁊ in aquis naſcuntur iſto iu/
re vtunt̄.ab eo venit marꝭ.⁊ feīe cōiuctio.quā mr̄imonium appellamꝰ.⁊ ꝓ
lis ꝓcreatio ⁊ etiā edificatio vt patꝫ etiā in brutꝭ.

Ius autē ciuile differt a iure genciū.qꝛ hoc qͦ naturalis ratio i/
ter oēs hoīes ꝯſtituit.⁊ id qͦ apud oēs ꝑplos e/
que cuſtodit̄.⁊ quo iure oēs gentes vtuntur.dicit̄ ius gēciū Sꝫ ius ciuile
dicit̄ quo oēs ꝑpli vtunt̄.qui legibꝰ ⁊ moribꝰ regūtur ex ꝯſtōe ipoꝝ.vn̄
rōnꝰ ꝑplus ꝑtim vtit̄ iure ꝓprio ⁊ ꝑtim iure ꝯmuni oīm hoīm.

Sed ius quidem ſimplicit̄ dictū.ſine addito.dr̄ ius rōnoꝝ ſic cuꝫ
poetā noiamꝰ apud latinos intelligit̄ virgiliꝰ
apud grecos egregiꝰ homerꝰ Sed ius ciuile cū addito dictū.dr̄ ius ciui
le illiꝰ ciuitatꝭ.cuiꝰ nom̄ adījcit̄.vt cum dr̄ ius ciuile athenienſium.

Jus āt gētium Eſt ↄmune oīm generi hūano et ꝓpter ncitates humanas inuētū fuit bella ex eo orta ſūt captiuitates et ſuitutes ſecute que ſūt ↄtrarie iuri naturali ex quo oēs homies a pncipio liberi naſcebantur Et fere omnes cōtractus ex iure iſto gentiū pceſſerunt videlʒ emptio venditio locatio ſcries depoſitū mutuū et alij innūerabiles contractus

Cōſtat enim Conſtat autē ius ciuile ex ſcpto et ex non ſcriptō Jus ſcriptū diuidit in. vi. partes q̄ ſūt lex plebiſcitū ſenatus ↄſultū pncipū placita magiſtratuū edicta et reſponſa prudentū

Lex eſt ꝙ populus romanus ſenatorio magr̄atu interrogāte veluti conſule conſtituebat

Plebiſcitū Eſt qđ plebs plebeio magr̄atū interrogāte veluti tbuno cōſtituebat Et plebs differt a pplo ſicut ſpecies a genere Nā appellatione populi vniuerſi ciues cōtinentur patricij ſenatores cum alijs Sed appellatiōe plebis ceteri ciues tantū continentur

Senatus cōſultū Eſt ꝙ ſenatus iubet et conſtituit qꝛ poſtq̄ʒ ppls romanus fuit auctus tunc ſenatus ſtatuit leges vite populi ex quo difficile fuit omni die conuocare populum

Sed qđ pncipi placuit legis habet vigorē hoc eſt dicere ꝙ principum placita animo condendi legē facta vim legis obtinent qꝛ pplus romanus oē impium ſuū ⁊ omnē ptātē principi conceſſit et ergo qđcunqʒ impator per eplam cōſtitueret vel cognoſcēdo decreuerit aut edicto precepit legem eſſe conſtat

Plane Qñqʒ pnceps ꝓpter merita perſonarū priuilegia indulget vel ꝓpter demerita perſonaꝝ penas irrogat que nō trāſgrediunt perſonas nec trahūtur in exemplū ſecus qñ generalē legem facit quia illa generaliter tenet omnes

Pretoꝝ quoqʒ edicta non modicaʒ obtinent iuri. autoritatē Et etiā ius honorariū appellantur eo ꝙ magiſtratus et qui honores gerūt huic iuri autoritatē dederunt

Rñſa prudētū ſunt ſentētie et opiniones illorū quibus pmiſſū erat iura condere quia a ceſare inſtitutuʒ erat vt aliqui eſſent qui iura publice interptarent. que et illi iuriſconſulti appellabantur et non licuit iudici recedere a ſententijs eorum

Ex nō ſcripto Jus venit qđ vſus cō pbauit et cōſuetudo appellat nā diuturni mores ↄſēſu vtēciū ↄpbati legē imitant

Et non inelegant in duas ſpēs ius ciuile eſt diſtributum quia ius ſcriptū ortū habuit a ciuitate atheniēſiū q̄ ſuas

leges ſcripſerunt Jus non ſcriptū ortum habuit a ciuitate lacedemōiorꝝ
qui ſuas leges in memoria ſeruauerunt

Sed naturalia quidē iura per eque ſeruantur apud omnes gentes
ex quo diuina ꝓuidētia a qua tale ius cōſtitutū eſt
ſemꝑ firma atqꝫ immutabilis permanet Sed illa iura que ciuitates ſibi ꝯ
ſtituūt ſepe mutantur qn̄qꝫ per tacitū conſenſū populi qn̄qꝫ per aliam no
uam legem conditam

Omne aūt ius aut pertinet ad ꝑſonas aut ad res aut ad actiones
Et pmo de pſonis eſt videndū qꝛ parū eſt ius noſ
cere ſi perſone quarū cauſa conſtitutū eſt ignorent̄

De iure perſonarū

Summa io eſt prima diuiſio perſonarꝝ ē ꝙ omnes homies aut
ſūt liberi aut ſunt ſerui

Eſt autē libertas naturalis facultas ei⁹ qđ vnicuiqꝫ fa
cere libet niſi qđ vi aut iure prohibet̄

Seruitus aūt eſt conſtitutio iuř.gentiū qua quis dōn̄ alieno cōtra
naturam ſubijcitur

Serui aūt dicunt̄ a ſeruando qꝛ impatoꝛēs captiuos ſeruari iuſſerūt vt
nō occiderent̄ q̄ etiā mācipia dicta ſūt qꝛ māu capiebant̄

Serui aūt fiunt trib⁹ mōis Primo natiuitate qn̄ naſcūtur ex ancillis
nr̄is et hec eſt introducta de iure gentium Scđo ex capti
uitate qn̄ in bello capiūtur et ſimlr̄ eſt iuř.gentiū Tertio a iure ciuili quan
do maioꝛ.xx.annis ꝓpter ꝑciū participandū ſeſe venundari paſſus eſt

In ſeruoꝝ ꝯditione nulla eſt dr̄a Sed inter liberos multe differētie
ſunt quia quidā dicunt̄ ingenui et quidam libertini

De ingenuis

Ingenuus dicitur qui ſtatim vt natus eſt liber eſt ſiue ex du
obus ingenuis matrimonio editus ſit ſiue ex duo
bus libertinis ſiue ex altero ingenuo et altero libertino

Sed etiā liber eſt qui ex mr̄e libera naſcit̄ et patre ſeruo Et ſufficit ꝙ
mater ſit libera eo tꝑe quo naſcit̄ fili⁹ licꝫ āccilla ꝯcepit vel
ecōtra licꝫ ancilla facta pariat nō obſtañ ꝙ pr̄ ſit ſeruus et filius ſit vulgo
ꝗſitus quia calamitas matris non debet nocere ei qui in vtero eſt

Ex his ſequit̄ ꝙ ſufficit ei qui in vtero eſt ꝙ mater eius aliquo tēꝑe
libera fuit

Cum autē Jngenuus aliquis natus ſit non obſtat ſibi manumiſſiō
quāuis fuit pro ſeruo reputatus

De libertinis

Libertini ſunt qui ex iuſta ſeruitute manumiſſi ſunt

Manumiſſio eſt datio libertatꝫ. qꝛ q̃diu quis in ſeruitute eſt ſub ma
nu dñi eſt ſed poſtq̃ manumittiť ab illa ptãte liberať
Et ſic ſuitus eſt de iure gentiũ ſic etiaȝ manumiſſio Exq̃ de iure naturali
oẽs hoies liberi naſcebanť. patȝ ergo ꝙ iure gentiũ tria genera hominũ
eſſe ceperũt videlȝ liberi ſerui et liberti qui deſierant eſſe ſerui

Multis autẽ mõis fit mãumiſſio videlȝ inter viuos ⁊ in vltia vo
lũtate Iteȝ inter viuos fit per vindictã id ẽ p
virgaȝ ptorꝫ. Aut inter amicos per epłam vel ſine epła qñ preſes ibat ad
balneũ vel ad theatrũ Itẽ in ſacroſanctꝫ. eccleſijs Sed in vltimis volunta
tibus fit manumiſſio vt in teſtamẽtꝫ. codicillis et in ſimilibus

Libertinorũ autẽ olim tres erãt ſpẽs qꝛ quidã erant libertini et illi
fuerũt ciues romani. Alij fuerũt latini qui erãt in vita
liberi et in morte ſui Tertij fuerũt dediticij et illi erãt in vita ſui et in mor
te liberi Et iſte due vltime ſpẽs correcte ſunt et manſit ſola ſpẽs libertino/
rum per quã manumiſſus libertatẽ ꝯſequitur

Qui et ex quibus cauſis manumittere nõ poſſũt

Non tamẽ pt q̃s manumittere in fraudẽ creditorꝫ. niſi ſit teſta
tor qui ꝓpter defectũ alioꝝ heredũ etiã in ꝓiudiciũ
creditorũ põt ſuũ ſuũ heredẽ inſtituẽ Et hoc caſu ſeruꝰ efficiť liber et nčca
rius heres qꝛ nõ eſt pſumendũ ꝙ dñs voluit eũ manere ſeruũ quẽ ſibi he
redem inſtituit ꝓpter defectũ heredũ ſuoꝝ ne defunctꝰ iniuria afficiať ⁊ ne
bona hereditaria per creditores diſtrahanť Et tũc noie ſui qui ꝯſequiť
libtatẽ exq̃ heres efficiť bõa vẽdunť et creditoribꝰ in ſolutiõȝ diſtribuũť

In fraudẽ creditorꝫ. diciť fiẽi mãumiſſio qñ poſt manumiſſionẽ debi
tor nõ eſt ſoluẽdo Si tñ ꝯſtaret ꝙ manumiſſio eẽȝ facta
nõ aio fraudãdi tũc teneret mãumiſſio q̃uis bona manumittentꝫ. nõ ſuffi
ciãt qꝛ ſepe de facultatibꝰ ſuis ãplius q̃ȝ in eis eſt ſperãt hoies Et ad hoc
ꝙ mãumiſſio dicať facta in fraudẽ opus eſt ꝙ re. i. euentu ⁊ conſilio. i. intẽ
tione creditores reperiant ſe defraudatos

Eadẽ lege ordinatũ fuit ꝙ minor. xx. ãnis oliȝ nõ poterat mãumittẽ
obſtañ lege elyaſſencia niſi apud conſiliũ. i. apud eos qui
preſunt conſilio vt ſunt iudices ordinarij

Juſte aũt cauſe manumittẽde ſũt he veluti ſi q̃s parẽtes aut frẽs aut ſorores aut pedagogũ aut nutricẽ. educatorem alumnũ collactaneũ aut ſuũ gr̃a habẽdi ꝓcuratorẽ manumiſerit qui debꝫ eſſe. xviij. ãnoꝝ. H̃ caſu ſi ancillã cã m̃rimonij manumiſerit debꝫ infra vi. menſes duci in vxorẽ niſi iuſta cauſa impedierit

Semel cauſa probata manumiſſio ſiue vera ſiue falſa nõ retractatur.

Cum ergo certus modus ordinatus fuerit tñ hodie ſufficit ad hoc ꝙ aliq̃s poſſit manumittere ſeruos ſuos ꝙ hẽat. xvij. annos et tãgat. xviij. qꝛ graue erat ꝙ ille qui impleuit. xiiij. ãnũ potuit ſibi heredẽ inſtituere. legata relinq̃re et oĩa bona ſua diſponere in teſtõ. et ꝙ ãte xx. ãnum ſuo dare libertatẽ nõ potuit qꝛ tñ libertas res eſt inextimabilis ergo impator elegit mediã viã et voluit ꝙ ad hoc vt poſſit quis mãumittere ſufficeret ꝙ attingat xviij. annũ quia in illa etate concedit talibus ꝑ alijs poſtulare

De lege fuſia canina tollenda

Lex fuſia canina ex q̃ quodãmõ inuida fuit Jdeo ſublata eſt q̃ ꝑmiſit libertatẽ dare in vita ſed nõ in vltima volũtate Sed inhumanũ ſatis fuit viuos hr̃e licentiã donare totã familiam ſuã libertati niſi alia iuſta cauſa impediret et moriẽti licentiá tribuẽdi libertatem adimere

De his qui ſui vel alieni iuris ſũt

Sequit ſc̃da diuiſio ꝑſonaꝝ nã quedã ꝑſone ſui iuri. ſũt quedã alieno iuri ſubiecte ſunt Et ille ſunt aut in ꝑtãte parentuꝫ aut dominorũ

Videamus de his que alieno iuri ſunt ſubiecte et tunc intelligimus que ſui iuri. ſunt

In poteſtate dñoꝝ ſui ſũt Et de iure gẽtiũ dñium in ſuos habuerunt et nedũ in bona ſuoꝝ ꝫ etiã ꝑtãteꝫ vite ac necis

Sed hoc tpe de iure ciuili nõ licet ſine cauſa legibus cognita occidẽ ſeruũ ſuum aut al's ſeuire in ipm̃. contra faciẽs punitur acſi ſeruũ alienũ occidiſſet

Sed etiã maior dñorũ aſꝑitas hodie coercet licet eniꝫ oportẽat ꝑtãtem dñoꝝ in ſeruos eſſe illibatã et ꝙ nõ deceat ius ſuũ detrahi cuiquã Tñ ad ꝑces ſeruoꝝ ꝓpter nimiã aſꝑitatẽ dñoꝝ cogitur aliq̃s ſeruũ ſuũ vendere qꝛ expedit rei publice ne quis re ſua male vtatur Et melius eſt vt dñs recipiat preciũ pro ſeruo q̃ꝫ ꝙ fame aut ſeui

cia eum occidat Et iuſtū eſt ſeruo ſupplicanti ſubueniri ex quo iuſte pcanti
bus non eſt denegandum

De patria poteſtate

In poteſtate noſtra ſūt illi qui ex iuſtis nuptijs naſcunt
Nuptie aūt ſiue mrimoniū eſt viri et mulierl. coniunctio indiuiduam
vite ↄſuetudinē retinēs diui et hūani iurl. cōicatio Iſta
vltima pticula nō addit in textu § in.l.i.ff.de ritu nup.et.xxvij.q.ij.§.fi.
Ius aūt ptātis prie ꝓpriū eſt ciuib⁹ rōnis p qꝺ filij nati ex mri° ⁊
oēs deſcēdentes ex filijs et nō ex filia ſūt in ptāte
patris

De nuptijs

Iuſtas nuptias ↄtrahūt maſculi puberes femine viri potē-
tes cū cōſenſu parentū ſi ſūt in eorū ptāte
nā hoc naturalis et ciuilis ratio ſuadet in tantū vt iuſſus pentuꝫ
pcedere debeat niſi pentes ſint furioſi qꝛ tūc aucte curatorl. ↄtrahi debēt
Ergo a quarundā mulieꝝ nuptijs abſtinendū eſt nā int eas pſonas q̄
pentū vel liberoꝝ obtinēt locū ↄtrahi nō pñt nuptie vt int aſcē
dentes et deſcēdentes Etiā adoptiuos ſoluta adoptione. contrariū faci-
entes nuptias nepharias dicunt contrahere
Inter eas quoqꝫ inter fr̄es et ſorores tā naturales qꝫ adoptiuos
non valet mrimoniū durante adoptione § ado-
ptione ſoluta frater adoptiuus bene contrahit cum ſorore adoptiua
Fratris vero vel ſororis filiā aut neptez nō licꝫ dare in vxorē vſqꝫ
ad quartū gradū incluſiue
Duorū aūt fratrū filij poſſunt contrahere matrimoniū
Itē amitā adoptiuā aut matertera ducere in vxorē non licꝫ quia lo
co parentum ſunt
Affinitatis veneratione a qrundā mulieꝝ nuptijs abſtinere neceſſe
eſt qꝛ puignā et nurū ducere nō licet quia loco filie ſunt
Socrū et nouercā ducere nō licet qꝛ loco matris ſūt nec pōt vna eſſe nu
pta duob⁹ aut ecōtra qꝛ duas vxores aut maritos eodē tpe hr̄e nō licet
Mariti filius ex vna vxore poteſt contrahere cū vxorl. filia ex alio ma
rito
Sed ſi vxor mea habet alias proles tunc filiā vxorl. mee ex alio ma
rito ducere non poſſum nec etiā poſſum ducere ſponſaꝫ
filij mei aut ſponſam patris

Illud certū eſt ꝙ ꝯſanguinitas ⁊ affinitas impedit mr̄imoniū inꝰ ſeruos etiā manumiſſos ſicut inter liberos

Sūt et alie pſone q̄ mr̄imoniū ꝯtrahere nō pn̄t vt meliꝰ patebit ex li brī. ffoꝝ. et hic in gl. Et meliꝰ in iſtis v̄ſibus Erroꝛ ꝯditō

votū ꝯgnatō crimē Cultꝰ diſparitas vis oꝛdo ligamē hōeſtas Si ſis affi nis aut foꝛte coire nequibis Hec iūgenda vetāt cōnubia iūcta retractāt

Si aduerſus p̄dicta aliq̄ coierint nō appellat̄ mr̄imoniū nec vir nec vxoꝛ neq; filij ex eo nati ſūt in ptāte pr̄is ꝫ tales q̄les

ſpurij ⁊ vulgo cōcepti Et dos ꝓ tali mr̄imonio nō ten; nec repeti poſſet

Et ꝯtrahentes ꝓhibitas nuptias pūniūtur penis legalibus

Aliquādo filij non ſunt in ptāte parentum ſed per ſequēs mr̄imoniū cum concubina contractū aut per oblationē curie tales ſi

lij naturales legitimant̄

De adoptionibus

Non ſolū liberi ſed etiā adoptiui ſūt in poteſtate noſtra

Adoptio ſi fiat a p̄ncipe vocat̄ arrogatio Et hēt locū circa eū qui ſui iurī. eſt Sed ſi fiat ab oꝛdinario tūc voca

tur adoptio Et habet locū circa eūm qui in ptāte parentū eſt

Sed hodie extraneus adoptatus nō trāſit in ptātem adoptantī. ſed ille tranſit in ptātem adoptantī. q̄ adoptat̄ ab auo pr̄no

vel mr̄no qꝛ tūc in eandē perſonā concurrūt naturalia iura et adoptiua

Cum aūt impubes arrogat̄ nec̄e eſt vt de cā cognoſcat̄ an iuſta ſit et expediēs Et debet arrogatoꝛ notario

ſtipulānti ꝓmittere ꝙ in bonis arrogati in pupillari etate decedentī. ille p

ſone ſuccedant que ei ſucceſſiſſent ſi non fuiſſet arrogatus

Itē nō aliter poſſet arrogatus emancipari vel exheredari q̄z ex iu ſta cauſa Et ſi ſine iuſta cauſa arrogatoꝛ id fecerit: te

netur reſtituere arrogato oīa bona ſua et cū hoc q̄rtā ptē; bonoꝝ ſuoꝝ

Minoꝛē natu nō poſſe adoptare ſenioꝛē plac; qꝛ adoptio imitatur naturā et ꝓ monſtro eſt vt filius ſit ſenioꝛ pr̄e ergo adoptās

debet eſſe ſenioꝛ adoptato. xviij. annis

Licet aūt adoptare nō ſolū aliq̄n in filiū ꝫ etiā in nepotē vl ꝓnepo tē Et deb; filius conſentire in adoptionē nepotī. ne eo in

uito ſuus heres agnoſcatur

In pluribꝰ caſibus adoptatꝰ aſſilat̄ ei qui ex mr̄imōio natꝰ eſt et gꝰ adoptatꝰ q̄ ē in ptāte adoptātī. pt altēi in adoptiō; dari

Sed illud cōe eſt arrogationi et adoptiōi ꝙ caſtrati q̄ generare nō pn̄t adoptare nō poterūt ſed ſpadones bn̄ pn̄t adoptare

Femine adoptare nō pnt qr filios nō habēt in ptāte niſi ex indulgentia principis ꝓpter filios occiſos in bello

Illud propriū eſt arrogatiōis ꝙ nō ſolū arrogat⁹ trāſit in ptātem arrogantl.ſed et oēs illi quos arrogat⁹ in ptāte ſua habꝫ et ſic auguſt⁹ octauianus arrogauit tiberiū poſtq̄ꝫ germanicus fuit adoptatus a tiberio ad finē vt vtrūqꝫ in ptāte haberet

Apud cathonē determinatū inuenit ꝙ ſui adoptati ꝑ dn̄ꝫ efficiunt liberi Idē ſi ꝑ dn̄m publice fuerint vocati ipſi⁹ filij ad l.inueniētibus Et licꝫ tūc efficiant liberi nō tamē efficiūtur filij

Quibus modis ius patrie ptātis ſoluit

Videamus q̄bus mōis hi liberant qui alieno iuri ſubiecti ſūt Et qr de ſuis dictū eſt.s̄.de libertinis Ideo ad pn̄s eſt ſciendū ꝙ morte p̄ris filiū in poteſtate habētis fili⁹ fit ſui iurl.ſed auo mortuo tūc demū ſi eius pr ꝓus ptātem aui exiuit

Cū autē pr deportat in inſulā tunc filius efficit ſui iurl.acſi pr mortu⁹ eſſet niſi ꝑ ꝓncipē fuerit reſtitutus quo caſu ꝓſtinū ſtatum recuperat Idem ſi filius fuerit deportatus

Relegati in inſulaꝫ retinēt filios in poteſtate Et filij relegati manēt in poteſtate patris

Pene ſeruus efficitur qui in metallū dāmnat aut beſtijs ſubijcit et ideo filios in poteſtate habere deſinit

Filiuſfamilias ſi miles aut ſenator aut ꝯſul efficiat manet in ptāte p̄ris Secus ſi patrici⁹ efficiat qr ſi pr pōt filiū ſuuꝫ relaxare a ſuis nexibus fortius imꝑator poteſt illuꝫ relaxare a patria poteſtate quē ſibi patrem conſtituit

Sed ſi ab hoſtibus pr captus fuerit q̄uis ſuus hoſtiū fiat tamē pendet ius liberoꝝ Et reuerſus ab hoſtibus fingit ſemꝑ habuiſſe filios in ptāte qr fingit ſꝑ fuiſſe in ciuitate ꝓpter ius poſtliminiū Secꝰ ſi captus ibi moreret qr tūc filij a ꝓma hora captiuitatl. fingunt relaxati fuiſſe Et dicit poſtliminiū a limine et poſt.ex quo ille q̄ captus eſt ad limites nr̄os ꝑuenit Nā ſicut limina in domo quendā finē faciunt ſicut et imperij fines veteres limina voluerūt vocari. Idem de filio capto dicit imperator

Preterea. Emācipatione fc̄a corā ꝯpetenti iudice ius p̄rie ptātl. ſoluit Verūtamē bn̄ficio ꝓtorl.parēs ſuccedit in bonis filij emancipati et ſic in tutela ſicut patronus reſpectu liberti Et corrigit fictio iurl.antiqui de imaginarijs vendicionibus

Ammoendi autē ſumus ꝙ pr poſſit filiū ſuū emācipare et nepotē et ꝓnepotē in poteſtate retinere et econtra

Sed et ſi pater. filiū ſuum preſentē et cōſentientē auo vł proauo in adoptionē dederit ſoluitur ius patrie poteſtatis et filius tranſit in poteſtatem adoptantis

Illud āt ſcire. oportet ꝙ filij concepti ante emancipationē pr̄is ſūt in poteſtate aui ſecus ſi eſſent concepti poſt emācipa/tionē patris quia tunc ſunt in poteſtate patris eorum

Et neqꝫ filij pn̄t cogere parentes vt eos emancipent

De tutelis

Traſeamus nūnc ad aliam diuiſionez perſonaꝝ quia inter perſonas que ſui iurꝭ ſunt. quedā ſūt ſub tutela quedam ſunt ſub cura quedā neutro iure tenentur

Videamus ergo de pſonis q̄ ſub tutela vel cura ſūt et tunc ſciemus perſonas que neutro modo ſunt

Eſt āt tutela vis atqꝫ ptās in capite libero ad tuendū eū q̄ ꝑpt̄ eta tē ſe defender e neqt iure ciuili data atqꝫ pmiſſa

Tutores āt. dicunt̄ q̄ſi tuitores .i. defenſores ſicut editui dicunt̄ qui edes tuentur. Et nomē imponitur a re

Permiſſum eſt pentibus filijs ſuis impuberibus q̄s in ptāte habēt dare tutorē in teſtō ſed nepotibus nō pn̄t dare tutores quādo poſt mortē eoꝝ veniunt in poteſtatem patris

Cū āt in cōpluribus caſibus poſthumꝰ ꝓ iā nato habeat̄ ergo etiā poſthumo poteſt dari tutor acſi viuo patre natus eſſet

Sed et ſi emācipato. filio defacto a patre tutor datus ſit venit per iudicē ſine inquiſitione cōfirmandus

Qui teſtō tutores dari pn̄t

Dari autē pōt tutor filiuſfamilias ſeruus ꝓprius nec refert an cuꝫ libertate aut ſine quia liber efficitur

Seruus āt alienus nō pōt dari tutor niſi cum liber erit

Furioſus vel minor .xxv. ānis datus tutor tunc erit tutor tum cōpos mentis aut maior xxv. annis fuerit

Ad certū tēpꝰ. ⁊ ſub odiciōe tutor dari poteſt.

Certe aūt rei. vel cauſe non dat̄ tutor ſed tm̄ pſone

Si quis filiabus, vel filijs dederit tutorez etiaz poſthūo dediſſe videt̃ qꝛ appellatiōe filij vel filie .poſthū⁹ vel poſthūma contineri videtur.

Qd̾ ſi nepotes. ſint; Certe vult tex. ꝙ appellatione poſthūi. ⁊ appellatōe liberoꝝ ꝯphenditur fili⁹ ⁊ nepos. ʒ appellatiōe filij non ꝯphenditur nepos

¶ De legitima agnatoꝝ tutela.

Quibus. ex teſtō non eſt dat⁹ tutoꝛ Jllis ex lege xij. ta. dātur agnati ꝓ legitimis tutoꝛibus.

Sūt aūt agnati. qui per virilez ſexū ꝯiūcti ſūt. ſicut frater fili⁹ fr̄is amita ⁊ patru⁹ ⁊ ſil̃es Sed ꝯgnati ſūt qui per femineū ſexū ꝯiungunt̃. ſicut amite fili⁹ nam ille qui naſcit̃ p̄ris ſequitur familiam .non matri.

Qd̾ autē. dictū ē de agnati. vōndis ad tutelā. hoc intelligit̃ ſi in teſtō tutor dat⁹ nō ſit. vel tutoꝛ dat⁹ viuo teſtōꝛe moꝛtuus eſt qꝛ tunc quo ad tutelā p̄r d̄r inteſtat⁹ deceſſiſſe .

Sed agnatiōis ius tollit̃ ꝑ oēm capitl. dīnutiōez Sʒ ꝯgnationis ius ꝑdit̃ ꝑ maximā capitl. dīnutiōez ⁊ mediā. qꝛ ciuilis rō ciuilia iura rūꝑe p̄t. naturalis non vtiqʒ.

¶ De capitis dīnutiōe

Eſt āt capitl. dīnutio p̄oris. ſtat⁹ mutatio. Et ē triplex ſcʒ maxima. minor. quā quidā mediam vocant. ⁊ minima

Maxīa capitl. dīnutio ē qn̄ aliq̄s ſil̃ libertatez ⁊ ciuitatē amiſit vt qn̄ aliq̄s ſ̄u⁹ pene efficit̃ ꝗ ad p̄ciū ꝑticipand̄ ſeſe venūndari paſſus ē ꝗ qn̄ libert⁹ ꝯdēnat̃ de ingratitudine ꝯtra p̄ronū.

Minoꝛ ſiue media capitl. dinutio Jlli accidit q̄ in iſulā deportat⁹ eſt vel cui aqua aut ignis interdicitur.

Mīma capitis dinutio Eſt cū ciuitas ⁊ libertas retinent̃ ʒ ſtatus mutat̃ circa familiā vt qn̄ ille q̄ ſui iuris ē adoptat̃ vl̃ filiuſfamilias emancipatur.

Seruus āt manumiſſ⁹ capite n̄ minuit̃. qꝛ nullū caput hʒ Et q̄ a ſenatu r̄mouet̃ capite n̄ dinuit̃ qꝛ digitas magl. q̄ʒ ſtat⁹ mutat̃

Qd̾ āt dictum ē. manere ius ꝯgnatiōis p⁹ capitl. dīnutōez Jntelligit̃ de minima capitl. dīnutiōe ꝑ quā non ꝑdit̃ ius ꝯgnatiōis Sec⁹ de maxia qꝛ ꝑ eā ꝑdit̃ ius ꝯgnatiōis vt ſi quis deportat⁹ fuerit in inſulam aut in ſ̄uitutez redigatur.

Cū āt ad agnatos tutela pertinet. nō oēs vocant̃ ſed tantum illi qui ꝓximioꝛes ſunt in gradu.

¶ De legitima patronorũ tutela

Ex eadẽ lege xij. tabularꝫ ꝑ interp̃tatõez ipi⁹ plerũqꝫ libertoꝫ tutela ad p̃ronos differt. Ex quo p̃ron⁹ ab inteſtato ſuccedit in bõis liberti. qꝛ vbi ſucceſſiõis ẽ emolumẽtũ ibi on⁹ tutele eſſe debꝫ. ſꝫ hoc fallit in feia quia ſi impubes ab ea manumittat̃ ipa ad hereditatez eius vocat̃ ſed tũc ali⁹ efficit̃ tutoꝛ impuberl.

¶ De legitima parentum tutela

Exemplo patronoꝫ tutele. p̃ntes emancipãtes filios vł nepotes impuberes ad eoꝫ tutelam vocantur.

¶ De fiduciaria tutela

Eſt et hic ꝓuiſum ꝙ parentib⁹ moꝛtuis liberi eoꝫ maioẽs ſi ꝑfecte etatl. ſint ſunt fiduciarij tutores fratꝫ ſuoꝫ ipubeꝫ manumiſſoꝫ ꝑ p̃rez. Sed p̃re moꝛtuo filij ipi⁹ ꝑfecte etatl. ſũt legitimi tutoẽs libertoꝫ ipi⁹. Tex. notat ꝙ frater nõ ẽ in ptãte fr̃is. ſed libert⁹ ſi nõ fuiſſꝫ manumiſſus fuiſſꝫ in ptãte filij p̃ris. Et ſic ſubdit tex. ꝙ fr̃ non ẽ tutor fr̃is ſui ead̃ ſpecie tutele q̃ pr̃ fuit tutoꝛ filij ſui qꝛ fr̃ nõ ẽ in ptãte fratris ſui.

¶ De attiliano tutoꝛe et eo qui le ge ticia vel iulia dabatur

Si cui null⁹ ſit tutoꝛ teſtãrius vel legitim⁹. tunc p̃toꝛ in vrbe cũ maiori parte tribunoꝫ ꝑ legem attiliam. ⁊ p̃ſes in ꝓuincia ꝑ legez iuliaz ⁊ ticiam ꝓuidebant de tutore.

Sed et ſi pendet condicio vel ſi dies non venerit in qua tutor datus fuerit. tũc ex legib⁹ p̃dictl. tutoꝛ dabat̃. Ideꝫ ſi tutoꝛ datus puer in teſtõ fuerat ⁊ tutela ideo perijt qꝛ nemo heres exiſtebat. Sꝫ qñ cito heres exiſtebat ⁊ tutoꝛ teſtãri⁹ vel legitim⁹ fuerat. tũc p̃dicta tutela non habet locum.

Ab hoſtibus tutoꝛe captõ ex eiſd̃ legib⁹ pupillo de tutoꝛe ꝓuidebatur donec tutor captus reuerſus fuerat.

Sed ex his legibus. non plene ꝓuiſũ fuit pupill' de tutela. Ideo ↄſules ↄſueuerũt dare tutoꝛes ꝑ inquiſitiõez. Deiñ pꝛetor adiũxit cautionez a tutoꝛib⁹ exigendã rem pupilli ſaluam fore. Et tutoꝛes ad on⁹ tutele ↄpelli poſſe.

Sed hoc iure. ſtante p̃tor vel ꝑfect⁹ vrbis dederũt tutores in ciuitate romana ſed in ꝓuincia dabãt delegati ab ipis.

Nos aũt ꝑ conſtõem. diſpõſuim⁹ non eſſe expectandã iuſſiõem p̄ſidũ.ſed ꝙ mgr̃at⁹ ⁊ defenſores ciuita/tũ pñt dare tutorez ꝑ inquiſitiõez vna cũ religioſiſſimo ciuitatꝭ antiſtite. vel alia ꝑſona publica.ſi facultates pupilli nõ excedũt quĩgẽtos aureos

Impuberes. debent hr̃e tutores quia naturali iuri ↄuenit vt hi qui ꝑfecte etatꝭ.non ſũt.alteri⁹ tutela vł cura regantur.

Cũ ergo. pupilloꝝ negocia tutores gerant.tutela finita de omnib⁹ ratiõez reddere debent.

De auctoritate tutoꝝ.

Auctoritas. tutorꝭ.in quibuſdͦ caſib⁹ pupillis eſt nc̃aria. Et in qui/buſdͦ caſib⁹ non.qꝛ pupill⁹ p̄t alios ſibi obligare ſine tutorꝭ.auc̃te.ſed ſe ipſum alijs obligare ſine tutore ñ p̄t quia bene licz ſibi ↄditiõez ſuam facere meliorez ſine autoritate tutorꝭ.ſed nõ deteriorẽ. Et ergo ↄtrahentes cũ eo.pñt ſe obligare ſed nõ pupillũ ſibi niſi aſſit autoritas tutorꝭ.

Neqȝ tamẽ. licitũ eſt pupillo recipe hereditatez etiã lucroſã ſine tu/torꝭ.auc̃te.aut boꝝ poſſeſſiõez. ne vllũ dãnũ habeat

Tutor aũt. ſtatiz dȝ eſſe pñs ⁊ dȝ interponẽ auc̃tez ſuã in actu pu/pilli vbi tutorꝭ.autoritas ē nc̃aria alioquin act⁹nihil valz

Si aũt inter pupillũ ⁊ tutorez ↄtẽtio vel iudiciũ oritur.tũc dabitur curator pupillo litiganti ↄtra tutorez. Ex quo tutor nõ eſt ydone⁹ actor ↄtra ſe ipm Et iudicio ꝑacto curator eſſe deſinit Ex te/tu nota ꝙ nemo p̄t eſſe actor in re ꝓꝓria ⁊ ad h̄ ſꝑ allegat̃ tex.

Quib⁹ modis tutela finitur.

Pupilli pupilleqȝ cũ puberes eſſe ceperũt.tutela finit̃ Et maſculi dicunt̃ puberes xiiij⁰ ãno ↄpleto.feĩe vero xij⁰.ãno ↄpleto qꝛ tũc dicunt̃ viri potẽtes.licz oliz ↄñdebat̃ ex habitudine corꝑis. qđ regi impudicũ viſũ fuẽat Ideo illud etiã in maſcl'is hodie ſublatũ ē ꝓꝑt̃ caſtitatez tꝑum noſtroꝝ ↄſuandam.

Item finitur tutela qñ ipubes arrogat̃ vel deportatur.

Item ſi in ſeruitutẽ redigat̃ pupill⁹ vel ab hoſtib⁹ capiat̃ finitur tutela.

Sed et ſi tutor vſqȝ ad certam ↄditõez dat⁹ ſit.deſinit eſſe tutor adueniente ↄditiõe.

Simili modo finitur tutela morte tutorꝭ. vel pupilloꝝ.

Sed et capitis dimutione. maxima ꝛ media tutorꝭ. oĩs tutela perit Sꝫ per minimã capitꝭ. diminutõez tutorꝭ. finiť legitima tãtũ Jtẽ capitꝭ. diminutõe pupilli. oĩs tutela finiť

Preterea. tutela data ad certũ tp̃s. finitur tempore ↄpleto.

Deſinũt. aũt tutores eſſe qui ex cauſa ſuſpitiõis remouenť vel ꝓpter cauſam iuſtam ſe excuſant.

¶ De curatoribus.

Maſculi puberes. feie viri potentes recipiũt curatores vſqꝫ ad xxv. anũ ↄpletum qꝛ licꝫ puberes ſint. ſunt tñ nimis iuuenes ad regend negocia ſua

Dantur aũt curatores ab eiſd iudicibꝰ a quibꝰ danť tutores. Et licꝫ curator datꝰ in teſtõ non teneat. tñ qñ per iudicẽ confirmatur tũc bene valet.

Item inuiti. adoleſcentes nõ coguntť hr̃e curatores niſi ad lites. Et ad certã cãm curator dari p̃t.

Furioſi prodigi ꝛ mente capti. ſurdi ꝛ muti. ꝛ aliquo ꝑpetuo morbo laborãtes qꝛ ſuis rebꝰ preeſſe nõ pñt recipiũt agnatos in curatoẽs. ſꝫ legeꝫ xij. tabulaꝝ. q̇ ſi nõ ſũt ex iq̃ſitõe dati danť alij a iudice

Interdũ aũt pupillꝰ recipit curatoreꝫ ſi ltimꝰ tutor nõ ſit ydoneꝰ ad adminiſtrand bona pupilli. ſꝫ tutoreꝫ habẽti tutor dari non p̃t.

Item ſi in teſtõ vel a iudice tutor datꝰ ſit qui nõ ſcit admiſtrare ꝛ tñ nõ eſt fraudulentus ſolꝫ ei curator adiungi.

Item loco tutorꝭ. qui ad tp̃s excũſatꝰ eſt a tutela. ſolꝫ curator dari pupillo.

Qđ ſi tutor. ſit infirmꝰ vel abſens iudex ꝑ ſuũ decretũ ꝓuidebit pupillo.

¶ De ſatiſdationũ tutoꝝ vel curatorũ.

Ne tamen bona pupilloꝝ ꝑdanť ꝑ tutores Jdeo pretor ꝓuidebit de ſatiſdatiõe quã facere tenenť. tutores niſi ſint teſtarij aut ex inq̃ſitiõe dati qꝛ fides illoꝝ a ꝓbata ẽ a teſtõre aͣ ex inq̃ſitõe iudicꝭ.

Sed ſi ex teſtamẽto vel a iudice plures tutores dati ſũt tũc ſi ẽ diſpoſitũ q̃s admiſtraẽ dꝫ ille admiſtrabit. Sꝫ ſi h nõ ẽ detminatũ. tũc ille admiſtrabit quẽ maior ꝑs eligit Et ſi nullꝰ eligať tũc vnꝰ p̃t alteri offerre ſatiſdatiõeꝫ ꝛ cui offerť. dꝫ ſatiſdatiõeꝫ recipe vel met ſatiſdare Et ſi nullꝰ offert qꝛ inter ſe diſcordes ſunt tũc iudex interponit vices ſuas et concordabit eos ſi poterit vel coget eos concordare

Sciendū aūt est φ ſi ꝓ mala adminiſtratiōe tutele pupillus nō pt ſeipm̄ conſuare indemnē otra tutorē vl̄ curatorē quia ipi nō hn̄t ſoluere datur pupillo vltimū preſidiū contra magiſtratū qui negligit recipere ſatiſdatiōnē ydoneā vt captl. pignorib⁹ cogatur pupillū ſeruare indemnē niſi fuerit ingratus ad quem ptinꝫ tutorl. datio tm̄

¶ De excuſatione tutorꝝ

Excuſantur tutores vel curatores a tutela vel cura ꝓpt nūeꝝ liberoꝝ ſiue ſint in ptāte ſiue emancipati ſiue ſint maſculi ſiue feie Tres in vrbe rōna qttuor in ytalia et qnqꝫ in ceteri. ꝓui/cijs exēplo ceteroꝝ mūerū qꝛ nā tutelā vl̄ curā placuit min⁹ publicū eſſe

Sed adoptiui filij ꝓſūt pr̄i naturali ꝫ pr̄i adoptiuo nō ꝓſunt niſi ſint dati in adoptionē auo paterno vel materno.

Itē nepotes ex filio proſūt ſi pater eoꝝ eſt mortu⁹ nepotes aūt ex filia nō ꝓſūt Itē filij mortui nō ꝓſūt niſi vt in ꝯſeqn̄ti

Sed ſi in bello mortui ſūt filij tūc ꝓſunt ſi in acie pncipis occiſi ſūt qꝛ hi qui ꝓ re publica ceciderūt p gl'iaꝫ viuē dicūt

Et diuus marcus reſcpſit φ occupatus circa adminiſtrationē rei fiſcalis pōt ſe excuſare a tutela vel cura

Itē hi qui rei publice cā abſunt a tutela vel cura ſuſcipienda ex/cuſant ſed a ſuſcepta non niſi pro tempoē quo durat abſentia

Et qui ptāte vel iuri. dictionē exercet habꝫ excuſationē a tutela vel cura ſuſcipienda ſed non a ſuſcepta

Itē propter litē quā qs hēt cū pupillo ſup oibus bonis vel here/ditate pōt qs ſe excuſare a tutela vel cura

Itē tria onera tutele nō affectate diuerſorū pr̄imonioꝝ excuſant a quarta tutela vel cura

Sed propter pauptatē quis ſe excuſat a tutela vel cura

Itē propter aduerſā valitudinē .i. ꝓpter infirmitatē q aliqs ſuis rebus ēeſſe nō pōt excuſatur a tutela vl̄ cura ſuſcipienda

Silr̄. eū qui litteras neſcit nō hr̄e excuſationē placꝫ ſi ſagax ē qꝛ impiti lr̄aꝝ pn̄t adminiſtrationē negociorū ſuſcipere ſecus ſi ſimplex eſſet quia tunc veniret excuſandus ſm gl.

Itē ſi propē inimiciciā capitalē pr̄ aliquē in teſtō tutorē dedēit poterit ſe excuſare niſi pax facta fuiſſꝫ et

permiſiſſet tutor tutelā ſuſcipere nec excuſat aliquē a tutela ſi dicat ꝙ patrem non nouit

Itē is qui ſtatus habet queſtionez cum pupillo aut cum pr̄e eius excuſatur a tutela

Itē maior .lxx. annis a tutela vel cura poteſt ſe excuſare

Minor antē .xxv. annis nō indiget excuſatione quia hodie ad tutelam vocari nō pōt ex quo inciuile eſt eos qui alieno auxilio in rebus ſuis adminiſtrādis egere noſcunt et ſub alijs regunt alienā tutelam vel curam ſubire

Idē et in milite obſeruandū eſt vt ad onus tutele non admittat

Itē rome grāmatici rhetores et medici ⁊ qui in pr̄ia ſua Iſtas ſcias exercent Et qui intra numerum ſunt a tutela excuſantur

Qui aūt vult ſe excuſare ſi plures excuſationes habeat et in vna ſuccumbat poteſt ꝓponere aliā

Qui aūt excuſare ſe volūt nō appellent ſed infra .l. dies cōtinuos exiſtentes infra centeſimū lapidē debēt ſe excuſare a die nominationis dationis ſiue ſcientie Sed exiſtentes vltra hūc pro quibuſlibet .xx. mulierib⁹ vnū diem ⁊ adhuc poſtea .xxx. dies dummodo tamen minus non habeat q̄z .l. dies

Datus tutor intelligitur datus ad totum pr̄imoniū

Qui tutelā alicuius geſſit nō cogitur inuitus eſſe curator etiāſi pr̄ pupilli cum curatorem dederit

Hijdē ſcripſerūt ꝙ maritus nō poteſt eſſe curator vxoris ſue

Siqs aūt falſā excuſationez ꝓpoſuerit nōn erit liberatus ab onere tutele

De ſuſpectis tutoribus vel curatoribus

Sciendū ꝙ p̄tor in vrbe et p̄ſes in ꝓuincia vel legatus procōſulis tutorē remouere poſſet Et hoc crimē ex lege .xij. tabularum deſcendit

Oſtendim⁹ ꝙ quilibet tutor ſiue teſtārius ſiue legitimus ſiue datiu⁹ poteſt accuſari ſuſpectus Idem in patrono dummodo tamen fame ipſius parcatur

Conſequēs eſt ꝙ quilibz admittat ad accuſandū de ſuſpecto etiaz mulieres q̄ pietatis neceſſitudine ducte ad hoc ꝓcedūt

vt mater nutrix amita auia ſoror et cetere mulieres que ex affectiōe et pie/tate pupilli mouent᷑ dūmō verecundiā ſexus nō excedāt et iniuriā pupilli ↄtinere nō pñt quia hec accuſatio quaſi publicā habet actionē et ergo oibus patere debet

Impuberes nō pñt tutores ſuos accuſare ſuſpectos ſed puberes ꝟ poſſūt cum ↄſilio ſuorū neceſſarioꝝ

Suſpectus dicitur tutor vel curator qui fraudulenter gerit tutelā vel fraudem facit quo minus gerat

Suſpectus autem remotus a tutela ꝓpter dolum infamis efficitur ſi ob culpam non eque

Si quis aūt ſuſpectus poſtulat᷑ lite pendeñ interdicit᷑ ei admi/niſtratio

Sed et ſi moriatur tutor finitur cauſa ſuſpecti

Si quis tutor per ↄtumaciā ſe abſentat vt pupillo alimēta nō preſtet pupillus mittit᷑ in poſſeſſionem bonoꝝ ipius et datur curator qui vendat res ꝑituras et tutor vt ſuſpectus remouet᷑

Sed ſi qs pñſens neget per mēdacia pupillo alimēta ↄuictus de mendacio remittit᷑ extra ordinē puniēdus ad maiorē iudicē ſic̄ ille remittit᷑ qui data pecunia miniſteriū tutele redimit

Libertus quoqꝫ qui fraudulenter gerit tutelā vel curā filiorū pr̄oni ſui punitur extra ordinem vt ſuſpectus

Nouiſſime eſt ſciendū tutorē ſuſpectū remouendū etiā ſi ſatiſdatōꝫ offerat qꝛ ſatiſdatio ꝓpoſitū tutoris maliuolū nō mutat ſed diutius graſſandi in re familiari facultatem preſtat

Suſpectū eum tutorē putamus qui moribus talis eſt vt ſuſpectus ſit et ergo pauper fidelis et diligens ſuſtinet᷑

Explicit .i. liber Incipit ſcd̄us liber Inſtitutionū

De Rerum diuiſione

IN ſupioribus de iure pſonaꝝ dictū eſt modo videam⁹ de reb⁹ q̄ in pr̄imōio nr̄o ſiue ex pr̄io nr̄m ſūt

Quedā enī ſūt res cōm̄es quedā publice quedā vniuerſitatꝭ q̄dā nullius quedaꝫ ſinguloꝝ que ex diuerſis cauſis nobis adquiruntur vt infra patebit

Et quidē ex naturali iure res omunes ſunt vt aer aqua ꝓfluēs mare litora marꝭ q̄bus licet vti dūmō aliq̄s ab edificijs abſtineat

Flumina aūt omīa ⁊ port⁹ publica ſūt et ēgo licitū eſt ibi naues ap plicare et funes arborib⁹ ibi natl. religare et on⁹ expo
nere et in flumīe nauigare Sed ꝓprietas ripaꝝ et arborū eſt illorū quorū
ꝑdijs adherēt Eſt āt litus marl. q̄ten⁹h ibernio fluxu mare plus excurrit

Litoꝝ quoqꝫ vſus publicus eſt et ergo licitū eſt ibi caſaꝫ piſcato ribus edificare et retia ſiccare

Uniuerſitatis et nō ſinguloꝝ ſūt ille res que fc̄e ſūt ad oꝛnatuꝫ ciui tatū vt theatrū ſtadia etſi aliqua alia ſunt ſimilia

Nullius autem ſunt res ſacre religioſe et ſancte quod enim diuini iu ris eſt nullius in bonis eſt

Sacre res ſūt que per pontifices deo ↄſecrate ſūt et q̄ ad miniſterium dei dedicate ſūt vt ecc̄ia ⁊ calix Et nō pn̄t alienari niſi ꝓ redē
ptione captiuoꝝ Etſi aliq̄s ſua autoꝛitate quaſi ſacrū ſibi aliquid fecerit
non erit ideo ſacrum ſed ꝓphanum

Locus aūt in quo eccleſia edificata eſt manet ſacer etiā eccleſia de ſtructa

Religioſū aūt locū vnuſq̄ſqꝫ ſua voluntate facit duꝫ moꝛtuū infert in locū ſuū Et ergo in loco cōi quis hoc facere non pōt
inuito ſocio neqꝫ in loco alieno moꝛtuū ſepelire licet inuito dn̄o

Sancte res q̄ꝫ ſūt vt muri ⁊ poꝛte ciuitatl. qꝛ pēa capitl. in eis ↄſtitu ta ē Et iō de his q̄ ↄtra leges fiunt ſanct iōes ſtatuunt̄

Singuloꝝ aūt hoim multl. mōis res fiūt Quqꝫ de iure naturali ſcdm/ rio .i. gentiū qnqꝫ de iure gentiuꝫ Cōmodi⁹ eſt igit̄ a ve
tuſtioꝛi incipe iure videlꝫ a iure naturali qd cū humano genere incepit qꝛ
ciuilia iura inceperunt qn̄ ciuitates iudices et leges facte fuerunt

Fere igit̄ beſtie volucres et piſces ↄcedunt̄ occupāti etiāſi in alieno ſolo capti ſint de iure gentiū qꝛ qd nulli⁹ in bonis eſt occu
panti ↄcedit̄ Et manēt tādiu occupantl. donec cuſtodiā ei⁹ euaſerūt ⁊ na
turalē libertatem cōſequunt̄ quod tunc cōtingit qn̄ ab oculis receſſerunt
aut difficilis eſt eorū ꝓſecutio Dn̄s tamen fundi pōt ꝓhibere ne aliquis
ingrediatur fundū ſuum ſi tamen aliquid capiatur efficitur capientis

Illud queſitū eſt an fera beſtia ēffcit̄ illius qui eā vulnerauit an il lius qui eam cepit Et rn̄det̄ ꝙ efficitur occupā/
tis quia multa accidere ſolent vt eam non capies

Apiū vero natura fera eſt et iō ip̄e et eaꝝ fruct⁹ occupāti ↄcedunt̄ et licꝫ ſint in arboꝛ̄ alicui⁹ nō tn̄ efficiūt̄ illi⁹ donec alueo illi⁹
includant̄ ſic etiā volucres q̄uis nidū fecerīt in arboꝛ̄ alicui⁹ nō tn̄ efficiūt̄
ei⁹ niſi appꝛh̄ēdant̄ dn̄s fūdi tn̄ pōt ꝓhibere ne aliq̄s fundū ſuū ingrediat̄

Examē apium quod nō pōt faciliter capi vel qd euolauit a cōſpectu domini occupanti conceditur

Pauonum et columbarũ ceruorũ et ſimiliũ aīaliũ natura accidētaliter manſueta eſt quia ſolēt ire et redire et ergo quādo dimittũt animũ reuertēdi cōcedũtur occupanti Reuertendi aũt animũ dimittũt qñ ꝯſuetudinē reuertēdi poſtponũt

Gallinarum et anſerũ non ſemꝑ natura fera eſt qꝛ quedā ſunt galline et anſeres domeſtice que nō ꝯcedũtur occupanti licet ꝯſpectũ dñi effugerũt. Et qui lucrādi animo eas occupat furtũ facit

Item ea que ab hoſtibus capiũtur occupanti efficiuntur Et ſi liber homo fuerit efficit ſeruus ſi tamē euaſerit ꝑſtinum ſtatum recuperat

Item lapilli et gemme et cetera que in litore maris inueniũtur inuētori fiũt

Itē ea que ex animalibus noſtris naſcũtur adquirũtur nob

Preterea qđ per alluuionē fundo noſtro accreſcit nobis adquiritur

Eſt autē alluuio Incrementũ latens qđ ita paulatim adiicitur vt intelligi non poſſit quantũ vel in quo momento tꝑis adiiciat et ergo qđ patenter accreſcit fundo meo ꝑori dño relinquit

Plane ſi arbores per alluuionē transferant antequā radices egerint in fundo vicini poſſunt per priorē dñm repeti ſecus ſi radices egerint quia tunc ſolo cedunt

Inſula que in mari naſcitur quod raro accidit occupantis eſt ſed ſi in medio fluminis naſcitur quod frequenter contingit tunc eſt illorum qui predia poſſidēt iuxta flumē pro modo latitudinis vniuſcuiꝰ qꝫ predii ſed ſi in medio fluminis nō naſcit tũc cedit viciniori poſſeſſori

Qđ ſi in aliqua ꝑte ager alicuius circũdatus fuerit aqua ad modū inſule adhuc manet prioris domini

Quod ſi naturali alueo derelicto in vniuerſũ fluuius nouũ alueũ fecerit publicus efficitur et antiquꝰ aluius fit eorũ qui predia poſſident iuxta ripā pro modo latitudinis cuiuſqꝫ agri Et ecōuerſo ſi poſtea rediret ad ꝑmũ locũ tũc primꝰ locus efficit publicꝰ

Alia ſane cauſa eſt ſi ager alicuiꝰ inundatus fuerit et ſpecies agri nō fuerit mutata quia tũc manet prioris domini ſi poſtea ab inundatione fuerit derelictus

Cum ex aliena materia ſpecies ꝯficitur que ad priſtinũ ſtatum nō poteſt reduci cedet ſpecificāti Tex. ponit exemplũ de illo qui ex alienis vuis bona fide fecerit vinũ aut ex ali/

enis oliuis fecẽit oleũ aut ex alienis ſpicl. fecẽit frumẽtũ aut ex alieno mel
le et vino fecerit mulſũ aut ex alieno medicamẽto fecerit emplaſtrũ aut co
lirium aut ex aliena lana veſtem vel ex alienis tabulis nauem armarium
vel cellium fabricauit

Quod ſi partim ex ſua materia et partim ex aliena mareria ali-
quis ſpeciẽ fecerit bona fide dñs efficitur

Si tamen alienã purpuraz aliquis rei ſue intexuerit licet purpura p-
cioſior ſit tamẽ accedit veſtimẽto dñs tamẽ purpure põt
agere actione furti vel ꝯdictione furtiua pro intereſſe ſuo quia licet extin-
cte res vẽdicari nõ pñt ꝯdici tñ pñt a furib⁹ ⁊ a q̃buſdã aliis poſſeſſorib⁹

Si duorum hoĩm materie efficiũtur vnũ corpus per ꝯfuſionẽ ex vo
lũtate ipoꝝ aut caſu fortuito ſinglis ꝓ rata adq̃rit̃ nec
diſtinguit̃ actus cõfuſionis aut genus materiaꝝ Tex. ponit exemplũ de
mixtione vini et ꝯflatione auri et argenti ex q̃bus fit electrũ et de ſimilib⁹

Quod ſi frumentũ vel aliqua corpora plurium dominoꝝ com
miſceantur ex eorum voluntate ſingula gra
na cum conſenſu eorum communicata intelligũtur et ſic cõmunia efficiun
tur ſed ſi caſu aut voluntate alterius tantũ ꝯmiſceantur tunc in dominio
retinentur nec magis tale frumentuz commune efficitur q̃z grex ſi pecora
vnius domini cum pecoribus alterius cõmiſceant̃

Cum in ſuo ſolo aliquis edificat ex aliena materia dñs efficitur q̃r
om̃e quod ſolo inedificat̃ ſolo cedit ſ; ad duplũ
per dñm materie cõuenit̃ actione de tigno iniuncto Et appellatione tigni
om̃is materia ſignificat̃ ex qua edificatũ fuerit qd̃ ideo ſic prouiſũ eſt ne
edificia reſcindi neceſſe ſit Et ergo materia edificii nõ vendicat̃ niſi ſit diſ
ſoluta tũc vendicari põt ſi dñs materie duplũ non fuerit conſecutus

Et ex diuerſo ſi ex ſua materia aliq̃s edificet in alieno ſolo ſciẽter ꝑ
dit materiã q̃r videt̃ dño ſoli dediſſe ſed ſi ignorãter
fecerit tenet̃ dñs ſibi ſoluere p̃ciũ materie ſue et mercedẽ fabroꝝ q̃r culpa
poteſt obiici ſcienti ſolũ alienũ et temere edificanti

Si ticius in alieno ſolo plantauit ſi plãta egit radices tũc ſolo cedit
anteq̃z aũt radices egerit nõ tranſfert̃ ei⁹ dominiũ Et ẽgo
ſi arbor ticii radices impſſerit in fũdũ vicini dñs fundi incipit adquirere
dñiũ arborl. q̃r ratio nõ ꝑmittit vt alteri⁹ arbor eẽ intelligat̃ q̃z ei⁹ in cui⁹
fũdo radices egit Et ẽgo arbor q̃ i vtroq̃z fũdo egit radices efficit̃ cõis

Qua ratione planta ſolo cedit et ea que terre coaleſcũt. eadẽ rõe
ſata ſolo cedunt

Certum is qui in alieno ſolo bona fide ſeuit ſi dñs ꝯtra eum egit rei
vendicatione põt bonefidei poſſeſſor repellere agentẽ exce-

ptione doli ſi impenſas ſeminis et laborꝫ.non voluerit reſtituere

Littere quoqꝫ licet auree ſint cedūt carte Etſi ſcͥptoꝛ bōafide poſ
ſedit cartā Tūc pōt repellere dn̄m exceptōne doli
ſi nō vult reſtituē ſcriptoꝛi p̄ciū ſcripture ſecus ſi ſcͥptoꝛ malafide poſſedit

Siq̇s in aliena tabulā fecerit picturā bonafide.tabula cedit pi/
cture qꝛ ridiculū eſt picturā apellis vel
paraſis in acceſſione tabule viliſſime cedere Si tn̄ pictoꝛ vult vēdicare ta
bulam a dn̄o repelliť exceptiōe doli donec dn̄o reddat extimationē Sic
etiā ecōtra ſi dn̄s petat tabulā tanqꝫ ſuaꝫ a pictoꝛe repellitur domin⁹ niſi
extimationē ſoluerit Jlluд eni palā eſt ſiue pictoꝛ ſiue alius ſurripuerit ta
bulam domino datur actio furti contra furanteꝫ

Siquis a nō dn̄o quē credit eſſe dn̄m bonafide accepit fundū iu
ſta ex cā vt quia emit aut ex donatione accepit
fructus induſtriales ſuos facit ſed malefidei poſſeſſoꝛ de fructibus perce,
ptis et etiam conſumptꝫ.tenetur

Js vero ad quē vſufructus rei ptinet nō efficitur dn̄s fructuuꝫ niſi
eos percepit Et ergo ſi moꝛiť qn̄ fructus ſūt ma
turi ſi eos nō pcepit nō trāſmittit ad heredes eos Jdem fere dicendū eſt
de colono

Jn pecudū fructu ſecus eſt Et ergo vſufructuari⁹ gregl.adquirit do
miniuꝫ in lana lacte pilis agni ſucculis et equilis vitulis
Sed partus ancille pertinet ad dn̄m qꝛ abſurdū eſt hoiem in fructu eſſe
ex quo omnes fructus rerum natura hoim gr̄a ꝯparauit

Sed ſi gregis vſumfructū habeat quis tūc in loco illoꝝ pecoꝛū que
de grege moꝛiuntur alia ſurrogare debet Jdē de vi/
neis et arboꝛibus

Theſauros quos in ſuo loco quis inuenit a caſu et nō arte magica
ſibi adquirit Jdē ſi in loco ſacro inuenĕit Sed ſi in alie/
no loco inueniť tunc pro dimidia parte eſt dn̄i inuentorꝫ.et pro alia parte
domini loci Jdem ſi inuētus ſit in loco publico

Per traditionē factā aut a dn̄o aut ab alio eius volūtate trāſſer/
tur dn̄ium in accipientē qꝛ nihil tam conueniēs eſt
naturali equitati qꝫ voluntatē dn̄i volentꝫ.rem ſuā in aliū transferri ratā
haberi Jdeo quelibet res coꝛpalis a dn̄o tradi pōt et alienari etiāſi ꝯbu/
taria ſit qꝛ hodie talis non differt ab ytalica

Vendite vero et tradite res nō adquiruntť emptoꝛi niſi p̄ciū fuerit ſo
lutū vel aliter ſatiſfactū vel fides habita de p̄cio nihil auteꝫ
refert vtrū dn̄s met tradat vel alius ex voluntate dn̄i

Interdū etiā cōtingit ꝙ emptor vel donatarius habet rem ꝓpe ſe quā emit vel que data eſt tunc de voluntate dñi fit tranſla/tio dominij vel poſſeſſionis in emptorē vel donatariū

Si q̄s merces in horreo vendiderit tūc ꝑ traditionē clauiū trāſfert ꝓprietatē merciū in emptorem

Hoc ā̄plius videndū eſt ꝙ dominiū transfert quāꝙ in ꝑſonā incer/tam videlȝ quādo pretor vel procōſul iactant miſſilia in vulgus que ɔceduntur occupanti

Quarōne videtur verius ꝙ occupans rem habitā pro derelicta eius dñs efficit Et hoc habet pro derelicto quod ea mente reijcitur vt dñs habere non velit

Alia cauſa eſt de illis rebus que in tempeſtate maris ꝓijciunt q̄ non cōcedunt occupāti q2 ꝓpter euadere periculū maris eijci/untur Et qui animo lucrandi occupat illas res furtum ɔmittit Idem de rebus illis que de reda currente perduntur

¶ De rebus corporalibus et incorporalibus

Quedā ſunt res corpales quedā incorpales Corpales ſūt que de ſui natura tangi pñt vt hō veſtis Incorpales ſunt q̄ de ſui natura tāgi nō pñt vt ſunt ea que in iure ɔſiſtunt ſicut hēditas vſu fructus vſus et obligationes nec ad rem ptinet ꝙ in hereditate aut in vſu fructu ſunt res corporales vt ſūt fructus fundi aut ſimiles res ſufficit eni ꝙ ius hereditatis aut ius vtendi fruendi incorporale eſt

¶ De ſeruitutibꝰ ruſticoꝝ et vrbanorū ꝑdioꝝ

Ruſticorū ꝑdiorum iura ſunt hec Iter actus via aqueductus

Iter eſt ius eundi ambulādi hominis ſed non iumentū ducendi aut vehiculum

Actus eſt ius eundi ambulandi homīs et etiā iumentū vel vehiculum ducendi et qui iter habet actum habet ſed non econtra

Via eſt ius eundi agendi et ābulandi hoīs et etiā iumentū ducēdi vel vehiculum aut etiā currū et iter et actum in ſe continet

Aqueductꝰ eſt ius aque ducendi per fundum alienum

Predioꝝ vrbanorū ſuitutes ſūt que edificijs inherēt q̄a omniā edificia dicuntur vrbana q̄uis in villa ſint edificata

Itē prediorꝝ vrbanorū ſuitutes ſunt he tignū imponere in pie-tem vicini vel ſtillicidiū aut flumen aut cloacā recipere aut alcius nō edificare ne lumen vicini capiat

Itē ruſticorū p̄diorꝝ ſuitutes ſūt que abſqꝫ prediis ſeruientibus et ꝯñantibus ꝯſtitui nō pñt vt hauſtus aque pecorꝭ ad aquā appulſus ius paſcendi ius calcꝭ coquēde ius arene fodiende Et has ſuitutes nemo adquirit niſi habeat p̄diuꝫ nec aliquis ꝯſtituit niſi in p̄dio

Siquis velit ꝯſtituere ſuitutē hoc p̄t facē ꝑ pactū ſiue ꝑ ſtipulatōꝫ inē viuos aut in vltima voluntate Et tex. ponit exem-pla prius dicta

De vſufructu

Uſufructus eſt ius alienis rebus vtendi fruēdi ſalua rerꝝ ſub-ſtantia et eſt ius ꝯſiſtens in corꝑe quo deſtructo perit vſufructus

Uſufructus formalis diſtinguit a ꝓprietate qꝛ ſepe ꝯtingit ꝙ vnus habet ꝓprietatē et alius vſumfructū Et pōt cōſtitui in teſtō Et etiā inter viuos per pacta per ſtipulationes et ꝑ alios ꝯtractus

Ne tamē in vniuerſū ꝓprietas ſit inutilis dño placuit certꝭ mōis vſū-fructum extingui et ad ꝓprietatem reuerti

Conſtituit vſufructus in rebus immobilibus et in rebus mobilibus vt in ſuis et iumentis Et in rebus que vſu nō ꝯſumūtur quia alie res neqꝫ naturali ratōe neqꝫ ciuili recipiunt vſumfructū vt vinuꝫ oleum ꝛc. quibus ꝓxima eſt pecunia numerata quia ip̄o vſu et aſſidua ꝑ-mutatione quodāmodo extinguūtur

Sed vtilitatis cā ſtatuitur ꝙ in rebus que vſu ꝯſumunt conſtituatur vſufruct⁹ abuſiue dūmodo vſufructuarius caueat de tanta pecunia vſufructu finito reſtituenda

Finit aūt vſufructus morte vſufructuarij maxima et media capitis diminutione et preſcriptione vt. C. e. l. corruptionē

Itē finit vſufructus ſi redeat ad ꝓprietarium per ceſſionem q̄a ex̄neo cedi non poteſt Et econtra ſi vſufructuarius adquirat ꝓprietatem rei que res conſolidatio appellatur

Eo amplius ꝯſtat ꝙ domo deſtructa perit vſufructus in ea et area efficitur libera et redit ad ꝓprietariū

De vſu et habitatione

Hiſcoē mōīs cōſtituit̄ ⁊ finit̄ vſus q̄b⁹ vſufructus min⁹ tñ iurl. ē in
vſu q̄ꝫ in vſufructu q̄a vſuari⁹ fundi ſolū vti p̄t pomis
feno ſtramento floꝛibus ⁊ lignis ꝓ vſu q̄tidiano et ſilibus rebus Et in ſū
do morari pōt dūmō dño fundi non ſit moleſtus vel his per quos opa
ruſtica fiunt Sic etiaꝫ nec ius vtendi pōt alteri ꝯcedere ſed vſufructuari⁹
habet plenum ius vtendi fruendi et alteri ꝯcedere p̄t

Itē is qui ediū vſum habet vix pōt hoſpitē recipere ſed cū cōiuge
famulis ſeruis et familia inhabitare pōt ſed alijs
locare nō pōt Nota lex.qd vix ſit etiā ſit.l.vix certl.ex cauſis.ff.de iudi.et
ſup̄ de cog.⁊ ſpiri.li.vi

Itē is ad quē vſus ſerui ꝑtinet poteſt vti operl ſerui ſed alij locare
non poteſt Idem in iumento

Sed etſi pecoꝛis vſum quis hēt p̄t vti grege ad ſtercoꝛandū agꝛ
ſuū lac et lana ſpectant ad vſufructuariū quia in
fructu ſunt

Sed ſicui habitatio legata ſit aut'alio mō ꝯſtituta fuerit neque
vſus neqꝫ vſufructus dici pōt qꝛ habitatō ē
q̄dd ā ius diſtinctū ab vſu et vſufructu et hñs hitationē p̄t eā altēi locare

Expoſuimus ſūmatim q̄bus mōis res iure gentiū adq̄runt̄ iā r̄ſtat
videre quibus modis iure ciuili adquirunt̄

De vſucapionib⁹ et lōgi tp̄is p̄ſcriptionibus

Iure ciuili Res mobiles triennio Immobiles lōgo tp̄e.i.x.an
nis int̄ p̄ntes.xx.inter abſentes vſucapiunt̄ nō ha
bita diſtinctiōe locoꝝ dūmō aſſit bona fides et iuſtus titulus vi/
delicꝫ cā donatiōis aut vēditiōis aut hmōi et tp̄e ꝯtinuo poſſideant̄ nec
res ſit vicioſa Et coꝛrigit̄ ius antiquū quod aliter ꝯſtituebat

Sed aliquādo res mobilis bonafide poſſeſſa nō vſucapitur etiam
quocunqꝫ tp̄e veluti ſiq̄s liberū hominē vel rem ſa
cram vel religioſā aut ſeruū fugitiuū poſſideat

Furtiue quoqꝫ res et vi poſſeſſe non poſſunt vſucapi

Qd̄ aūt dictū eſt ꝙ res furtiue aut vi poſſeſſe nō poſſūt vſucapi
hoc ideo eſt quia mala fide poſſident imo nec
ali⁹ ab eis emēs aut ex alia cā bona fide accipiēs vſucapit ne det̄ occaſio
delinquēdi Ido nedū accipientē ſed etiā tradentē opoꝛtꝫ hr̄e bonā fidē

Vnde in rebus mobilibus vſucapio bonefidei poſſeſſorl.facile impedit̄
qꝛ ſi fiat tranſlatio rei aliene ſcienter cōmittit̄ furtū Ideo talis

res nõ poteſt vſucapi Sed ſi heres rẽ vendiderit bona fide accipiẽti aut donauerit aut ex alio titulo tradiderit quam ignorabat apud defunctũ eſſe depoſitã vel ↄmodatã aut locatã exiſtimãs eam hereditariã eſſe huiuſmõi rem a bonafide accipiẽte vſucapi poſſe nõ eſt dubiũ Jdẽ de illo q̃ vendidit aut donauerit ꝑtum ancille cuius vſumfructũ habebat credens partuʒ ſuũ eſſe furtũ nõ cõmittit quia furtũ ſine affectu furãdi nõ ↄmittit̃

Quod autẽ ad eas que immobiles ſũt pertineat veꝝ eſt ꝓ tanto vt ſi aliq̃s accepit poſſeſſionẽ loci vacãtꝭ ꝓpt̃ abſentiã vel negligentiã dñi aut quia ſine ſucceſſore mortuꝰ eſt q̃uis malafide poſſideat ex quo ſcit ſe fundum alienũ occupaſſe tñ emens bona fide ab eo et poſſidens longo tẽpe bene preſcribit Ex quo neq; furtiue neq; vi accepit Abolita eſt eni veterũ opinio exiſtimãtiũ ꝙ furtũ fieri poſſet in re imobili

Aliquãdo etiã furtiua res vel vi poſſeſſa vſucapit̃ qñ viciũ eſt purgatũ qñ res pleno iure redijt ad priorez dñm vel quando eius cõſenſus habetur

Res fiſci non vſucapit̃ qñ eſt fiſco incorꝑata ſed ſi nõdum eſt fiſco denũciata tamẽ bene vſucapitur

Error autem falſe cauſe impedit vſucapionẽ vt ſi putẽ me emiſſe et non emi Jdem etiam in donatione

Diutina poſſeſſio que incepit ꝓ eſſe defuncto prodeſt ſucceſſori q̃a ſucceſſor ſiue ſit vniuerſalis ſiue ſingularꝭ. põt ↄtinuare tꝑa autorꝭ ſui iuſtum initiũ habentꝭ. Alias non

Edicto diui marci cauetur ꝙ ille qui emit rem alienã bona fide a fiſco vendẽte talem rem vt ſuam vel a procuratore ceſaris vendeñ rem patrimonialem ceſaris vel auguſte ſtatim eſt ſecurus ſed cõtra fiſcũ dominus rei vendite habet regreſſum infra quadrienniũ tantũ ad preciũ aliꝭ non Et corrigitur ius antiquũ

¶ De donationibus

Eſt et aliud genꝰ adquirẽdi dominiũ videlʒ ꝑ donationẽ q̃ duplex ẽ q̃dam eſt cã mortꝭ q̃dã nõ eſt cã mortꝭ. Donatio cauſa mortꝭ. ẽ que fit mortis ſuſpitione vt ſi donãs peniteat vl̃ recõualeſcat aut ille cui donatũ eſt moriatur ante donatorez ipe recipiat Et fere per oĩa equiparatur legatꝭ. Et diffinit̃ ſic in hoc tex. Donatio cauſa mortis eſt qñ ille q̃ donat magis velit ſe hr̃e aut ſibi retinere q̃ʒ illũ cui donat tamẽ quia ille nõ põt diutius retinere q̃ʒ ille cui donat tunc potius vult ꝙ ille habeat cui donauit q̃ʒ ꝙ heres ſuus habeat

Alie autem donationes ſimplices ſũt que fiũt ſine aliqua ſuſpitione mortis que inter viuos appellant et nuda volũtate dñi perficiũtur nec temere reuocari poſſunt qñ perfecte ſunt

Perficiuntur donationes qñ donator volũtatẽ ſuã ſcriptl. vel ſine ſcriptis manifeſtat Et tenetur donator tradere rem donatam ſicut venditor rem venditam

Et cum retro principũ diſpoſitiões aliqua ſtatuerãt de inſinuatione donationis qualiter donatio que excederet ducẽtos florl. nõ valeret ſine ſcriptura hoc tñ impator hic determinat vt donatio valeat ſine ſcptura que qngentos ſolidos nõ excedit

Sciendum tamẽ ꝙ licz donatio pleniſſima ſit tñ ꝑpter ingratitudinẽ donatarij reuocari poteſt ne illi qui dederunt aut preſtauerũt res ſuas paciãtur iniuriã ab his quibus donauerũt

Eſt et aliud genus donationis inter viuos qđ olim vocabat donatio ante nupcias hodie vocat donacio ꝑpter nuptias vt nomẽ cõſonet rei quia diu' Juſtinus pater impatorl nñi ꝯſideraiut ꝙ dos augeri poteſt ante nupcias et poſt nupcias

Erat olim ciuilis modus in libertate donãda que frequẽter impediuit libertatẽ ſed hodie fauore libertatis diſponit ꝙ ſi vn' ex ſocijs det libertatẽ ſeruo ꝯmuni et alij ſocij nõ volũt ſeruũ ꝯmunez manumittere ne ſeru' libertate defraudet. et hũaniori dño ſeruũ manumittẽti damnũ inferat et ſeniorib' dñis lucrũ accreſcat Jdeo ſufficit illis dñis qui ſeruũ non manumiſerũt preciũ ſoluere pro eorũ parte quo facto efficitur ſeruus liber

Quibus alienare licet vel non

Accidit aliqñ ꝙ ille qui eſt dñs nõ p̃t alienare res ſuas et ecõuerſo ille qui nõ eſt dñs põt alienare res alienas

Nam dotale p̃diũ hodie marit' ſiue ſit ytalicũ ſiue in ꝓuincia ſitũ non p̃t alienare vel in pign' dare aut obligare etiaz muliere ꝯſẽciẽte q̃uis dñs ex cauſa dotl. ſit ne ſex' muliebris fragilitas in perniciẽ ſubſtantie eius conuertatur

Econtra contra creditorẽ qui vendidit pign' nõ ꝯpetit actio ſi de vẽdendo fuit pactũ factũ in caſu quo pecunia nõ ſolueret a debitor tũc videtur conſentire vendicioni ſed ſi nõ eſſet factũ pactũ de vẽdendo tũc creditor nõ poteſt vendere pignus ſine ſolennitate iurl.

Nunc autẽ admonendi ſumus ꝙ pupillus nõ poſſet aliquaz rem alienare ſine autoritate tutorl. et

ergo pecunia mutuata a pupillo non efficitur accipienti. quia ſi extat vendicari poteſt ſi conſumpta eſt bona fide tunc poteſt cōdici ſed ſi mala fide conſumpta eſt tunc poteſt agi ad exhibendum

At ex cōtrario om̄es res poſſunt dari pupillo ſine tutoris autoritate ſed volens ſoluere debitum pupillo debꝫ ſoluere cum tutoris autoritate alꝭ non liberabitur ſi tamen ſoluens vult conſequi plenariam liberationem debet ſoluere cuꝫ autoritate tutoris et ſentētia ſeu precepto

Si autē ſolutio aliter facta fuerit pupillo ꝙ̄ dictum eſt tūc ſi pecunia eſt ſalua vel ſi pupillus ex ea factus locupletior. ſoluens poteſt ſe defendere per exceptionem doli contra petentem pecuniaꝫ ab eo Sed ſi mala fide conſumpta eſt vel perdita eſt compellitur ſoluēs iterū ſoluere Sic pupillus econtra ſoluere non poteſt ſine tutoris autoritate

Per quas ꝑſonas nobis adquiritur

Acquiritur nobis non ſolum per noſmet ipſos ſed etiam per eos quos in poteſtate noſtra habemus Itē per ſeruos in quibus vſumfructuꝫ habemus Item per liberos hoies et per ſeruos alienos bona fide poſſeſſos

Igitur liberi noſtri vtriuſqꝫ ſexus quos in poteſtate habemꝰ olim q̄cquid adquirebant patri adquirebant preter peculiū caſtrenſe vl quaſi Et pater poterat hoc ꝙ filius adquiſiuit donare vel vendere alii filio vel extraneo quod valde inhumanū erat et ergo imperator pepercit liberis et patribus debitum tribuit honorem et corrigēdo ius antiquuꝫ ſtatuit ꝙ quicquid filius adquirit ex re patris hoc dicitur peculiū ꝑfecticium et in totum patri adquiritur Sed qd filius aliūde adquirit hoc dicitur peculium aduenticium Et in illo filius habet proprietatem et pr vſūfructū ne quod ei ex ſuis laboribus vel ex proſpera fortuna acceſſit in alium proueniens luctuoſum procedat ei Sed peculium caſtrenſe vel quaſi caſtrenſe adquiritur filio in toto et patri nihil Et corrigitur ius antiquum diſponens patri certam partem in aduenticio peculio pro emancipatione filii quia inhumanum eſt ꝙ filius ex honore quem iuſte oſequitur deberet perdere partem bonorum ſuorum

Itē nobis adquirit̄ per ſeruos nr̄os Si tñ ſuus ſit inſtitutus heres tūc hereditatē adire nō p̄t ſine iuſſu dñi nec dñs per ſe adire p̄t ſine facto ſerui Secus in legato facto ſeruo quod dño pōt ignorāter queri Idē in donatiō et alia quacūq3 cauſa q̄a dño inuito et etiam ignorāti adq̄ritur proprietas et etiam poſſeſſio vſucapio et preſcriptio.

De his aūt ſuis in q̄bus vſumfructū habem⁹ et de ſeruis alienis bonafide poſſeſſis Et de libero hoie bonafide poſſeſſo hic ſtatuitur q̄ ꝓprietatē et poſſeſſionē per eos adq̄rere poſſum⁹ ſi aliquid lucranť per labores ſuos aut ex rebus nr̄is Sed qđ aliūde adquirūt vt q̄a ſuus heres eſt inſtitutus vel legatū eſt ſibi factū tunc dño adquirit et liber homo ſibi hereditatem vel legatū adquirit

Ex his itaq3 appet q̄ per liberos hoies et ꝑ ſuos alienos quos bonafide nō poſſidem⁹ nihil nobis adq̄ritur hoc eſt qđ ↄmuniter dicit̄ q̄ per extraneā ꝑſonā nihil nobis adquirit̄ niſi per procuratorem qui domino ſcienti et ignoranti adquirit dominium et poſſeſſionem

Hactenus tantiſper dixiſſe ſufficiat qualiter dominia rerum ſingulariū nobis adquirunť Iā reſtat videre qualiter nob adquirūtur per vniuerſitatē videl3 ex teſtō vel ab inteſtato

De teſtamētis ordinādis

Teſtamentū ex eo appellatur quaſi teſtatio mentí. Et vt nihil antiquitatí ignoreť Sciendū eſt q̄ oli3 duo fuerunt genera teſtōꝝ quoddā fiebat in ocio ſiue in pace Aliud fiebat quādo ad prelium aliquis ibat Et poſtea additū fuit tertiū quod dicebatur per es et libram Sed iſtud totum correctum eſt Et ergo hodie quoddā teſtamentū fit in ſcriptí. quoddā ſine ſcriptí. Teſtamētū in ſcriptí. eſt quedā ſcriptura ↄtinens in ſe voluntatē teſtatorí cū numero ſepte3 teſtiū vnico cōtextu adhibitoꝝ ad ipſū teſtamentū q̄ ſolēnitas de iure ciuili introducta ē cū ipſoꝝ et teſtatoꝝ ſubſcꝑtōe qđ ex ↄſtitutōib⁹ inuentū ē

Et cū ſignaculis teſtiū qđ de iure ꝑtorio inuentū eſt Et cū ſubſcriptõe ne
nomis heredis fienda per teſtes vel ipm teſtatorē quod a nr̄a ↄſtitutõe
dicit hic impator Juſtinian⁹ ꝓpter ſinceritatē teſtõꝝ introductū eſt vt nul
la fraus adhibeatur Poſſunt autē teſtes vno annulo id eſt ſigno ſignare
quia alieno annulo ſignare licet

Teſtes aūt in teſtõ eſſe nõ pñt qui nõ pñt aliquid recipe ex teſtõ id ē
qbus nõ põt aliqd legari in teſtõ ſꝫ ꝑmo Jtē mulier ipu
bes fu⁹ mut⁹ ſurdus oı̄no furioſus neqꝫ cui bonis ē interdictū muliebria
paſſus improbus Jſti teſtes etiā in teſtõ eſſe nõ poſſunt

Sed cū aliquis teſtiū tpe teſti liber reputatus fuerit ſꝫ non nocebit
teſtatori ſi poſtea reperiat̄ ſeruus quin teſtm̄ et ipi⁹
teſtimonium valebit

Pater et oēs alij qui ſunt in ei⁹ ptāte ſimlr̄ duo fr̄es in teſtõ extranei
teſtes eſſe poſſunt quia non nocet ex vna domo plures teſtes
alieno negocio adhiberi

In teſtibus aūt eſſe nõ debet qui in ptāte teſtatoris eſt nec pr̄ põt
eſſe teſtis in teſtõ filij teſtantis de peculio caſtrenſi
vel quaſi quia domeſticū teſtimoniū in teſtibus eſt reprobatum

Sed neqꝫ heres ſcpt⁹ aut pr̄ eius aut filius ei⁹ aut fr̄es eius teſtes in
teſtõ eſſe pñt qꝛ in ꝓpria cauſa nullus eſt ydoneus teſtis

Legatarijs et fideicõmiſſarijs et q̄ in ptāte eoꝝ ſūt conceditur ꝙ in
eoꝝ teſtõ teſtes eſſe pñt Nihil aūt intereſt an teſtm̄ ſcri
ptū eſt in tabulis an in cartis vel in membranis aut in alia materia

Sed et vnū teſtm̄ põt pluries ſcribi qđ qñqꝫ nc̄ariū eſt nauigantib⁹
vt vnū ſecū deferant et aliud in domo relinquant ꝓpter
innumerabiles cauſas que humanis neceſſitatibus imminent

Si quis aūt ſine ſcptis voluerit ordinare teſtm̄ qđ nūcupatiuū appel
latur hoc faciet corā ſeptē teſtibus viua voce et erit de
iure ciuili ꝑfectiſſimū

De teſtõ militis

Supradicta ſolēnitas teſtādi militib⁹ degētibus in expeditõe
rei publice eſt remiſſa ꝓpter impiciā eoꝝ primo
circa numeꝝ teſtiū. ſcđo circa ſubſcptionē teſtiū. tertio circa ſigna
teſtiū qꝛ pñt teſtari ꝓut volūt dūmõ ↄſtet de volūtate eoꝝ p duos teſtes

Jllis aūt tpib⁹ qbus miles nõ eſt in milicia ſed in ſua domo moratur
nõ hꝫ hoc ꝓuilegiū ſed teſtari debꝫ ſi ſit filiusfāilias de ca
ſtrēſi peculio ſcḋm modū quē in ꝑcedēti titulo expoſuim⁹ ⁊ teſtis paganoꝝ

Plane dꝫ ↄſtare de volūtate militis p ſcpturā vł p teſtes ne iiuria fiat
militi poſt mortē ei⁹ Jta diu⁹ trayanus ſtacilio ſeuero reſcpſit

Ceterū ſi miles dixerit alicui cōſtituo te heredē aut tibi bona relinquo non debet hoc pro teſtō haberi niſi ꝓbationibus conſtaret ne vera iudicia ſubuertantur

Quinimo muti et ſurdi milites teſtm̄ facere poſſunt quādo militāt

Sed hacten⁹ ſtatuit̄ ꝙ teſtm̄ militl. qui degit extra expeditionez rei publice debet fieri cū ſolennitatibus ꝯmuniū ciuiū romanoꝝ ſed ſi ſit factū in expeditōe tūc infra ānū tm̄ valet poſt ānū nō Jtē ꝯditio ſcṗta in tali teſtō licet poſt ānū veniat tamē retrotrahit̄ et valebit in fauorem militis

Sed etſi quis fecerit teſtm̄ militare anteq̄ꝫ fuerit miles ſed tunc nō valebat tn̄ ſi poſtea q̄ꝫ factus fuerit miles hoc confirmauerit tūc incipit valere ex noua militl. voluntate

Deniqꝫ teſtm̄ militl. nō rumpit̄ minima capitis diminutione ſed valet ex noua militis voluntate

Sciendū ꝙ quilibet filiuſfamilias pōt teſtari in peculio caſtrēſi vel q̄ſi in forma cōi niſi ſit miles qui pōt gaudere ꝓuilegio ſuo

¶. Quib⁹ nō eſt ꝑmiſſū teſtm̄ facere

Non tamē licet omībus facere teſtm̄ qꝛ ille qui eſt ꝯſtitutus in aliena ptāte nō pōt facere teſtm̄ niſi de peculio caſtrenſi vel quaſi vt ōptimo trayano impatori placuit. quod poſt veteranis per diuū adrianū conceſſum eſt

Jtaqꝫ caſtrenſe peculiū vel quaſi filiofamilias eſt ꝓpriū vt non teneat̄ illud ꝯmunicare frīb⁹ ſuis Et licꝫ pater vel creditores pr̄is alia bona eius occupare pn̄t tn̄ in peculio iſto filius pōt inſtituere heredes et legata relinquere ſed ſi moriat̄ ſine teſtō tūc ꝓles ei⁹ ſuccedunt et deficientib⁹ prolibus fr̄es ſuccedūt quibus deficientibus parentes ſuccedunt

Preterea teſtm̄ facere non poſſunt impuberes quia nullum habēt iudiciū Jtem furioſus non poteſt facere teſtm̄ quia mēte caret Et teſtm̄ factum ab impubere vel furioſo non reconualeſcit tēpore pubertatl. vel tempore quo furioſus factus fuerit ſane mentl ſed teſtm̄ factū ante furorem vel poſt furorem quando furor intermiſſus fuerit bn̄ valet

Jtē prodigus que adminiſtratio bonoꝝ eſt interdicta teſtm̄ facere nō pōt ſed teſtm̄ prius factum bene valet

Itē mutus qui omino nihil loquiť et ſurdus qui nihil audit nō ſemꝑ pn̄t facere teſtm̄ Secus de illo qui tarde loquiť vł tarde audit Sepe eni lr̄ati homies varijs caſibus amittunt facultatē loquendi et audiendi

Cecus non poteſt facere teſtm̄ niſi cū illa ſolēnitate quā Juſtin⁹ pater imperatoꝛ. noſtri Juſtiniani introduxit

Eius qui apud hoſtes captus eſt valet teſtm̄ qđ fecit ante captiuitatē ſi ibi moꝛiať fictione. l. coꝛnelie vel ſi poſtea rediret fictiōe poſtliminij ſed teſtm̄ factū in captiuitate non valet

De exheredatiōe liberoꝝ

Non tamē vt valeat teſtamentū ſufficit hoc qđ ſupdictuz eſt ſed requiriť ad hoc ꝙ aliquis debite faciat teſtm̄ ꝙ filiū ſuum vel inſtituat heredē vel eum noiatim exheredet quia teſtm̄ in quo filius eſt p̄teritus nō valet etiam ſi filius moꝛiatur ante moꝛtem patris

Sed nō ita olim erat in filiabus qꝛ filia et omnes liberi ex quacūqꝫ linea deſcendētes p̄ter filios poterant preteriri Et p̄terictio eoꝝ nō ānullabat teſtm̄ quia certa poꝛtio dabať eis ꝑ ius accreſcēdi

Nomiatim dicitur fieri exheredatio ſi fiat ꝓpꝛio nomine exp̄ſſo vel aliquo equiualenti

Poſthumi liberi debēt noiatim inſtitui vel exheredari ſicut alij liberi Et eoꝝ ꝯditio par eſt alijs ꝗa cum naſciť poſthumus rumpitur teſtm̄ niſi naſcereť aboꝛtiuus Olim tamē erat differentia quia maſculus noiatim debebať inſtitui vel exheredari femia potuit exheredari inter ceteros

Poſthumoꝝ preteritio illoꝝ qui poſthumoꝝ loco ſuccedūt rumpit teſtm̄ Et ideo ſi teſtōꝛ habet filium et ex eo nepotem et ambos habet in poteſtate ſi recte vult teſtari ne eius teſtm̄ rumpať debet poſt filium inſtitutū vel exheredatū ſemper inſtituere vel exheredaꝛ nepotem ne filio moꝛtuo aut emancipato ante moꝛtem teſtatoꝛ. nepos incipiens tenere pꝛimuz locum ſui etatꝛ. rumpat teſtm̄ ad modum poſthumi iam nati

Emācipatos liberos oliz nō opoꝛtuit inſtituere vel exheredare de iure ciuili. qꝛ nō ſunt ſui heredes ſed de iure pꝛetoꝛiuz ſi maſculi noiatim nō inſtituunť vel exheredanť femine vero inter ceteros rumpunt teſtm̄ per bonoꝝ poſſeſſionē contra tabulas

Adoptiui liberi ſũt inſtituendi vel exheredãdi a prẽ adoptiuo qñ ſũt in eius ptãte ſcilƷ qñ ſunt dati in adoptionẽ auo prño vel mr̃no et tunc durãte adoptione pater naturalis non tenet̃ eos inſtituere vel exheredare ſed poſtq̃ȝ ſũt emãcipati a prẽ adoptiuo tũc pr̃ adoptiu' nõ tenet̃ inſtituere vl̃ exhẽdare Et tũc q̊ ad naturalẽ hñtur vt emãcipati

Noſtra aũt ↄſtitutio dic̃. hic imꝑator Juſtinian' corrigit illã dr̃am que olim erat inter maſculos et femias q² vtraq̃ȝ gl̃oa in hoim ꝓcreatõe ſil̃r nature officio fũgit̃ ⁊ ergo oẽs dñt noiatim inſtitui vel exheredari ſiue ſint emancipati ſiue in ptãte ſiue adoptiui ſiue maſculi ſiue femine al̃s omnes poſſunt rumpere teſtm̃

Sed ſi expeditiõe miles ſit occupatus et ex certa ſcientia non inſti tuat filium ille habet̃ pro exheredato Secus ſi non ſciuiſſet ſe habere filium quia tunc non erit exheredatus

Mater ſeu alia ex linea mr̃na deſcendẽs nõ hñt necce liberos aut deſcẽ dentes inſtituere heredes vel exheredare ſed eos pñt ſub ſilen tio p̃terire Et eoꝝ preteritio pro exheredatione habet̃

De heredibus inſtituendis

Heredes inſtitui pñt tam ſui ꝓprij q̃ȝ alieni q̃ȝ etiã liberi hoies Et ꝑ hoc ꝙ ſuus ꝓprius inſtituit̃ heres hodie efficit̃ liber licet olim alit̃ erat Et dicit̃ ſuus ꝓprius etiã in quo teſtõr tm̃ ꝓprietatẽ habet q̃ȝuis alius vſumfructũ habet

Eſt aũt caſus in quo ſeruus nõ poteſt inſtitui heres q² ſeru' de adul terio accuſatus cũ dña nõ poteſt ab ea heres inſtitui anteq̃ȝ cauſa adulterij ſit terminata

Alienus ſeruus dicit̃ etiã is in quo teſtõr habet vſumfructum

Seruus aũt a dño heres inſtitut' manet heres ſi in eadẽ cã manſerit Si vero a viuo teſtatore manumiſſus fuerit et poſtea inſtitu atur heres tũc ſtat in volũtate eius an erit heres aut nõ SƷ ſi eẽt alienat' ꝑ teſtatorẽ poſt inſtitutionẽ tũc nec liber erit nec ꝑ ſe heres eſſe poterit

Alienus quoqȝ ſu' heres inſtitutus adire debet hereditatẽ iuſſu dñi ſi ꝑmanet in eius ptãte ſed ſi eſſet alienatus tunc adire debet hereditatẽ iuſſu noui dñi ſed ſi liber fuerit tempꝫ aditio nis tunc ſuo arbitrio adire poteſt

Seruus aũt alien⁹ poſt mortẽ dñi ſui põt inſtitui heres q̃a cũ eo eſt teſtifactio paſſiue nondum eni hereditate adita ſuſtinet hereditas vicem defuncti et non futuri heredis Item ſuus illius qui in vtero eſt poteſt heres inſtitui

Seruus aūt pluriū qui eſt heres inſtitutus adquirit vnicuiq̧ do
minoꝝ pro portione virili

Et vnū hominē vel plures quot quis velit heredes quis inſtituere p̄t

Hereditas plerūq̧ diuidit̃ in.xij.partes quaꝝ q̄libet habet nomē
et vocat̃ vncia Et om̄es ɔtinētur ſub aſſe Partes autē
ſic noiantur vncia ſeſcuns ſextans q̄drās triens quincuns ſemis ſeptuns
bes dodrans dextans deuns as

Nō autē vtiq̧.xij.vncias eſſe oportȝ q2 ſi placet teſtatori pōt diuidē
hereditatē ſuā in plures vncias Et ſi vnus in ſemiſſe heres
ſit inſtitutus totū aſſem habebit Nemo eni pōt pro parte decedere teſtat'
et pro parte inteſtatus niſi ſit miles qui vt vult teſtatur

Si plures heredes inſtituant̃ et teſtōr nō diuiſit bona ſua inter here
des ſ̄m modū p̄dictū tunc ɔſtat ꝙ teſtōr voluit ꝙ om̄es
heredes equalit̃ ſuccedant Sed ſi tot' as aut tota hereditas ſit diſtribu/
ta per partes inter heredes ⁊ adhuc ſunt aliqui heredes inſtituti ſine ꝑte
tunc illi hn̄t dimidiū oīm bonoꝝ Sed ſi totus as nō ſit diſtribut' tūc ha/
bent tantū illā partē que non eſt diſtributa Et idem dicendū eſt in dipon
dio in quo ſunt.xxiiij.vncie et in tripondio in quo ſunt.xxxvi.vncie

Videam9 ſi ſit aliqua pars hereditatꝭ que nō eſt diſtributa vt ſi tres
ex quartꝭ ꝑtibus inſtituunt̃ Et eſt dicendū ꝙ q̄libet heres
vocat̃ ad eā ꝓ portion̄ ſibi debita Etſi deficit aliqua ꝑs q̄ fuit diſtributa
tūc detrahit̃ ab oībus tantū ꝙ illa ſuppleat̃ vt ſi q̄ttuor ex tertijs inſtituti
ſunt perinde habetur acſi quiſq̧ ex quarta eſſet inſtitutus

Heres p̄t inſtitui pure vel ſub ɔditiōe ſed nō ad certū tēpus Etſi eēt
inſtitutus ad certū tp̄ūs tollitur tempus de medio et remanȝ
inſtitutio pura q2 inutilis adiectio viciatur et non viciat

Impoſſibilis ɔditio viciatur nec viciat legata fideicōmiſſa aut in/
ſtitutiōes nec lib̄tates imo pro nō ſcp̄ta habetur

Si plures conditiones copulatiue ponūtur in inſtitutiōe omnes ɔ̄nt
impleri Si vero ponunt̃ diſiūctiue ſiue alternatiue tūc ſuffi
cit alterā adimplere

Hi quos teſtōr nunq̧̄ vidit heredes inſtitui p̄nt Tex.ponit exemplū
de ꝑegrinis et de filio fr̄is quē teſtōr non vidit

De vulgari ſubſtitutiōe

Poteſt aūt teſtōr ponere plures gradus ſubſtitutionū in ſuo
teſtō vt ticius ſit heres mihi et ſi non ſit heres ſit

ſempronius heres et ſic deinceps Pōt etiā nouiſſimo ſeruū ſuū ſubſtituē ne inteſtatus moriaē et ille eſt neceſſarius heres

Et plures poſſūt inſtitui loco vnius et vnus loco pluriū et ſingl'a ſingulis. aut inuicē ipi qui inſtituti ſunt Et ſi ex diſparibus ptibus heredes ſcp̄ti ſibi inuicē ſubſtituunē et nulla ſit mentio de diſparitate tunc tacite videē repetitū in ſubſtitutiōe hoc qđ dictū ſuit in inſtitutōe

Sed ſi inſtituto heredi et coheredi inuicē ſubſtitutl. ali' ſubſtitut' detur tunc ſubſtitutus pmo ſubſtituto intelligitur ſubſtitutus vtriq3

Si ſeruū Si ſuū aliquē teſtōr inſtituit quē libeꝝ putabat et illi ſubſtitutū dederit talis adq̄rit dn̄o ſuo certam partem et ſubſtitutus in reſiduā admittiē Secus ſi teſtōr ſciuiſſet eum ſeruū ꝓut titus ceſar in perſona perthenij conſtituit

De pupillari ſubſtitutionē

Liberis impuberibus in ptāte exn̄tibus pōt ſubſtitui vulgariē et pupillariter. Et ſubſtitut' ſuccedēs ex pupillari teſtō efficiē heres pr̄i et pupillo Exemplū vt inſtituo filiū meū pupillū heredē Etſi in pupillari etate deceſſerit Ticius ſit heres ſi tunc teſtōre defuncto fili' ſit heres et moriaē in pupillari etate tunc. T. erit heres pr̄is et filij Nā cum filij ſibi teſtm̄ facere nō poſſunt parentes faciunt

Qua ratōe pupillarl. ſubſtitutio ſit pupillo Eadē rōne exemplarl. ſubſtitutio ſit furioſo. Et ſicut pma expirat adueniente pubertate ſic ſcđa adueniente ſanitate

Igitur in pupillari ſubſtitutōe ſūt q̄dāmō duo teſtā ſcil3 pr̄is et filij qn̄ ſūt ordinata ſm modū dictū aut vnū duarum hereditatū

Si naūt pater timet q̄ ſubſtitutus pupillariter poſſit inſidiari vite filij ſui ꝓpter diuicias eius tūc pōt in teſtō ſuo facere vulgarē expreſſā. et poſtea inferius pupillarē in ſcriptl. et illā ꝓprio lino et ꝓpria cera cōſignare et in ꝓprio teſtō cauere q̄ pupillare teſtm̄ nō apiatur viuo filio et adhuc impubere exn̄te Sed tn̄ ſi vtrūq3 teſtm̄ fiat exp̄ſſe bene valet

Nō ſolū impuberib' inſtitutl. pōt fieri ſubſtitutio pupillarl. ſed etiā exheredatl. in qua veniunt om̄ia bona pupilli etiā aliunde q̄3 a patre adquiſita ex donatiōn̄ videl3 hereditatib' aut legatl. Idē de poſthumo dicendū videtur

Liberis impuberib' nemo teſtm̄ facere pōt niſi ſibi faciat teſtm̄ q̄a pupillare teſtm̄ eſt pars et ſequela paterni Ideo ſi nō valet paternum tunc non valebit teſtm̄ pupilli

Vel ſingulis impuberibus vel oībus ſimlē ſi voluerit pr̄ ſubſtituē pt pupillariter Et tūc diciē quilibet teſtat' decedere ſi mo

ritur in pupillari etate vl̄ p̄t pupillarit̄ ſubſtituere tm̄ vltimo morieti ꝛ tūc ille decedit ſolus teſtatus et alij inteſtate

Subſtituit̄ aliquis licite a p̄re pupillariter et noīatim nomine ꝓprio deſignato Et etiā generalit̄ his v̄bis quiſq̄s mihi ſit heres ꝛ filio meo ſit heres tūc admittit̄ ſolus inſtitutus pro hereditaria portione et qui eſt ſcriptus heres per ſe et non per alium

Maſculo igit̄ fit ſubſtitutō pupillarl. vſq3 ad. xiiij. annū femie vſq3 ad xij. ānū Et ext̄neo nō p̄t ſubſtitui niſi ext̄ti in ptāte ſi nō ē impubes ꝫ bn̄ ꝑ fideicōmiſſū ei ſubſtitui p̄t vt dicet̄ infra de fideicōmiſ. hēdi.

Quibus mōis teſtā infirment̄

Teſtamentū ſolēniter factū rumpit̄ qn̄q3 p̄re manēte in eod̄ ſtatu videlz per arrogationē ꝑ adoptiōm tanq̄3 agnatiōn ſui heredis

Poſteriore quoq3 teſtō rite facto videlz exquo p̄t hereditas adiri p̄mū rumpit̄ Etſi cōtingeret ex aliqua cauſa ꝙ ex ſcd̄o nō adeatur hereditas et ſic nullas vires habeat res deducit̄ ad cām inteſtati pro tanto ꝙ primū teſtm̄ non valet. qꝛ ſufficit ꝙ ex ſcd̄o potuit hereditas adiri q̄3uis adita non fuit

Sed etſi q̄s fecerit ſcd̄m teſtm̄ in quo heres erat inſtitut' in certis rebus per hoc rūpitur p̄mū teſtm̄ etiā rite factū in quo aliquis erat vl̄r heres inſtitut' Itē in ſcd̄o teſtō ꝯfirmari p̄t qd̄ in p̄mo diſpoſitū fuit qꝛ et inſtitut' in ſcd̄o teſtō grauari p̄t per fideicōiſſū vt reſtituat certā ꝑtem hereditatl. inſtituto in p̄mo teſtō Sed ſi appet ex ſcd̄o ꝙ teſtōr noluit reuocare p̄mū qꝛ dixit in ſcd̄o Jdeo inſtituo ticiū qꝛ mortuus eſt ille quē inſtitui in p̄mo teſtō et errauit manet primus heres

Alio quoq3 mō̄ infirmant̄ teſtā per omnez capitl. diminutionē teſtatoꝝ puta ſi teſtōr amittit ciuitatē libertatē aut in adoptionem ſe dederit

Cū aliq̄n̄ contingit ꝙ teſtm̄ qn̄q3 efficit̄ nullū qn̄q3 irritū qn̄q3 ruptū Melius eſt et ꝯmodius oēs cauſas ſinglis appellationibus diſtingui q̄3 promiſcuis verbis vti

Nō tamē per omnia teſtā ſunt inutilia que per capitl. diminutionem teſtōꝝ irrita fiunt q̄a recōualeſcunt de iure p̄torio ſi teſtōr anteq̄3 moriat̄ ſtatum priſtinū recuperat

Ex eo autem ſolo ꝯpoſito imperfecto teſtm̄ primum non infirmat̄ ſi dicat teſtōr teſtm̄ non valere ſed requirit̄ volūtas perfecta et ſic imperfectum teſtm̄ non rumpit perfectum

Eadē ratōe ſi impatoꝛ ſit inſtitutus heres in teſtō nō ſolenni aut cā mutādi iudiciū nō accipiat hereditatē qꝛ dixerūt diu' ſeuerus ⁊ anthonin' licet legibus ſoluti ſumus Attamē legibus viuamus quod eſt bene notandū ɔtra illos qui non curant leges

De inofficioſo teſtō

Quia plerūqꝫ parentes ſine cauſa liberos ſuos exheredant vel omittūt Ideo introductū eſt vt querelā in officioſi teſti ꝓponere pſt. qꝛ non ſane mentꝭ. pſumitꝛ parens. ſꝫ q̄ſi furioſus qui liberos ſuos omittit. nō tn̄ vere furioſus eſt qꝛ talis teſtm̄ fa cere non poteſt ſed quoniā ɔtra officiū pietatꝭ. teſtm̄ factum ſit

Nō tantū liberis pmiſſū eſt accuſare teſtā parentū inofficioſa ſꝫ etiā licet parētibus accuſare teſtā filioꝝ inofficioſa Siſr hoc licet fr̄ibus et ſoroꝛibus q̄n turpis perſona eſt inſtituta et vltra fr̄es et ſo rores alij non admittuntur

Tā aūt naturales et legittimi q̄ꝫ adoptiui et poſthumi excludunꝛ a q̄ rela inofficioſi teſti ſi alio mō bona defuncti ɔſequi poſſunt

Sed hec ita ſūt accipienda ſi penit' nihil a teſtōribus relictū eſt q̄d ad verecundiā nature lex introduxit et ergo ſi q̄ntūcun qꝫ etiā min' q̄ꝫ quarta relicta eſt tunc ſupplebiꝛ vſqꝫ ad quartā partem et ceſſabit querela inofficioſi teſti

Si tutoꝛ ſit exheredatus in teſtō ꝓꝑij pr̄is Et in eodē teſtō legatū ſit factū illi pupillo cui' tutelā gerit ſi tūc petit legatū relictum pupillō tutoꝛio nomie ꝓpter hoc nō repelliꝛ a q̄rela inofficioſi teſti quam ꝓꝑio noie vult intentare Sed etſi ex ɔtrario pupillus ſit exheredatus et tutoꝛ agat ɔtra teſtm̄ q̄rela inofficioſi teſti et ſuccūbat. adhuc pt̄ agere ꝓ legato facto ipi tutoꝛi in eodem teſtō

Igitur filius excludiꝛ a q̄rela inofficioſi teſti. ſi ſibi quarta relicta ē in eodē teſtō vel ſi etiā ɔſequi pōt eā quocūqꝫ alio titulo ex bo nis teſtōrꝭ. Etſi plures ſūt filij ſufficit ꝙ relinquaꝛ vna q̄rta diuidenda inꝛ eos ꝓ virili poꝛtione Glo. ſi. dicit ꝙ hodie eſt tertia ſi ſunt q̄ttuoꝛ vl̄ pau cioꝛes Si ſūt pl̄es tūc hn̄t dimidiū. vt in autē. de trien. et ſemiſ. ꝯ. j.

De heredū qualitate et differētia

Heredes aūt aut dicuntur neceſſarij aut ſui et neceſſarij. Aut extranei

Neceſſarius eſt heres ſuus a ſuo dn̄o heres inſtitutus. qꝛ velit no lit oīno poſt moꝛtē dn̄i ſui efficiꝛ liber et nc̄ari' heres Et ergo q̄ facultates ſuas hn̄t ſuſpectas ſolēt ꝑmo ſcd̄o tertio vel vlterio

ti loco ſuū inſtituere heredē vt poti⁹ bona heredū q̄ʒ teſtatoꝝ a creditoribus poſſideant̄ vel diſtrahātur Pro hoc ergo incōmodo illud ꝯmodū preſtat̄ ſuo vt ſibi reſeruent̄ illa q̄ poſt mortē p̄roni adquiſiuit q̄uis bōa defuncti non ſufficiant creditoribus

Sui aūt et neceſſarii heredes ſūt qui in p̄tāte morientꝭ ſūt vt fili⁹ filia nepos neptꝭ. Sed ſui heredes appellantur q2 domeſtici heredes ſūt et viuo p̄re q̄dāmō dn̄i exiſtimant̄ Et ego ſi quis inteſtatus mortu⁹ ſit prima cā eſt in ſucceſſione liberoꝝ. nc̄arij vero ideo dicunt̄ q2 de iure ciuili ſiue velint ſiue nolint tā ab inteſtato q̄ʒ ex teſtō ſuccedūt ſʒ de iure p̄torio hodie pn̄t abſtinere ſi volunt vt potius bōa parentum q̄ʒ ipoꝝ bona a creditoribus poſſideant̄

Ceteri dicunt̄ extranei heredes qui nō ſūt in p̄tāte teſtōrꝭ. vt filij emancipati ⁊ q̄ntū ad matrē oēs filij ex quo liberos nō habʒ in poteſtate Itē ſeruus qui a dn̄o eſt heres inſtitut⁹ et a viuo teſtōre mānumiſſ⁹ etiam dicitur extraneus heres

In extraneis heredibus id obſuat̄ vt tribus tp̄ibus debeant eſſe capaces vt recipiāt aliq̄d ex teſtō videlʒ tp̄e teſti tp̄e mortꝭ. et tp̄e aditionis hereditatꝭ. et media tp̄a non nocent Itē teſti factionē capim⁹ in actiua et in paſſiua ſignificatiōe vt videlicet ſignificat aliquem poſſe facere teſtm̄ et aliquid recipere ex teſtō et ſic q̄uis furioſus et pupillus teſtm̄ facere non pn̄t tamē bene pn̄t recipere ex teſtō et ſic teſti factionē habent

Extraneis vero heredibus et ſuis ꝯpetit ius deliberādi Extraneis quidē an velint adire hereditatē vl̄ nō. ſuis an velint abſtinere aut ſe immiſcere ſed hereditate adita āplius repudiare nō poſſunt niſi quis eſſet minor. xxv. ānis qui hereditatē damnoſā temere aditā r̄pudiare poteſt quia hui⁹ etatꝭ hoībus ſi decepti ſunt per beneficiū reſtōꝭ. in integrum in oībus cauſis ſubuenit̄

Sciendū eſt ꝙ ꝓpter grande es alienū emergēs q̄d tp̄e aditiōis hereditatꝭ. latebat olim etiā maiori. xxv. ānis ſubueniebat̄ ne vltra vires hereditarias teneret̄ q̄d poſtea ad milites tm̄mō fuit limitatū ſed hodie abſq̄ʒ dicto remedio deliberatiōis per ꝯfectionē ſolennem inuentarij fiend̄ pro heredi. de rebus hereditarijs idē beneficiū ꝯſequi p̄t vt non cōueniat̄ vltra vires hereditatꝭ.

Itē extraneus pōt ſuſcip̄e hereditatē gerendo ſe pro herede aut nuda volūtate declarata verbis vel facto ex teſtō vel ab inteſtato ſi ſciat teſtatorem mortuū

Pro herede ſe gerere dicit̄ qui rebus hereditarijs tanq̄ʒ dn̄s ſe immiſcet veteres eni heredē dn̄m appellabant

Sicut aũt nuda voluntate ab extraneo hereditas aditur Eodẽ mõ ſola voluntate repudiatur

Eum qui mutus et ſurdus nat⁹ aut poſtea factus eſt poſſe hereditatẽ adire vel repudiare ↄſtat ſi voluntas eius põt intelligi

De legatis

Poſt hec videam⁹ de legatꝭ que pars iurꝭ non ſine cauſa Iſto loco determinabitᷣ q̃a dictũ eſt de illis mõis q̃bus ꝑ vniuerſitatẽ res nob̃ adquiruntᷣ ex teſtõ Ideo iã de legatꝭ dicem⁹ que q̃ñqʒ in teſtõ fiunt

Legatũ itaqʒ eſt donatio quedã a defuncto relicta et ab herede ꝑſtanda

Sed olim quidẽ erãt q̃ttuoꝛ genera legatoꝝ ſcʒ per vendicatioẽ per damnationẽ per ſinendi modũ et ꝑ p̃ceptõm Sed hodie iſta ſolẽnitas penit⁹ ſublata eſt vt nõ verbis ſed volũtatibus defunctoꝝ faueatᷣ Et ergo põt fieri legatũ q̃buſcunqʒ verbis aptꝭ vt oim legatoꝛũ vna natura ſit Et tres actiones ↄpetunt pꝛo legatꝭ ſcʒ ꝑſonalis actio ex teſtõ Rei vendicatio Et actio ypothecaria

Sed nõ vſqʒ adeo antique ↄſtitutioni ſtandũ eſt qꝛ licʒ magna dĩa olim eſſet inter legata et fideicõmiſſa hodie tamen exequata eſt eoꝛum conditio

Sed ne in pꝛimis legũ cunabulis ꝑmixte de his exponendo ſtudioſis adoleſcentib⁹ quandã difficultatẽ introducamus Jam ſeꝑatim de legatꝭ et fideicõmiſſꝭ determinabitᷣ vt ↄgnita natura vtriuſqʒ ſubtilioꝛibus auribus ꝑcipere iuuenes poſſint grauioꝛa

Nõ ſolũ aũt res teſtõrꝭ aut heredꝭ põt legari Sʒ etiã ſciẽter p̃t teſtõr legare rẽ alienã ⁊ tenetᷣ heres eã redimere et legatario p̃ſtare ſi põt Vel ſi nõ põt eã adq̃rere tũc p̃ſtabit eſtimationẽ niſi ſit talis res legata que nõ eſt in ↄmertio nr̃o vt baſilica templũ vel vſui reipublice deputata qꝛ tunc nec extimatio debetᷣ qꝛ nihil valet tale legatũ

Quod aũt dixim⁹ rẽ alienã poſſe legari hoc verũ ſi teſtõr ſciuit illã rẽ alienã Alˢ ſecus qꝛ ſi ſciuiſſet foꝛte nõ legaſſet Et onus pꝛobandi teſtõrẽ hoc ſciuiſſe incũbit legatario hoc aſſerẽti qꝛ ſemꝑ nc̃itas ꝓbandi incũbit illi qui agit Nõ ꝙ de iure canonico res aliena nõ p̃t legari vt in .c. filius de teſta.

Sed etſi rẽ ſuã ꝓpꝛiaʒ legauerit teſtõr que tñ alteri impignoꝛata eſt heres tenetᷣ eã tunc luere ſi defunct⁹ ſciuit eã obligatã ſic in re aliena datũ eſt ⁊ legatario p̃ſtare niſi teſtõr expꝛeſſe dixerit ꝙ legatarius eam luat

Si res aliena legata fuerit et legatari⁹ illā rē ꝯſecutus eſt ex cauſa onerosa puta ex emptōne tūc p̄ciū ꝯſequi p̄t actiōn ex teſtō Sed ſi ex cā lucratiua videlʒ ex donatiōe eā ꝯſecutus eſt tūc ex alia cauſa lucratiua videlʒ legati eandē rē ꝯſequi nō pōt qꝛ due cāe lucratiue in eundē hoiem et circa eandē rē ꝯcurrere nō pn̄t. Sic ſi eadem res ex duobus teſtis legata ſit et legatari⁹ rē ipam ex vno eſt cōſecutus ad extimationē nō pōt agere ex alio ſecus ſi extimationē p̄mo fuit ꝯſecutus

Ea quoqʒ res q̄ nō eſt ʒ eſſe ſpatur legari p̄t vt fruct⁹ in tli fundo naſcituri Et ꝑtus illi⁹ ācille adhuc ex ea naſciturus

Si eadē res duob⁹ legata ſit ſiue ſepatim ſiue ꝯiūctim ſcindit̃ legatū Etſi alt̃ nō vult aut nō p̄t hr̄e tunc ꝑs illius accreſcit alteri

Coniūctim fit legatū ſi dicat̃ Ticio et ſeyo do vel lego hoiēʒ ſtichū Sed diſiunctim aut ſepatim fit legatū ſi dicat̃ Ticio hominē ſtichum dō lego Seyo eundē. hoiem ſtichum do lego

Si cui fundus alienus ſit legat⁹ et legatarius emerit ꝓprietatē ſine vſufructu tunc ſi ꝯſequit̃ vſumfructū ex cā lucratiua extimationē ꝓprietatl. ex teſtō conſequi pōt

Sed ſi rē legatarij teſtōr ei legauerit inutile eſt legatū. qꝛ qđ ꝓpriū eſt ipius legatarij illud ampli⁹ eius fieri nō pōt Etſi vendiderit illā rem adhuc nō habebit ipam nec eius extimationē ex teſtō

Si q̇s rē ſuā q̄ſi alienā legauerit valʒ legatū nā plus valʒ qđ eſt in veritate q̄ʒ qđ eſt in opinione Sed ſi putaret rem eē legatarij que tn̄ nō eſt legatarij valʒ legatū qꝛ volūtas defūcti p̄t exitū hr̄e

Si rem ſuā teſtōr legauerit et poſtea eā alienauerit nō valet legatū Sed ſi pignoꝛi dederit valʒ legatū et heres illud p̄ſtare tenet̃ legatario Si vero quis ꝑtem rei legate alienauerit pars que nō eſt alienata omnino debetur legatario

Si quis debitoꝛi ſuo legauerit liberationē debiti in perpetuuʒ vel ad tpūs. valʒ legatū Sed debitoꝛ inutilit̃ legat creditoꝛi ſuo hoc qđ tenet̃ niſi aliqđ ꝯmodū creditoꝛ ꝯſequi poſſet vt qꝛ id qđ in diē vl̃ ſub cōditione tenet̃ illud pure legat Etſi viuo teſtōre dies vel ꝯditō extaret adhuc vʒ legatū qꝛ qđ ab initio ꝯmodū afferre potuit nō viciatur ſi poſtea venit ad illū caſum in quo ꝯmodū non impoꝛtat

Sed ſi vxoꝛi marit⁹ dotē legauerit vʒ legatū ſi dos ſoluta eſt quia pleni⁹ eſt legatū q̄ʒ actio de dote Si autē dos ſoluta nō fuit valet ſi certū coꝛpus aut certa quātitas exp̄ſſa fuit ſec⁹ ſi certa res nō eſſet expꝛeſſa quia tunc non valet

Si legata res ꝑit ſine culpa aut dolo hēdis hēs liberat̃ ſec⁹ ſi eſſʒ in culpa etiā leuiſſima Tex. p ōit ex^m de ſuo alieno māumiſſo ſine facto hēdis q̄ caſu heres nō tenet̃ ſec⁹ ſi ſuū ꝓpriū legatū māumiſeit

Si q̄s ãcillas cū ſuis natꝭ. legauerit ſi ãcille mortue fuerint ꝑtus tñ cedit legatario Idē ſi ſui ordinarij cū ſuis vicarij legati fuerint qꝛ ſi ſerui ordinarij mortui fuerint adhuc legatarius habebit ſeruos vicarios Tūc in xᵃ. ſed ſi ſuus Ibi dicit̄ ſi due res legent̄ q̄rū vna eſt p̄ncipalis et alia acceſſoria vt fundus et edificiū ſeruus et peculiū tunc deſtructo principali deſtruit̄ et acceſſoriuꝫ et ergo iſto caſu legatarius nihil habebit

Si grex legat⁹ fuerit valꝫ legatū q̄ntūcunqꝫ diminut⁹ fuerit etiā vſqꝫ ad vnā ouē Idē eſt ſi augeat̄ vſqꝫ ad plures oues qꝛ ex gregibus vnū corpus ↄſtituit̄ ſicut ex coherentibus lapidib⁹ fit vna domus

Edibus deniqꝫ legatꝭ. intelligūt̄ legata marmora columne et oīa q̄ poſt teſtamentū aduenerūt edificio

Si peculiū legatū fuerit peculio accedit quicq̄d viuo teſtōre lucratū vel amiſſū fuerit Idem ſi mortuo teſtatore ante aditā hereditatē ſeruo manumiſſo peculiū legatū ſit Si aūt extraneo legatū eſſet peculium ſerui ſecus eſſet niſi ex rebus peculiaribus actum ſit

Peculiū nō intelligit̄ legatū ſuo in vltima volūtate manumiſſo niſi teſtōr hoc exp̄ſſe dixerit ſed ſeruo inter viuos manumiſſo in dubio intelligitur peculiū relictū niſi exp̄ſſe adimatur. Itē peculio legato nō intelligit̄ legatū illud qđ ſu⁹ impendit. i. ſoluit pro dn̄o in rōnibus. i. in ↄputatōne ſua Itē peculiū videt̄ legatū ſeruo cui dn̄s reliq̄t libertatē ſi ↄputationē reddat et reliqua inferat. i. que reddenda ſūt reddat cū iā ↄ̄pūtationē reddiderat aut etiāſi nihil r̄ddiderat ſm gl. hic alꝭ. l. ceterorꝫ. ff. de xᵃ. ſig. Et

Tam aūt corꝑales q̄ꝫ incorꝑales res legari pn̄t vt iura ⁊ actiōes Et hoc qđ debet̄ teſtatori legari pōt niſi anteq̄ꝫ moreret̄ exigeretur a debitoribus ſuis qꝛ tunc extinguit̄ legatū Sꝫ et tale legatū valet hēs me⁹ dannas eſto. i. obligatus eſto reficere domū illius vel ſoluere debita illius

Si generalit̄ legat̄ ſeruus vꝉ alia res Electio eſt legatarij niſi teſtōr aliud dixerit

Optiōis legatū dicit̄ vbi teſtōr legauit alicui electionē alicui⁹ rei Etſi legatarius moriat̄ anteq̄ꝫ eligat illa electio trāſit ad heredē illius. Et ſi ſunt plures legatarij quibus optio legata eſt et ſūt diſcordes ne legatum pereat lis dirimitur ſorte. et fortuna erit iudex Et ille habebit optionē cui ſors dederit Idē in pluribus heredibus diſcordantibus

Legari aūt illis ſolum poteſt qui poſſunt recipe aliquid ex teſtō

Incertis ꝑſōis nō pn̄t legata relinqui vel fideicōmiſſa Soluta tñ per errorē nō pn̄t repeti Itē libertas data incer/

tis perſonis non valet qđ tamen glo. declarat Item incerte pſone ex cer
tis legari poteſt Et tex. exemplificat

Poſthumo quoqȝ alieno poteſt legari licet olim aliter erat

Tutoꝛ aūt incertus dari nō pōt

Poſthum⁹ autem alienus heres inſtitui poteſt niſi in vtero ſit eius
que ſm leges vxoꝛ eſſe non pōt

Si quis in nomine agnomie ɔgnomie vel p̄nomine legatarij erraue
rit valet legatū ſi de coꝛpe conſtat Idē qȝ in heredib⁹ obſ
uatur quia nomina recepta ſunt ꝑpter ſignificare res et homines Etſi alit
intelligantur res nihil intereſt

Huic pꝛima eſt huius iur. l. ciuilis regulā ꝙ falſa demonſtratō nō
viciat legatum ſi de coꝛpe conſtat Idem de falſa cā
niſi ſit ɔditionaliter lata

An ſeruo heredis recte legamus queriẗ aut nō Et rn̄deẗ ꝙ nō pure
nec quicq̄ȝ ꝓficit legatū etiaȝ ſi huius viuo teſtōre de ꝑtāte
heredis exierit ꝑpter regulā cathonianaȝ q̄ vult ꝙ legatū qđ fuit inutile
ſi ſtatim poſt teſtm̄ deceſſiſſet teſtōr nō debȝ ideo valere qꝛ diutius vixit
teſtōr Glo. aūt reddit rōem q̄re ſtatim nō valet legatū ꝑpter ɔfuſionē. ſ.
qꝛ huius heredis in ꝑtāte eſt heredis et ſic heres eſſet ſibiipſi obligat⁹ Se/
cus aūt ſi legatū eſſet factū ſub ɔditione ſeruo heredis In legat. l. eniȝ pu
tis reſpicimus eoꝛundē valoꝛem tp̄e teſti Sed in ɔditionalib⁹ inſpicimus
tp̄s conditiōis hoc dicit tūc. ſ. ſub ɔditione

Ex diuerſo herede inſtituto huo ſi ab eodē ſeruo dn̄o ſuo pure legeẗ
Valet legatū ſed teſtōre moꝛtuo adhuc dies legati non
cedit qꝛ hereditas a legato ſeꝑata ē Et ēgo ſi h. mōi huus inſtitutus alie/
netur poteſt adquirere alteri dn̄o ſed ſi manumittaẗ ante aditionem pōt
ſibiipſi adquirere Sed ſi in eadē cauſa permāſerit et iuſſu dn̄i ſcȝ legatarij
adierit euaneſcit legatum

Ante heredis inſtitutiōȝ ⁊ poſt legari p̄t et libertas relinq̄ qꝛ oꝛdo
ſcꝑture nō viciat licȝ olim al'r erat Et teſtm̄ capit vim
et robur et fundamentū ab inſtitutione heredis

Poſt moꝛtē quoqȝ heredis aut legatarij olim inutiliter legabaẗ ȝ
hodie valet legatum Idem in fideicōmiſſo

Pene quoqȝ noie hodie valȝ legatū libertas et inſtitutio heredis
licȝ olim nō valebat. hec vera ſi pēa nō ſit impoſſibiẗ
op̄ ꝓbrioſa turpis vel inhoneſta quia dicit imperatoꝛ ꝙ ſecta tp̄m ſuoꝝ
nō ꝑmittit valē h. mōi legata Ex^n ꝑmi vt lego tibi decē ſi filiā tuā ticio in
vxoꝛē dederis Ex^m ſcdi vt lego tibi decē ſi heres adulterium fecerit

¶ De ademptione legatorũ

Ademptio legatoꝝ ſiue in eodẽ teſtõ fiat. ſiue in codicillis valet Et fieri põt contrarijs verbis aut etiã quibuſcunqꝫ alijs verbis

Trãſferri quoqꝫ legatũ põt ab vno in alio in eodẽ teſtõ ſiue codicill vt hominẽ quem ticio legaui lego ſeyo

¶ De lege falcidia

Supereſt vt de lege falcidia videam' qꝛ olim licentia erat conceſſa teſtatori diſtribuere totuꝫ ſuũ pr̃imoniũ ꝑ legata ita ꝙ heres nihil retinebat et iõo nullus voluit eſſe heres. Hodie licet ſic tm̃mõ legare vt tñ heres retineat quicq̃d legatuꝫ eſt vltra dodrantẽ .i. quartã partẽ totius hereditatl. per. l. falcidiã

Et cũ queſitũ erat de duobus heredib' inſtitutl. quoꝝ vnius pars exhauſta eſt legatl. aut ſuꝑ modũ onerata Reſpõſum eſt ꝙ de quolibꝫ legato debet tantũ detrahi ꝙ q̃rta pars manebit ſalua heredi inſtituto

Quãtitas aũt pr̃imonij ad quã ratõ. l. falcidie dirigit̃ debꝫ inſpici tpe mortl teſtõrl. Jtẽ in volũtate heredis eſt an velit adire vel repudiare hereditatẽ cuꝫ perijt res poſt mortẽ et añ aditã hereditatem Tex. ponit mlta exẽpla Et ſubdit ꝙ neceſſe eſt legatarijs paciſci cum herede in portione ne deſtituto teſtõ nihil conſequant̃

Cum aũt ratõ legis falcidie locũ hẽbit tũc dñt ſolui debita teſtõꝝ et funerũ impenſa et p̃cia ſuoꝝ manumiſſorũ Jſtis ſolutis tũc q̃rta ps oĩm alioꝝ debet detrahi loco falcidie. Tex. ponit cõputatiõꝫ ꝑ exẽpla

¶ De fideicõmiſſarijs hereditatib'

Nunc trãſeam' ad fideicõmiſſa Et ꝑmo videam' de fideicõmiſſarijs hereditatib' Sciendũ itaqꝫ ꝙ fideicõmiſſa nulla iurl. nc̃itate olim p̃ſtabant̃ q̃a nemo inuit' cogebatur p̃ſtare illud de q̃uo rogatus erat naꝫ fideicõmiſſa iõ dicebant̃ ꝙ fidei eoꝝ qui rogati fuerũt reſtituere et capẽ poterãt ex teſtõ ↄmiſſa erãt Sed hodie a tpibus diui auguſti ad nc̃itatẽ reſtituendi fideicõmiſſa redacta ſunt ꝓpter inſignẽ aliquorũ perfidiã ex officio pretorl.

Jn primis igit̃ ſciendũ ꝙ ad hoc ꝙ fideicõmiſſa ex teſtõ peti poſſint inſtitutio heredis in teſtõ requirit̃ Tex. exemplificat

Põt aũt quis petere heredẽ vt fideicõmiſſũ de tota hereditate vl de parte hereditatl. reſtituat. Et pure vl' ſub ↄditõe

vel in diem ꝓut teſtõr vult

Reſtituta aũt hereditate ꝑmanet heres qui reſtituit hereditatẽ Et ille qui recipit hereditatẽ. Qñqꝫ eſt loco heredis ſcilꝫ ẽm tpũs ſena.ↄſul.trebel. Qñqꝫ loco legatarij ſcꝫ ẽm aliud ius puta pegaſianũ. Et ꝓut tp̃e neronis trebellio ſenece et alijs cõſulib⁹ viſũ fuit tũc actiones vtiles actiue et paſſiue per ptorl. edictũ tranſeũt in fideicõmiſſariũ

Sed quia heredes ſcripti recuſabãt adire hereditatẽ. qñ ꝓpter nullũ vel mimũ lucrũ rogabant̃ reſtituere hereditatẽ et ſic fideicõmiſſa extinguebant̃ Jdo tpibus veſpaſiani auguſti a pegaſo ſtatutum erat. vt ille qui rogatus eſt reſtituere hereditatẽ. poſſit retinẽ q̃rtã partem actionib⁹ hereditarijs ↄpetentibus inſolidũ in eũ et cõtra eũ. qui reſtituit hereditatẽ et alie tres ptes bonoꝝ manebũt abſqꝫ aliquo onere apud eũ cui hereditas eſt reſtituta niſi inter heredẽ grauatũ reſtituere et inter eum cui fit reſtitutio cautio de oneribus cõiter ſuſtinendis interpoſita fuerit

Ergo ſi quidẽ ſi heres nõ fuit rogat⁹ reſtituere vltra dodrantẽ tũc habebat locũ ſenatus ↄſultũ pegaſianũ per quẽ onẽa hereditaria tranſibãt in fideicõiſſariũ. pro dodrante. et pro alia q̃rta pte remanebãt apud heredẽ Si aũt vltra dodrantẽ q̃s grauatus fuerit reſtituere. tũc erat loc⁹ ſenat⁹ ↄſulto pegaſiano p qđ heres ſpõte adiẽs hẽditatẽ ⁊ q̃rtã retinẽs oĩa onẽa hẽditaria ſuſtinebat Sꝫ p ſtipl'onẽ ꝓuidebat̃ ei ne teneret̃ vltra quã hr̃et de hẽditate Sꝫ de iſto alr̃ diſponit̃ in ſeq̃ntib⁹

Sed ſi recuſet heres adire hereditatẽ olim cogebat̃ eã adire et r̃ſtituere et tũc oẽs actiones tranſibant in fideicõiſſariũ

Sed quia hoc capcioſũ videbat̃ papinião viro excelſi ingenij et legibus placꝫ magl. ſimplicitas q̃ꝫ difficultas Jdo remoto ſenatus ↄſulto pegaſiano de quo in duob⁹ §. pce. eius aucs trebelliano att̃buta eſt. a quo diſponebat̃ ꝙ iſte ſtipl'ones nõ eſſent nc̃arie q̃a per hoc ꝙ ille adijt hereditatẽ et reſtituit ſecurus eſt ꝙ q̃rta oĩno ſibi fuet̃ et actõib⁹ pro rata portiõn in eũ ↄpetẽtibus Si aũt totã hereditatẽ reſtituat ſine q̃rta ſibi retenta tũc omẽs actiones tranſferunt̃ in eũ qui recepit hereditatẽ

Nihil aũt intẽſt vtꝝ aliq̃s iſtitut⁹ ẽ i tõ hẽditate ad' i pte q̃ ad q̃rte retẽtiõez ⁊ reſtõez faciendã. Et hic fideicõmiſſari⁹ vl'i⁹ in tõ hẽditate p̃t cogẽ heredẽ adire et reſtituẽ Jta et ille cui q̃tã certã reſtitut̃ iuſſ⁹ ẽ

Si q̃s heres vna re deducta aut certa pte hẽditatl. reſiduã ptẽ r̃ſtituat p fideicõiſſũ. tũc ꝓ qua pte ẽ heres ꝓ ea etiã ſuſtinet onera hereditaria Sec⁹ ſi retẽta certa re vel q̃ntitate qꝛ tunc nõ tenet̃ ad onera aliq̃ hẽditatl. etiã ſi dc̃a res aut q̃ntitas ↄtinꝫ maximã ptẽ hẽditatl. q̃a tal' res ꝑmanet apud heredẽ ſine vllo onere hereditario acſi ex legato adq̃ſita eẽt

Preterea ſi aliq̃s ſine teſtõ moziat̃ tñ p̃t grauare heredẽ vt reſtituat totã hereditatẽ. partẽ aliquã aut q̃ntitatẽ Et ille ſcđs põt ũcrũ grauari vt reſtituat alteri in toto. vel in pte

Et quia ꝑma fideicōmiſſoꝝ cunabula a fide heredis pendebāt et tā nomē q̄ ſbam acceperūt Jdō ſi heres fideicōmiſſū in minus ſolēni volūtate relictū neget iurare vel ſolue cogit' Et ſi ꝑus fideicōmiſſari' de calumnia iurare debet Et ſi heres poſtea ɔfiteret' ꝙ eſſet aliqd relictū per fideicōmiſſū ſed vellet ſe defendere ꝙ hoc eſſz factū in min' ſolenni voluntate et ſic ꝑ ſubtilitatē iuris leuarē' ꝯ nō dz ſibi ꝓdeſſe q2 adhuc dz ſolue

De ſingulis rebus per fideicōmiſſū relictis

Poteſt aūt quis etiā ſingulas res hereditarias relinq̄re per fideicōmiſſū vt fundū hoiem aut veſtē tā ab herede q̄ȝ a legatario ꝑſtandū

Poteſt aūt nō ſolū teſtōr ꝓprias res relinq̄re per fideicōmiſſuȝ ſed etiā res heredis aut legatarij aut fideicōmiſſarij

Hoc ſolū obſuandū eſt ꝙ heres nō ꝑt grauari ad reſtituendū plus q̄ȝ recepit ex teſtō

Cū autē aliena res relinquit' heres cogit' eā ſoluere vel extimationem ipius preſtare

Libertas quoq̄ȝ pōt relinqui per fideicōmiſſū ſuo teſtōris vel heredis aut legatarij. aut etiā extranei Et ſi extrāneus ſeruū vendere nō vult tūc fideicōmiſſū ſtat in ſuſpenſo. donec alia ɔſtōne ſuo preſtetur libertas

Qui aūt directe eſt manumiſſus a teſtōre ex teſtō aut codicillis debet libertus teſtōris et orcinus appellari Sed qui per aliū ē manumiſſus eſt libertus manumittentis.

Verba aūt fideicōmiſſoꝝ ſūt hec peto rogo mando. fidei tue ɔmitto et q̄cunq̄ȝ ſilia verba Et q̄ȝlibet valet tm̄ per ſe ac ſi oia ſimul dicta eſſent

De Codicillis

Ante auguſti tempa ius codicilloꝝ non erat in vſu Sed fuit introductū ꝑ luciū lentulū qui in africa ſcripſit codicillos quos teſtō ſuo cōfirmauit et ſcripſit ceſari auguſto vt ipe ɔfirmaret eos Auguſtus tn̄ prius recepit ɔſiliū a iuris ꝑitis vtrū id expediret. Qui rn̄derūt ꝙ nemini dubiū erat q̄n ꝓpter vtilitatē ꝑegrinantiū in remotis ꝑtibus optimo iure expediret admittere codicillos Jdcirco auguſtus eos confirmauit

Nō ſolū aūt teſtō facto ſed ab inteſtato decedens poteſt quis facere codicillos Et licet olim codicilli per ſequens teſtamentū dicerentur reuocati niſi in eodem teſtamento ſpecialiter confirmati fuiſſent

tñ hodie ſemꝑ intelligunẗ teſtõ ꝯfirmati ſiue p̃cedant teſtm̃ ſiue ſequantur niſi appareat eos eſſe reuocatos

Codicillis aũt directo hereditas dari vel adimi non põt nec exhere datio fieri ne ius teſtõꝝ et codicillorũ ꝯfundanẗ. Circa tñ hereditas in teſtõ data per fideicõmiſſũ põt in codicillis adimi Itẽ in codicillis nõ p̄t fieri inſtõ aut ſubſtõ. aut etiã ꝯditio aliq̃ inſtõni adijci

Codicillos plures vel vnũ põt quis facere. Et in eis non requiritur ſolennitas verboꝝ

Explicit liber ſecũdus Incipit liber tertius

De hereditatib⁹ que ab inteſtato deferunẗ

Inteſtatus moritur aliquis multi. modis Primo ſi omino nullũ fecit teſtm̃. Scdo ſi fecit teſtm̃ ſed nõ ſm iura Tertio ſi fecit teſtm̃ ſm iura. ſed poſtea teſtm̃ rũpitur vel fit irritũ Quarto ſi teſtm̃ ſit bene factũ ſed nullus vult eſſe heres

Inteſtatoꝝ aũt hereditas p̃mo ꝑtinet ad ſuos heredes

Sui autẽ heredes ſunt qui in ptãte morienti. fuerũt vt dictũ ẽ ſup̃ in ꝟ ſinaũt de here. qua. et dr̃a. nec refert vtrum ſint liberi naturales et legitimi. aut adoptiui. vel legitimati. Naturales eni legitimanẗ qñ curie tradunẗ vel qñ pr̃ ducit mr̃em in vxorẽ vel qñ per nuptialia inſtr̃a pater eos legitimat

Ita demũ nepos et nepti. ꝓnepos et ꝓnepti. ſui heredes ſũt. ſi precedens pſona in ptãte parenti. eſſe deſierat aut morte aut emãcipatione aut capiti. diminutione

Poſthumi quoqꝫ pñt eſſe ſui heredes ſi viuo pr̃e nati fuiſſent in eius poteſtate

Sui aũt heredes pñt ignorãter adq̃rere hereditatẽ et ergo furioſi pñt ſui heredes fieri qꝛ ex quib⁹ cauſis nob ignorantibus adquirit ex eiſdẽ cauſ furioſis ꝗ pupillis adquirit nec eſt opus autoritas tutori. in pupillis nec curatori. in furioſis. qꝛ morte parenti. q̃ſi ꝯtinuatur dominiũ

Interdũ aũt ꝯtingit ꝙ aliquis tpe morti. nõ fuit in ptãte ſui pr̃is q̃a captus forte ab hoſtibus fuit. ſed poſt mortez pr̃is reuertiẗ et tñ efficiẗ ſuus heres pr̃i ꝓpter ius poſtliminiũ. per ꝯtrariũ etiã cõtingit ꝙ quis tpe morti. ſit in ptãte defuncti tñ ſuus heres defuncto nõ efficitur ex quo pater poſt mortẽ damnaẗ de crimine ꝑduellionis et ergo memoria

eius damnaꝛ fiſcus ſuccedit.et filius deſinit eſſe heres

Cū filius filia ve ex vna ꝑte.et ex altero filio plures ſint nepotes tunc
primus in gradu non excludit remotiorē.ſed nepotes ex fi
lio p̄mortuo licz ſint remotiores in gradu q̄z filius vel filia tū q꜡ ſuccedūt
in locū pr̄is ſui Jdo ſimꝛ ſuccedūt cū patruo vel matertera licet ipſi ſucce
dant in ſtirpes ſed patru⁹ vel matertera in capita et idē de ꝓnepotibus

Cū aūt queritꝛ an aliq̄s ſuus heres eſſe pōt inſpicitꝛ tp̄us quo certū
eſt defunctuz mortuū eſſe ſine teſtō Et ergo ſi filius
exheredatus eſt et extraneus heres inſtitutus.et filio mortuo poſtea inſti
tutus nō vult eſſe heres.aut nō p̄t eſſe heres.tūc nepos viuo auo cōcept⁹
deinde mortuo pr̄e natus in eius locum ſuccedens incipit ſuus heres eſſe
Sed ſi poſt mortē aui fuiſſet ꝯceptus tūc non admittitꝛ ad hereditatē aui

Emācipati aūt liberi de iure ciuili erāt incogniti et ideo ad ſucceſſio
nem ꝑentū ab inteſtato nō veniebāt Sed de iure p̄torio
ex naturali equitate cū ſuis liberꝭ.admittūtur per bonorū poſſeſſionē vn̄
liberi Tex.ponit exemplū de duob⁹ fr̄ibus quoꝝ vnus manſit in ptāte et
alter fuit emancipatus qui equaliter ſuccedūt licz primus de iure ciuili et
alter de iure pretorio

At hi qui emācipati ſūt a ꝑente naturali et poſtea in adoptionē dati
durante adoptione pr̄i naturali nō ſuccedūt ſed ea finita ꝑ
emācipationē in vita patris naturalis admittunꝛ ad eius ſucceſſionē de
iure p̄torio per bonoꝝ poſſ.vn̄ liberi poſt mortē vero pr̄is naturalꝭ emā
cipati a pr̄e adoptiuo nō ſuccedūt patri adoptiuo q꜡ extranei ſūt quo ad
eū ſed bene pr̄i naturali.min⁹ ergo iurꝭ.hn̄t filij adoptiui q̄z naturales q̄a
naturales emācipati.beneficio p̄torꝭ.gradū liberoꝝ obtinent.licz de iure
ciuili perdant nec ſuccedāt Sed adoptiui emancipati de iure ciuili ꝑdunt
gradū liberoꝝ et a p̄tore nō adiuuanꝛ.et recte hoc ſtatutū ē q꜡ naturalia
iura ciuilis ratio ꝑimere pōt.nā hoc ius qđ quis per adoptionē ꝯſequitꝛ
per emācipationē ꝑdit ſed filius naturalis emācipatus adhuc manet fili⁹

Eadē hec que obſuanꝛ in bonorū poſſeſſionū vnde liberi etiā obſeruā
tur in bonorū poſſ.contra ta.quia filius emancipat⁹ et nō
datus alteri in adoptionez ſi ſit p̄teritus vel iniuſte exheredatus a pr̄e tū
pretor vocat eū ad bona per bonoꝝ poſſ.contra ta.ſed ſi filius eſſet a pa
tre naturali emancipatus et alteri datus in adoptionē.tunc pōt preteriri
in teſtō pr̄is naturalis nec rumpit teſtm̄ de iure pretorio per bonoꝝ poſſ
contra tabulas

Admonendi tū ſumus ꝙ licet emancipatus a patre et ab alio ado
ptatus et deinde poſt mortē naturalis patris ab ado

ptiuo patre emãcipatus nõ ſuccedat in bonis prĩs naturalis de iure pͣto rio per bo.poſſ. vnde liberi vel vnde legitimi exñtibus aliis filiis in ptãte vel emãcipatl. vel aliis agnatl. tamẽ eis deficiẽtibus admittit per bonorũ poſſeſſionẽ vnde agnati

Sed ea omnia que iã in duob' § pce. dicta ſũt antiqtati placuerũt nã hodie filius in adoptionẽ datus a patre naturali ius ſui heredis nõ pdit. ſꝫ eidẽ prĩ naturali ſuccedit tã ex teſtõ qꝫ ab inteſtato acſi in ptãte mãſiſſet. adoptiuo vero prĩ ſuccedit ab inteſtato cuꝫ filiis naturalibus et legitimis ſed odito teſtõ pr̃ adoptiu' põt eũ impune pterire niſi ſit datus in adoptionẽ pſone nõ extranee. quo caſu inſtitui vel exheredari debꝫ a patre adoptiuo qꝛ tũc cõcurrit in eandẽ pſonã vtrũqꝫ ius videlicꝫ naturale et ciuile

Itẽ vetuſtas ex maſculis ꝓgenitos plus diligebat et nepotes ſolũ qꝫ ex virili ſexu deſcendẽtes vocabat ad ſucceſſionem aſi agnatos ſed nepotes ex filiabus natos poſt agnatos vocabat ad ſucceſſionẽ tã aui et auie. prñi vel prñe qꝫ mrñi ſiue mrñe. Sed diui principes non ſũt paſſi talẽ iniuriã ſine ꝯpetenti emendatione cõtra naturã relinqre Et ergo ſtatuerũt ꝙ nepos vel neptl. ex filia ſi maſculus moritur ad eius ſucceſſionẽ cuꝫ diuiſione tercie ptis vocatur. Si vero femia. tũc nepos qꝫ neptl. tã ex femia qꝫ ex maſculo cũ eiuſdeꝫ ptis diminutione veniũt ad ſucceſſionẽ gradu agnatoꝝ excluſo

Sed nos cum adhuc dubitatio manebat dicit hic impator int̃ agnatos et predictos nepotes ex quo admittebãtur ad quartam partẽ bonoꝝ defuncti morientl. ſine teſtõ. cum grauamine nepotuꝫ ex filia deſcendentiũ ꝓpter quandã ꝯſtitutionẽ que habebat̃ in. C. theodoſii que in. C. Iuſtiniani dimiſſa eſt ſtatuimus ꝙ nepotibus et neptibus ſupſtitib' ex filia agnati nullam partem debent habere in bonis defuncti ne hi q ex tranſuerſo veniunt potiores his habeantur qui recto iure deſcendũt Ita tamen vt cum nepotes vel neptes ſuccedant cum filio defuncti. ꝙ fiet diuiſio non in capita. ſed in ſtirpes

De legitima agnatorũ ſucceſſione

Si nemo eſt ſuus heres tunc ex lege. xii. tabu. agnati vocantur ad ſucceſſionem

Sũt aũt agnati qui per virilẽ ſexũ cõiuncti ſunt quaſi a prẽ ꝯgnati vt ſupra dixi de legit. agna. tu. § ſũt aũt Tex. ponit exẽplũ de duob' fr̃ibus ab eodẽ patre natl. qui ꝯſãguinei

vocant̄ Jdē de filijs duoꝝ frm̄ qui fr̄es patrueles vel ɔſobrini vocantur
Et q̄uis poſt mortē naſcant̄ retinent tñ iura ɔſanguinitatꝭ.

Nō tamē oīibus agnatꝭ.lex dat hereditatez ſed his qui ꝓximiores
ſunt gradu

Per adoptionē ius agnatiōis conſiſtit vt inter filios naturales ꝗ
eos q̊s pr̄ adoptauit q̄ im ꝓprie ɔſāguinei vocant̄

Ceterū inter maſculos ſucceſſio fuit in longiſſimo gradu ꝗ p̄ter ſororē
oīes femie ſecludebant̄ a ſuccōne agnatoꝝ Et ergo heredi/
tatio filie patrui tui ꝗ amite tue ad te ſpectabat.ſed tua hereditas ad eas
nō ꝑtinebat.qđ ideo ſtatutū erat per mediā iurꝭ.prudentiā vt hereditas
ad maſculos conflueret

Sed quia ſane iniquū erat a ſucceſſiōe agnatoꝝ in vniuerſū repellē
femias acſi extnee eſſent ꝓut media iurꝭ.prudētia ex
quadā ſubtilitate fecit.que erat legi.xij.ta.poſterior.et impꝭialib' ɔſtitutōi
bus ꝑor Jdeo p̄tores aſꝑitatē iurꝭ.ciuilis corrigētes et quod deeſt adim/
plentes.ex quadam humanitate femis cōpatientes nō vocabāt eas inter
agnatos ſed agnatꝭ.deficiētibus vocabāt eas inter cognatos.ꝗ hoc.l.xij
tabu.nō introduxit que ſimplicitatē legibus amicā amplexa fuit.quod.g.
ſupplet remota dr̄a agnatoꝝ inter maſculos et feminas vt patebit

Nos vero legē.xij.tabu.ſequentes dicit hic imperator iuſtinianus et
eius veſtigia in hac ꝑte conſuantes laudamus p̄tores et
ergo equa lance id eſt equaliter femine ſuccedūt cū maſculis.etiā vltra ſo
rores vt patebit in.§.ſequētibus

Hoc etiā addendū nr̄e ɔſtitutioni eſtimamus dicit tex.exemplificā/
do ꝙ filij ſororꝭ.cōſanguinee et vterine.licet cognati ſūt.vo
cant̄ ad ſucceſſionē auūculi.cum agnatꝭ..i.nepotibus ex fratre defuncti et
fit diuiſio in capita et non in ſtirpes

Si plures ſūt gradus agnatoꝝ tūc ꝓximior per.l xij.tabu.vocatur
ad ſucceſſionē Et q̄uis.l.xij.tabu.ꝓximū vocat.ꝗ vſa
fit ſingulari numero.tamē dubium non eſt quin etſi plures ſint eiuſdez gra
dus omnes admittant̄ Et attenditur ꝓximus gradus ab inteſtato tēꝑe
mortꝭ.defuncti.ſed teſtō facto temꝑe quo deſtruit̄ teſtm̄

Placebat aūt legi.xij.tabu.ꝙ edictū ſucceſſoriū nō habeat locū int̄
agnatos de gradu in gradū.ſed de capite in caput
quod p̄tores corrigētes in parte mutabant Tandē impator nihil deeſſe
perfectiſſimo iuri cupiens.ſtatuit in hoc textu ꝙ ex quo ad onus tutele p̄ol
ctum ſucceſſoriū edictum locū habuit inter agnatos de gradu in gradum

Ideo etiã habebit locũ in cõmodo ſuccedendi Abſurdũ enim erat ꝙ hoc qđ in onere obtinebat nõ eẽt in lucro ꝑmiſſũ Nota ſm Jo. de pla. ꝙ oliꝫ ſucceſſorũ edictum habebat locũ de capite in caput vt deficiente aliquo de capite liberorũ. ſuccedebat alicuis de capite agnatoꝝ. quo deficiente ſuccedebãt cognati quibus deficiẽtibus ſuccedebãt vir et vxor Sed non habebat locũ de gradu in gradũ quia deficieñ perſona que erat in ꝑmo gradu agnatiõis nõ ſuccedebat ꝑſona que erat in ſcđo gradu agnatõis ſed ſuccedebãt cognati inter quos potuit venire illa ꝑſona que erat excluſa eſt capite agnatoꝝ ꝑuata gradus ꝓrogatiua. qđ imꝑator hic corrigit

Ad legitimã autẽ ſucceſſionẽ filioꝝ emancipatorũ vocaꝟ pater qui ꝓles ſuas aut deſcendentes emãcipauit. licet olim nõ ſucceſſit niſi retenta fiducia. i. reſuato in emãcipatione ſibi iure ſuccedendi

De ſenatus cõſulto terculliano.

Lex. xij. ta. ſtricto iure vtebatur qꝛ excludebat matrẽ a ſuccõne filiꝫ et filiũ a matris. ſed ꝓtorl. beneficio per vnde cognati ſuccedebãt ſed he iurl. anguſtie. poſtea per ꝓtores emendate ſunt. qui ad ſolaciũ liberoꝝ amiſſoꝝ in acie contulit mr̄ibus legitimam hereditatem

Poſtea autẽ per ſenatus conſultũ terculianũ quod diui adriani temporibus factuꝫ eſt pleniſſime de triſti ſucceſſione mr̄is et auie cautũ. et diſpoſitũ ꝙ ſi mater ingenua habeat tres filios et libertina quattuor ad ſucceſſionẽ ab inteſtato admittebaꝟ licꝫ in poteſtate alterius puta patris ſit

Preferunꝟ autem matri ſm iura ſenatus conſulti terculiani. filiꝫ ab inteſtato ſuccedentes ſiue ſint maſculi ſiue femine Similꝛ et frater defuncti matrẽ excludebat. ſed ſola filia non excludebat matrem ſed cum ea admittebaꝟ ſed ſoror cum fratre excludebant matrẽ

Sed nos in ꝯſtitutiõe quã in nr̄o. C. poſuim⁹. matri ſubueniendũ eſſe exiſtimam⁹ reſpicientes ad naturã et puerperiũ et periculũ et ſepe mortẽ hoc caſu mr̄ibus illatã eſſe. Ideo impiũ eſſe credimus caſum fortuitũ in eius admitti detrimentũ Ideoqꝫ excluſa ſuꝑiori đr̄a qua dicebatur de mr̄e ingenua vel liberta que nõ ter vel quater enixa eſt. que tamẽ

nõ peccauit ſi nõ plꝛes aut paucos pepit cũ in hoc ſit ſibi ꝯdolendũ Jdo
ſtatuit hic impatoꝛ. ꝙ mater indiſtincte admittiꝛ ad ſucceſſionem defuncti
agnatꝭ. excluſis niſi ſoroꝛ defuncti ſupſit vna vel plꝛes ꝯſanguinea vel vte-
rina que ſoroꝛes in dimidiã vocanꝛ et mater in aliã dimidiã Sꝫ ſupſunt
frẽs ꝯſanguinei vel vterini vnus vel plꝛes cũ ſoroꝛibus et cũ matre tũc fit
diuiſio iſto caſu in capita. et equaliter ſuccedũt

Sed queãdmodũ mr̃ibus pſpeximus Jta et ſoboli eius ꝯſulere oportet Jdeo ſtatuit hic impatoꝛ ꝙ mr̃ negli-
gens infra annũ filio ſuo petere tutoꝛẽ vel etiã in locũ excuſati vel remoti
aliũ poſtulare repelliꝛ a ſucceſſione impuberꝭ. eius

Licet aũt vulgo queſitus ſit filius vel filia tñ ex ſenatus ꝯſulto tercu-
liano mater admittiꝛ ad eius ſucceſſionẽ

De ſenatus conſulto oꝛphiciano

Per cõtrariũ aũt filij et nepotes et ceteri deſcendẽtes tã emã-
cipati qꝫ in ptãte exñtes et tam naturales tm̃ et
vulgo q̃ſiti ſuccedũt mr̃i et auie. et ãncedentibꝰ. agnatꝭ. et cognatꝭ.
mr̃nis excluſis Et tex. introducit hic diuerſa tpa iuriſcõſultoꝛũ videlꝫ oꝛ-
phicij et rufi ⁊ alioꝛũ que ſucceſſiue diuerſa ſtatuerũt

Si ex pluribꝰ legitimis heredibus quidã omiſerũt hereditatẽ vt qꝛ
moꝛte vel alia cã impediti fuerint adire hereditatem
tũc poꝛtõ nõ adeuntꝭ. alteri coheredi accreſcit. Et nõ ꝙ hic. ſ. eſt cõis oĩbꝰ
tituꝛ in hoc tertio libꝛo habitꝭ.

De ſucceſſione cognatoꝝ

Poſt ſuos heredes qui ſuccedũt ꝑ vnde liberi ⁊ poſt ltimos q̃
ſuccedũt per vnde agnati ab inteſtato vocanꝛ tertõ
oꝛdine cognati Jnter quos vocanꝛ etiã agnati minima capitꝭ. di-
minutione minuti. vt ſũt emãcipati Exceptꝭ. frẽ et ſoroꝛe qui licꝫ eſſẽt emã-
cipati vocanꝛ cũ frĩbus nõ emãcipatꝭ. excluſis ꝯgnatꝭ. eiuſdẽ gradus

Eos etiã qui per femineũ ſexũ iungũtur. ⁊ qui ex trãſuerſo lateraliter ꝯiũgunꝛ et filios adoptiuos tertio gradu pꝛetoꝛ ad ſucceſ-
ſionẽ vocat. per vnde cognati

Vulgo queſitos nullũ hr̃e agnatũ manifeſtũ eſt. qꝛ agnatio a prẽ venit et cognatio a mr̃e. et qꝛ nullũ prẽm hr̃e in-
telligunꝛ ergo nõ hñt ꝯſanguineos qꝛ ꝯſanguinitas ſpẽs eſt agnationis
ſed habent ſolũ cognatos

Hoc loco et illud admonendi ſumꝰ. ꝙ bonoꝝ poſſeſſio vnde agnati datur legitimis heredibus vſqꝫ ad. x. gradũ et daꝛ ꝯgna

tis vſq ad ſextū gradū Et datur natl. ex ꝯſobrino ꝗ ꝯſobrina vſq ad ſe
ptimū gradū Et eſt iſte ꝑ cōis huic titu et ti. ſup de legit. agna. ſucceſſ.

De gradibus cognatorū

Hoc loco nēcariū eſt exponere quēadmodū gradus ꝯgnatōis numerant Et in pmis admonendū eſt ꝙ tres ſunt gradus cognatiōis ſcz aſcendentiū videlz pentū. deſcendentiū ꝗ collateraliū videlz fratrū et ſororꝫ et ſimiliū

Et cōuenienter gradus ſic diſtinguūtur. ꝙ ſupior et inferior ꝯgnatio a pmo gradu incipit ſed ea que ex trāſuerſo numerant a ſcdo. qꝛ aſcendētes in pmo gradu ſūt pr̄ et mr̄. Jn ſcdo auus et auia. Jn tertio pauus et pauia Deſcendētes in pmo gradu ſūt filius et filia Jn ſcdo gradu nepos et neptl. Jn tertio pnepos et pneptl. Collaterales ſūt frater et ſoror. filius fr̄is et ſororis patru⁹ amita auūculus ꝗ matertera. Auūculus dicit frater mr̄is. Amita dicit ſoror pr̄is. Patru⁹ dicit frater pr̄is Matertera dicit ſoror mr̄is

Quarto gradu inter aſcendētes ſūt abauus abauia Deſcendentes ſūt abnepos abneptl. Ex trāſuerſo ſūt nepos et neptl. ſororl. et fr̄is. patru⁹ magnus. ꝗ patrua magna que ſūt aui frater et ſoror Jtē auūculus magn⁹ matertera magna que ſunt auie frater et ſoror Et qui ex fr̄ibus et ſororib⁹ generant aut ex duabus ſororib⁹ dicunt ꝯſobrini. qui vero ex fr̄ibus pcreant pprie dicunt fr̄es patrueles vl̄ ſorores patrueles. et qui ex fr̄e et ſorore pcreant amitini dicūtur Et ſic amite tue filij dicunt ſm aliquos ꝯſobrini. tu aūt dicerl. amitinus

Quinto gradu inter aſcēdentes ſūt atauus atauia Jnter deſcendentes ſūt atnepos atneptl. Ex tranſuerſo pnepos pneptl. fr̄is et ſororl. ppatru⁹ pamita. pauūculus pmatertera

Sexto gradu ſūt inter aſcendentes tritauus tritauia Jnter deſcēdentes ſūt trinepos trineptl. Ex tranſuerſo ſunt abnepos abneptl. fr̄is et ſororl. abpatru⁹ abamita pauūculus pmatertera

Hactenus oſtendiſſe ſufficiat de gradibus ꝯgnatiōis. et ex his poſſumus cognoſcere vlteriores gradus

Quippe pſona addita pſone per carnis ppagationē gradum facit

Agnationis quoqꝫ gradus eodē mō ꝯgnoſcit ſicut gradus ꝯgnatōnis Sed cū magl. veritas oculata fide. i per oculos cognoſcatur qꝫ per aures aut per intellectū Jdo per inſpectionē oculorꝫ ſtudentes facilius pn̄t pdicta capere qꝫ per demonſtrationē ad intellectum

¶ De ſeruili cognatione

Illud certũ eſt ꝙ in ꝯgnatione ſuili etiaʒ poſtq̃ʒ facti eſſent liberi. olim nõ habuit locũ illa ꝑs edicti ꝙ ꝓxi/
mioꝛ in gradu ſit pꝛioꝛ in ſucceſſione. qđ ius qꝛ ſatꝭ. obſcurũ atq̃ʒ
nube plenũ et vndiq̃ʒ ꝯfuſum fuerat. Jdo impatoꝛ iuſtinianus hic ſtatuit
ꝙ hodie poſt libertatẽ cõſecutã. ꝑentes etiã liberi. in ſuitute cõcepti. ſucce/
dunt et ecõtra pr̃one excluſo ꝗ. d ſilitudinẽ eoꝛũ qui ex iuſtis nuptijs pro
creati ſunt

Repetitis omnibus que iã dicta ſũt a ꝑncipio ſcʒ tertij. ꝯſiderandũ ẽ
ꝙ q̃uis ſit regula ꝙ ꝓximioꝛ in gradu vocat̃ pꝛius ad
ſucceſſionẽ. tñ hoc fallit qꝛ nepotes et alij deſcendẽtes ꝑ̃ferũtur fr̃ibus et
ꝑentibus qui tñ ſũt ꝓximioꝛes in gradu nec refert vtꝝ nepos et ꝓnepos
ſũt emãcipati aut in ptãte. ſiue ex maſculino ſexu ſiue ex feminino ꝓpagati
⁊ hoc tex. deducit ad longũ

¶ Arboꝛ Conſanguinitatis

Succeſſiones hoc ordine fiūt ſcd̄m iura hodierna

Primus ordo ſuccedendi eſt deſcēdentiū vt in §.i.ꝫ. de heredi. que
ab inteſta. deſe. et in §. repetit. de ſui. ↄgna. et in auc̄
in ſuccōe. C. de ſuis et legit. here. cū filibus ¶ Aut igit̄ eſt vnic⁹ deſcendēs
tantū. Et res eſt clara ¶ Aut ſūt plꝛes deſcendētes ipſi defuncto et tunc
Aut ſupſunt oīes deſcendētes ꝑmi gradus et tm̄ illi. Et ſuccedūt eq̄liter
ſublata enī dr̄a ſexus et emācipationis vt in §. emancipati ſup̄. de heredi.
que ab inteſta. deſe. et in §. nullā in auten. de heredi. que ab inteſta. deſe.
Aut ſupſunt deſcēdentes ꝑmi gradus et etiā vlterior̄. gradus et ſic ſubdi
ſtinguitur ¶ Aut oīes deſcendētes ꝑmi gradus ſupſunt et pn̄t ſeu volūt
ſuccedere et excludūt remotiores qꝛ illi nō ſuccedūt qn̄ ꝑentes eoꝝ ſuper,
ſunt auc̄. in ſucceſſione alle. Aut aliqui ꝑmi gradus ſūt mortui et tūc filij et
nepotes eoꝝ in infinitū ſuccedūt in ſtirpem cū deſcendētibus ꝑmi grad⁹
§. cū filius. ꝫ. de here. que ab inteſt. deſe. et all̄. auc̄. in ſucceſſione ¶ Aut vl-
teriores tm̄ ſupſunt et nō filij. et ſic oīes pariter ſuccedūt in ſtirpes in infi-
nitū. reſ̄uato ſemꝑ iure rep̄ſentatiōis nō habita dr̄a ſexus aut emancipa-
tionis vt in §. emācipati et §. Itē vetuſtas de here. que ab inteſt. deſe. ⁊ all̄.
auc̄. in ſucceſſione

Secūdus ordo deficiētibus deſcendētib⁹ ſc̄do loco veniūt aſcendē-
tes defuncti ad ipius ſucceſſionē vt in auc̄. defuncto
C. ad ſena. ↄſul. tercul̄. et tūc ita diſtingue quia ¶ Aut ſupſūt pr̄ ⁊ mr̄ ābo
et ſic null⁹ vlterior aſcendens admittit̄. all̄ auc̄ defuncto Sʒ videndū erit
An ſupſūt etiā fr̄es et eoꝝ filij aut alteri eoꝝ tm̄ et tūc Aut ſūt vtrinqꝫ cō
iuncti. et ſiml̄ admittūt̄ cum pr̄e ⁊ mr̄e licʒ gradu ſint remotiores. fr̄es tn̄
in capita. fr̄m filij in ſtirpes cū fr̄ibus et ꝑentibus defūcti auc̄. defūcto all̄.
Aut nō vtrinqꝫ ↄiūcti. ⁊ excludunt̄ vt in illa auc̄. defūcto ¶ Aut nulli taliū
ſupſunt et tūc pr̄ ⁊ mr̄ ſecludūt oīes alios collaterales et aſcendētes all̄.
auc̄. defuncto ¶ Aut vero ſupeſt alter eoꝝ tm̄ ſcilʒ pr̄ tm̄ aut mr̄ tm̄ et ille
ſolus ſuccedit ſecluſis oībus alijs aſcendētibus et collateralib⁹ Exceptis
fr̄ibus vtrinqꝫ ↄiunctis et eoꝝ filijs. qui cū altero eoꝝ admittunt̄ ſicut cū
vtriſqꝫ mō ſup̄ dicto. Ptʒ ergo ꝙ aliud eſt in ſuccōne deſcēdentiū et aliud
in ſuccōe aſcēdentiū. qꝛ in deſcendētibus cū ꝓximiore remotior admittit̄
all̄. §. cū filius Sed aſcēdentes ſuccedūt ſalua ſemꝑ gradus ꝓrogatiua et
ſic alter eoꝝ oīes ſecludit quos ābo ſecluſiſſent ſi ſimul viuerent. ꝓbat̄ in
auc̄. defuncto et ibi eſt glo. C. ad tercul̄ ¶ Aut vero neuter eoꝝ ſupeſt ſcʒ
nec pr̄ nec mr̄ ſed vlteriores tm̄ Et tūc ¶ Aut ſupſūt etiā fr̄es ⁊ fr̄m filij et
alteri eoꝝ et tūc Aut nō ſūt vtrinqꝫ ↄiuncti et ſic ſecludunt̄ a q̄buſcunqꝫ
aſcendentibus etiā in infinitū per auc̄ defuncto all̄. Vn̄ patʒ ꝙ hoc caſu

remotioꝛ ꝓpinq̄oꝛē et par parē excludit ¶ Aut ſupſūt fr̄es vtrinqꝫ cōiūcti
tūc licet ſint opiones tñ verioꝛ et cōioꝛ eſt opinio ꝙ admittunt̄. fr̄es in ca
pita. fr̄m filij in ſtirpeꝫ de quo lati⁹ in alſ. auc. defuncto Sec⁹ de fr̄m iſtoꝝ
nepotib⁹ patruis aut alijs collateralib⁹. qꝛ ſolis fr̄ibus ꝗ eoꝝ filijs hoc ꝓ
uilegiū repitur ɔceſſū vt cū aſcēdentib⁹ ſuccedere poſſint auc. defūcto alſ.
Aut vero nulli fr̄es aut fr̄m filij ſupſūt et ſic aſcendētes ſuccedūt Et ſi qui
ꝓximioꝛes ſint gradu illi ꝑferunt̄. pares ꝑiter admittunt̄ nō tñ ſemꝑ in ca
pita. ſed pr̄ni habebūt dimidiā. mr̄ni aliā. licet diſpar ſit eoꝝ numer⁹ per
auc. defuncto ꝑalle.

Tertius loc⁹ ſuccedendi eſt collateraliū Et tūc eſt videndū Aut
ſūt fr̄es et ſoroꝛes vtrinqꝫ cōiūcti Et tales ꝑferūtur collateralib⁹ Exce
diunctis ex altera ꝑte tm̄. et oībus agnatl. et cognatl. collateralib⁹ Exce
ptis ſolis fr̄m vtrinqꝫ cōiunctoꝝ filijs qui cū eis in ſtirpē admittunt̄ vt ꝓ
batur in auc. ceſſante. C. de legit. heredibus ¶ Aut vero ſūt fr̄es ꝗ ſoroꝛes
nō vtrinqꝫ cōiuncti. ſed ex altera parte tm̄ Et tūc eſt diſtinguendū ¶ Aut
vtrinqꝫ cōiunctoꝝ fr̄m filij ſupſūt. et ſic alios ſecludūt licꝫ alij ſint gradu ꝓ
ximioꝛes vt in alſ. auc. ceſſañ. Ergo a foꝛcioꝛi filij fr̄m ex altera ꝑte ɔiūcto
rum ꝑ iſtos ſecludunt̄ et nō minus patrui ſecludūtur ¶ Aut nulli ſuperſūt
vtrinqꝫ cōiunctoꝝ fr̄m filij Et ſic iſti ad ſucceſſionē admittunt̄. et oēs alios
collaterales ſecludūt Exceptl. tñ taliū fr̄m moꝛtuoꝝ aut ſoroꝝ filijs quos
vna ſecū admittūt Ipi tñ in capita ſuccedūt. ſed filij fr̄m in ſtirpes Et ex
cludūt iſti patruos defuncti Et oēs alios ɔgnatos ꝗ agnatos ¶ An āt
oēs iſti fr̄es equalit̄ ſuccedūt. Dic ꝙ ſic qñ ex eodē latere ſūt ɔiuncti pu
ta oēs ſūt ɔſanguinei. aut oēs vterini nec diſtinguit̄ vndecūqꝫ bona
venerint Si aūt ex diuerſ lateribus ɔiūgant̄ tūc eſt opio cōis. ꝙ in bōis
que obuenerūt defuncto a pr̄e ꝑferunt̄ ɔſanguinei in bonis q̄ ꝑuenerūt
ex ꝑte mr̄is ſuccedūt vterini In aliūde queſitl. equaliter ſuccedūt. q̄ diſtin
ctio etiā in filijs taliū fr̄m cū ipis admittendis attendēda eſt. ex q̊ fr̄es pa
ternū locū ingrediunt̄. hec oīa hñtur in auc. poſt fr̄es ex vtroqꝫ. C. de le
git. heredi. ꝗ ibi ꝑ. g. In remotioꝛib⁹ tñ ex altera ꝑte cōiunctl. collateralib⁹
nō deberꝫ hec dr̄a bonoꝝ fieri ſm doct. ibi quia hoc in iure nō repit̄ nec
iſtud ius extraoꝛdinariū eſt extendendū ¶ Aut vero nulli fr̄m ſupſūt ſed
tm̄ fr̄m filij Et tūc diſtingue ¶ Aut ſūt vtrinqꝫ ɔiuncti et ſic ꝑferunt̄ coniū
ctis ex vno latere tm̄ qꝛ fr̄m vtrinqꝫ ɔiunctoꝝ filij. fr̄es nō vtrinqꝫ ɔiūctos
excludūt alſ. auc. ceſſañ. ergo multo magl. eoꝝ filios ſecludūt qui fratribus
ſūt gradu remocioꝛes ¶ Aut nō ſūt vtrinqꝫ ɔiuncti. et ſic ſemꝑ ꝑiter ſucce
dūt. diſtinguēdo tñ pr̄imonia ſicut dictū fuit de eoꝝ pr̄ibus. ſcꝫ fr̄ibus de
functi ex altera ꝑte ɔiunctl. qꝛ aliqñ eq̄liter ſuccedūt vt ſi oēs ſint vterini
aut oēs ɔſanguinei. aliqñ nō equalit̄ vt ſi aliqui ſūt vterini alij ɔſanguinei

et ſic in pr̄nis aut mr̄nis hi alijs p̄ferunt̄ ꝑ dictā auc̄.ceſſañ ¶ Aduerte tñ ꝙ
frm filij q̄leſcū q; ſint ⁊ q̄litcū q; ex ābob⁹ uł altēo tm̄ latē defūcto ɔiuncti.ſp
excludūt patruos defuncti et eis ſil'es vt auūculos amitas et forti⁹ vlteri
ores collaterales.qꝛ iſti ſuccedūt ſimlꝰ cū frībus qui fr̄es iſtos excludunt
ergo et ip̄i eos excludūt.ꝓbat̄ in alł auc̄.poſt fr̄es ¶ Circa hos tñ quero
de trib⁹.Prio an iſti ſemꝑ equalit̄ defūcto ſuccedūt i oībus bonis Et dic
p̄rimonia diſtinguēda ſic̄ in frībus dixi ꝑ eadē iura ¶ Scd̄o q̄ro generalit̄
de fratrū filijs an tales ſuccedāt in capita aut in ſtirpes et q̄ro de pluriū
fratrū filijs.non de vni⁹ frm filijs.Et quidā dicūt in capita ex q̄ nō eſt loc⁹
rep̄ntationi cū nulli fr̄es ſupſūt reſpc̄u quoꝝ rep̄ntatio fierꝫ.⁊ hāc opioꝫ
tenuit azo.s̄.de legit.ag.ſucc.§.hoc etiā ꝑ tex.ibidē.quā etiā tenēt odofre.
Ja de are.dy.Cy.et butga.et azo in alt.auc̄.ceſſañ Sꝫ accurſi⁹ ibidē tenet
ꝙ fiat ſucceſſio per ſtirpes ꝑ.§.reliquū in auc̄.de heredi.q̄ ab inteſt.defe.⁊
ſic etiā rep̄ntatio in iſtis locū hēbit licet in nullis alijs ita etiā te.g.in auc̄.
de here.q̄ ab inteſt.§.i.vꝰ.ſic tñ.Spe in ti.de ſucc.ab inteſ.recitat opi.⁊ nil
decidit.Cōis opi.eſt ſm doc.et cui videt̄ ſtandū q̄ filij frm ſuccedunt in
ſtirpes.ſed abinde in antea collaterales ſemꝑ ſuccedūt in capita.Cōſuetu
dines etiā locoꝝ hoc caſu ſūt attendēde.¶ Tertio q̄ro q̄d ſi defunct⁹ reli
quit ex vna ꝑte fr̄is filios.ex alia fr̄is nepotes.an nepotes cuꝫ frm filijs
in ſtirpē admittant̄ Dicend̄ ꝙ nō qꝛ frm filij patruū excludūt ꝑ ſup̄dcā ꝫ
iſti nepotes ſūt remotiores patruis ergo et eos excludūt.ſcd̄o qꝛ nullꝰ col
lateralib⁹ p̄terq; frm filijs ɔcedit̄ in locū pr̄is ſui vēire g⁰ ⁊c.¶ Aut alij re
motiores collaterales ſupſūt defūcto.Et infallibilit̄ ꝓximiores gradu ſuc
cedūt remotiorib⁹ ſecluſis et pares pit̄er.Et ſꝑ in capita.nō habita diffe-
rētia agnatōis aut ɔgnatiōis Aut quō ſint ɔiūcti.aut vtrinq; aut ex vna
ꝑte per tex.in auc̄.poſt fr̄es fratrūq; filios.C.de legit.here.Nec hic in tm̄
lex diſtixit vt ꝑus fec̄ i ḡdib⁹ alijs qꝛ eoꝝ q̄ raro ɔtingūt curā n̄ hꝫ legiſla
tor ar.l.nā ad ea.ff.de legi.¶ Nō q̄lit̄ fit ſuccō in filijs ltimis tm̄ clare loq̄t̄
tex.in.l.cū in adoptis.C.de adop.ibi vide ¶ De naturalib⁹ tm̄ q̄lit̄ ſucce-
dūt vide in auc̄.lꝫ.C.de na.libe.et.g.fi.s̄.de nupc.¶ In feudis alr̄ fit ſuccō
⁊ q̄lit̄ vid̄ in vſib⁹ feu.ti.de ſucceſſ.feu.⁊ ꝑ Jo.de lig.in cle.pl'es de iure pa.
In iure pr̄ona.ecc̄iaſtico etl.alr̄ fit ſuccō d̄ q̊ dōm vt in al.cle pl'es Filij
ſp̄ūales tm̄ nō ſuccedūt qꝛ id nō repit̄ iure cautū ¶ De ſpurijs vide g.i.c.
cū bone.de eo q̄ dux.in ma.quā pol. ¶ De ſucceſſione libertoꝝ.

Nunc de libtoꝝ bonis videa⁹ Olī ei ꝑ.l.xij.ta.pr̄on⁹ ⁊ i bōis libti ab
iteſtato eē extātib⁹ adoptis excludebat̄ ꝫ n̄ exn̄tib⁹ liberl.admittebat̄
ꝫ ɔdito teſtō libt⁹ i to⁰ eū excludē impune poterat qd̄ apte iniquū erat

Quadecā poſtea p̄torl.edicto hec iurl.ātiq̄tas em̄data ē i q̊ ꝓuiſū fuit q̄ten⁹ libt⁹ nllos liberos hn̄s cōdito teſtō dimidiū
boꝝ ſuoꝝ pr̄ono relinq̄re tenebat̄.ſed liberi ipſi⁹ libti ſiue emācipati ſiue i
ptāte exn̄tes ſiue i adoptionē dati pr̄onū totalit̄ poterāt excludē in teſtō
niſi fuiſſēt exhēdati Si aūt hꝫ adoptiuū ille cū pr̄ono vocat̄ in dimidiā

Poſtea aũt ex lege papia adaucta fuerũt iura p̃ronoꝝ. ita ꝙ libert⁹ qui habebat plus in bonis q̃ȝ centum milia ſeſterciorũ p̃rimoniũ et pauciores q̃ȝ tres liberos. tã ex teſtõ q̃ȝ ab inteſtato debebat p̃ronũ cũ liberl. pro vili portioñ admittere. ſed tres liberi vel plures patronum om̃ino excludunt

Sed noſtra ↄſtõ quã pro natione hoĩm greca linguã compendioſo ſmone cõpoſuimus. ſic legem papiã interp̃tata eſt. vt p mille ſextertijs vnus aureus ↄputetur **Et** excluſis ſup̃dictl. iuribus antiq̃s hodie liberto minore cẽtenario exñte. i. nõ hñte valorẽ centũ aureoꝝ p̃ronus nõ ſuccedit niſi ab inteſtato ⁊ nõ extãtibus liberl. **I**nteſtõr p̃teriri põt impune. **E**o aũt exñte maiore centenario et liberos nõ hñte. vel hñte liberos ſ; exheredatos p̃ronus debet habere ſuã tertiã pro legitima ex teſtõ ſed ab inteſtato ſuccedit in totũ liberl. nõ extãtibus ſed extantibus liberl. ſecluditur p̃ronus **P**oſt p̃ronũ aũt deſcendentes liberi vſq; ad q̃ntũ gradum admittunť ſalua gradus p̃rogatiua. et fiet diuiſio in capite

Sed hec de his libertinis dicenda ſũt que ad libertatẽ ciuiũ ꝑueneřt romanoꝝ **Et** ergo licet olim aliter latini qui in vita erant liberi et in vltimo ſpũs exitu ſui erãt ſuccederent **Et** aliter dediticij q̃ in vita erãt ſui et in morte liberi ꝑ ut. l. **J**ulia. ⁊ ſenatus ↄſultũ largianũ et diu⁹ trayanus diſpoſuerũt. **H**odie tñ inter libertos nulla eſt dr̃a ſed in om̃ib⁹ vnus eſt modus ſuccedendi. ex quo pene ↄſonãtia iura ingenuitatl. ⁊ libtinitatl. facta ſunt ꝑ ut. s̃. dictum eſt

¶ De aſſignatiõe libertoꝝ

IN ſũma ſciendũ eſt ꝙ patronus duos vel plures liberos in p̃tãte habens poteſt vni coꝝ aſſignare libertũ poſt quam aſſignatiõem ille ſolus quo ad omnia patronus reputabit **E**t ſi ille cui aſſignatio facta eſt. ſine liberl. decedat tunc ius patronat⁹ ad alios reuertitur **I**tez emãcipato nõ poteſt fieri hm̃õi aſſignatio. etſi facta eſſet exiſtente in p̃tãte poſt emãcipationẽ euaneſceret. **I**tem aſſignatio p̃t fieri cuiuſcunq; verbis et etiam nutu **I**tem poteſt fieri pure et ↄditionalit̃ **I**n teſtõ aut extra. et ſine teſtõ

¶ De bonorũ poſſeſſionibus

IUs bonoꝝ poſſeſſionis inductũ eſt a pretore gratia emendãdi confirmandi aut ſupplendi ius ciuile **E**xẽpluz primi vt alienus poſthumus heres inſtitutus de iure ciuili hereditatem adire non potuit ſed honorario iure videlicet pretorio

bonoꝝ poſſeſſoꝛ efficiebatᷣ Exēplū ſcđi qꝛ qñ recte teſtm̄ factū fuit tunc
p̄toꝛ dat bonoꝝ poſſeſſionē ſm ta. Exᵐ tertĳ qñ nulluȝ teſtm̄ factū fuerit
tunc p̄toꝛ vocabat agnatos ad ſucceſſionē vt ſup̄ in p̄ce. titu. latius dictū
eſt Et omnia iſta hodie procedunt de iure ciuili

Quos aūt ipſe ſolus p̄toꝛ vocat ad hereditatē heredes nō fiūt qꝛa pretoꝛ heredē facere nō pōt ſed lex vel ſenatus cōſultū aut ſiles ꝯſtōnes hoc faciunt ſed p̄toꝛ dat bonoꝝ poſſōȝ et facit bonoꝝ poſſeſſores qui loco heredū ꝯſtituuntᷣ

Adhuc autē et alios q̄ꝫ plures gradus p̄toꝛ fecit in bonoꝝ poſſoni bus dādis ne q̄s ſine ſucceſſione moriatᷣ et legē .xĳ. ta. que āguſtiſſima erat in hereditatib⁹ ꝑcipiēdis ex bono et equo dilatabat

Sunt aūt bonoꝝ poſſeſſiones due ex teſtō. Pꝛia vocatᷣ cōtra ta. que datur liberl. p̄teritis Scđa vocatᷣ ſm tablas que datᷣ ſcri ptis heredibus

Et cū de teſtis dictū iā fuerit ab inteſtato octo bonoꝝ poſſeſſiōes p̄toꝛ dedit Pꝛia videlȝ vñ liberi quā dedit ſuis here dibus ⁊ his loco eoꝛuȝ vocantᷣ Scđa vñ legitimi. Tertia dabatᷣ pro ꝑſo nis ꝯiūctis quas p̄ferebat extᷣneis ꝑſonis qñ aliq̄s emebat filium a p̄re et poſtea emācipauit eundē ex quo olim ſic fiebat emācipatio Sūt aūt .x. ꝑſo ne iſte videlȝ p̄r mr̄ auus auia vtriuſqȝ ꝑentl. filius filia nepos nep̄tl. tā ex filio q̄ȝ ex filia frater. et ſoꝛoꝛes ſiue ꝯſanguinee ſiue vterini Quarta bōꝛū poſſeſſio dabatᷣ ꝯgnatl. Quinta dabatᷣ agnatl. p̄roni trāſuerſalib⁹ Sexta dabatᷣ p̄rono et p̄rone et liberl. eoꝛū et etiā ꝑentibus eoꝝ Septīa dabatᷣ viro et vxoꝛi Octaua agnatl. manumiſſorl.

Sed eas quidē bonoꝝ poſſeſſiōes p̄dictas pretoꝛ induxit ſed vt nihil incurioſū ꝑmittatᷣ Jđo impatoꝛ ex decē bonoꝝ poſſeſſeſſio nibus duab⁹ videlȝ ex teſtō et octo ab inteſtato. q̄ttuoꝛ coꝛrigit et ſex di mittit adiecta ſeptima extᷣoꝛdinaria et ſunt iſte bonoꝝ poſſō ꝯtra ta. ⁊ ſm ta. vñ liberi vñ agnati vñ ꝯgnati vñ vir et vxōꝛ et ſeptīa extraoꝛdinaria que habet locū qñcunqȝ alicui deferᷣ ſucceſſio per bonoꝝ poſſeſſioneȝ ex lege noua nec exp̄mitᷣ nomē bonoꝝ poſſeſſiōl. tā ex teſtō q̄ȝ ab inteſtato ⁊ hoc textus ſ ad longum declarat

Cum igitᷣ plures ſp̄es ſucceſſionū a p̄toꝛe introducte fuerīt et etiam plures grad⁹ Jđo ne plures creditoꝝ actiones differantᷣ ſtatuit impatoꝛ ꝙ tp̄s ſtatutū ad petēdū bonoꝝ poſſeſſionē eſt ānus in li berl. ⁊ centū dies vtiles in alĳs Jtē in bonoꝛū poſſeſſionib⁹ habȝ locū ſuc ceſſoꝛiuȝ edictū poſſunt et bonoꝛū poſſeſſiones agnoſci coꝛam iudice ſine aliqua ſolennitate

¶ De adq̄ſitione per arrogationē

Est et alterius generl. per vniuerſitatē ſucceſſio. que neq3 ꝑ legē. xij tabu. neq3 per edictū ꝑtorl. ſed per ↄſtitutionē ꝑncipis cōſenſu ꝓrentiū recepta eſt. olim eni oīa bona arrogati adquirebanᷓ pleō iure arrogatori. Exceptl. illis bonis q̄ capitl. diminutiōe arrogatorl. pereūt vt ſunt agnatio et obligationes opaꝝ q̄s libertus ꝑſtare debz ſuo ꝑrono que nō tranſeūt ad heredē extraneū Glo exēplificat de operl. obleq̄alibus que ↄſiſtunt in faciēdo videlȝ aſſurgē ꝛc. Sed hodie ad ſilitudinē filij naturalis adq̄runᷓ ſolū quo ad vſumfructū viuente arrogato ſed eo mortuo in arrogatione ſine liberl. et ꝑentibus el ſuccedit arrogator

Sed ex diuerſo de geſtl. per arrogatū añ arrogationē nō teneᷓ arrogator. q̄uis tñ ſi ↄueniatur nomie filij arrogati niſi ipm defendat fiat miſſio in poſſeſſionē bonoꝝ arrogati

¶ De eo cui libertatis cā bona adijciunᷓ

Acceſſit nouus caſus de ſucceſſionib⁹ ex ↄſtōne diui marci ad pipiliū rufuȝ ſuꝑ teſtō virginij valentl. in q̄ ſic diſponiᷓ q̄ cā ꝑuandaꝝ libtatuȝ pōt vnus ex ſeruis cui relicta eſt libertas aut ali⁹ ſeruus vel etiā extrane⁹ imo et fiſcus petere ſibi adijci bona defuncti cui⁹ hereditas nō adiᷓ per heredē. dūmō tñ petens idonee caueat. libertatib⁹ ⁊ creditoribus vel vni noie oim recipienti cautionē ſe ſatiſfacturū quo facto libertates tā directe q̄3 fideicōiſſarie ↄſequunᷓ effectum

In primis hoc reſcꝑtū tociens locū habet q̄tiens in teſtō libertatis date ſunt vel in codicillis ab inteſtato in fauorē teſtōrl. et libertatū qñ certū eſt nullū ſucceſſorē extare vel ex teſtō vel ab inteſtato

Si is qui in integrū reſtitui pōt ſit heres et repudiauerit hereditatem et poſtea petat ſe reſtitui bñficio minorl. etatl. tñ ꝓptea non ānullaᷓ adiectio bonoꝝ nec reuocanᷓ libertates Ex quo hec ↄſtō inuēta eſt cauſa ꝑuandaꝝ libertatū ⁊ ergo ſi nō ſūt date libertates ceſſat conſtō Et habet locū iſta adiectio bonorū qñ libertates date ſūt ex teſtō et non inter viuos niſi fiat adiectio et nō queraᷓ an fuerūt in fraudē relicte

¶ De ſucceſſionib⁹ ſublatis

Erant ante ꝑdictā ſucceſſionē olim adhuc due alie ſucceſſiōes et adq̄ſitiones per vniuerſitatē que fiebāt per multas ābages que tunc habuerūt locum qñ iudicia ordinaria in vſu fuerunt Sed cum poſteritas vſa eſt iudicijs extraordinarijs ſublate fuerūt iſte

ſucceſſiones. Et fiebāt hoc mō ꝑmo creditoꝛ cū magna ſolēnitate accipie bat bona debitoꝛl. et illa vendicabat ꝓpꝛia autoꝛitate

Erat et ex ſenatus conſulto claudiano miſerabilis adquiſitio. qm̄ mu lier libera amoꝛe ſerui bachata efficiebat̄ ancilla et oīa bona eius adquirebant̄ dn̄o ſerui qđ hic coꝛrigitur

De obligationibus

Nunc trāſeamus ad obligationes Obligatio ſic deſcribit̄ Eſt iuril. vinculū in q̊ n̄citate aſtringimur alicuius rei vel facti ſoluendi ſꝫm nr̄e ciuitatil. iura

Omniū obligationū ꝑma eſt diuiſio in duo genera. qꝛ quedā ſūt ciui/ les quedā ꝑtoꝛie Ciuiles ſunt que ex legibus ꝯſtitute ſūt aut approbate Pꝛetoꝛie ſūt quas pꝛetoꝛ ſua ꝯſtōe vel iuriſdictiōe cōſtituit que etiā honoꝛarie vocant̄

Sequēs diuiſio obligationū eſt in q̄ttuoꝛ ſpēs qꝛ quedā ſūt ex cōtra/ ctu quedā ex quaſi contractu quedā ex maleficio quedam ex quaſi maleficio

Ac pꝛius eſt vt dicamus de obligationibus que ex cōtractu oꝛiunt̄ ⁊ illarū ſunt quattuoꝛ ſpēs nā quedā ꝯtrahunt̄ re quedā ver bis. quedā lr̄is et quedā conſenſu

Quibus mōis re contrahit̄ obligatio

Re contrahit̄ obligatio ꝑmo mutui datione Et ꝯſiſtit mutuū in rebus que numero pōdere et mēſura ꝯtinent̄ Et dicitur mutuū qꝛ de meo fit tuū Et debitoꝛ tenet̄ tantundē in alia re eiuſdē nature et qualitatil. reddere et in equali bonitate Tex. ponit exm̄ de vino oleo aut frumēto que mēſurant̄ de pecunia q̄ numerat̄ Et de auro et argēto qđ pōderat̄ Et ex iſto cōtractu oꝛitur certi ꝯditio ſpālis,

Is quoqꝫ qui indebitū recepit ab eo qui per erroꝛē ſoluit tenet̄ reſti tuere ſoluenti qui etiā ꝯditionē habet ad repetendū inde/ bite ſolutū acſi mutuū dediſſet vn̄ pupillus recipiens indebitū ſine tutoꝛil. autoꝛitate non magil. tenet̄ reſtituere q̄ꝫ ſi mutuū accepiſſet

Sed hec ſpēs obligatōis nō videt̄ ex ꝯtractu eſſe qꝛ ſoluēs indebi tū aīmo ſoluendi magil. diſtrahere q̄ꝫ ꝯtrahere videt̄

Itē is cui vſus alicuiꝰ rei ꝯmodat̄ tenet̄ actiōn̄ cōmodati et ex re ob ligat̄ Et dr̄t a mutuo qꝛ in mutuo transfertur dominiū In ꝯmodato nō Item in mutuo non reſtituit̄ eadem res ſed in ꝯmodato ſic Itē cōmodatariꝰ nō tenet̄ de caſu foꝛtuito ſꝫ mutuū accipiens tenet̄ de q̄

in·§·ſed ꝑter ter infra.e. Text⁹.exēplificat qꝛ ſi incendio ruina naufragio aut hoſtiū incurſu omiſit pecuniā ſibi mutuatā tñ obligat̃

At is qui ꝯmodatū accepit exactiſſimā tenet̃ facere pro cuſtodia rei nec ſufficit ꝙ faciat diligentiā talē qualē in ſuis rebus ſolꝫ facere ſi modo alius diligentioꝛ potuit eam rem cuſtodire

Sed ꝓpter maioꝛē vim aut maioꝛes caſus non tenet̃ ſi nō ipſius culpa ꝯtingant. Alioquin ꝯmodatarius de caſu foꝛtuito tenet̃ vt ſi rē ſibi in domo ꝯmodatā in cāpo inter pꝛedones perdidit quā ꝑegre ſecū ferre voluit

Cōmodata aūt res intelligit̃ qñ nulla merces pro vſu conſtituit̃ Et ꝓpter hoc differt a locatioñ qꝛ cōtractus locati ſit pro mercede ſed ꝯtractus cōmodati gratuitus eſt

Preterea depoſitarius reobligat̃ reſtituere rem apud ſe depoſitam actioñ depoſiti Et tenet̃ depoſitari⁹ de dolo tantū ⁊ lata culpa de leui et leuiſſima non tenet̃ Et imputet ſue facilitati qui depoſuit res ſuas apud negligētes ex quo potuit eligere diligentē Et ſic ſecurus eſt qui parū diligenter rem cuſtodiendā furto amiſit

Creditoꝛ pignoꝛꝭ.reobligat̃ Et eandeꝫ rem tenetur reſtituere ſoluto pꝛecio actioñ pignoꝛaticia

Sed quia pignus dat̃ vtriuſqꝫ grã videlicꝫ debitoꝛꝭ.vt habeat pecuniā et grã creditoꝛꝭ.vt tutus ſit. Ideo creditoꝛi ſufficit exactam diligentiā facere in cuſtodia pignoꝛꝭ. Sed de caſu foꝛtuito nō tenet̃ qñ creditoꝛ pecuniā petere pōt ſi pignus ꝑdat̃ ꝑter culpā ſuam

De verboꝝ obligationib⁹.

Verbis ꝯtrahit̃ obligatio que fit per interrogationē ꝑcedentē et rñſionē ſequentē cū quid dari aut fieri nobis ſtipulamur Ex qua due oꝛiunt̃ actiones videlꝫ certi ꝯdictio qñ certa res ꝓmittit̃ Et actio ex ſtipulatu qñ incerta res ꝓmittit̃ Et dicit̃ ſtipulatio a ſtipulon grece qđ eſt firmū latine ſm veteres Et foꝛte deſcēdit a ſtipite.qſi velit dicere Ex ſtipulatione firmus ꝯtractus oꝛitur

In hac re olim fuit quedā ſolēnitas verboꝝ vt ſpondes ſpondeo ꝓmittis.ꝓmitto ⁊ ſic de ſilibus Sed hodie ſufficit veritas ⁊ cōſonantia in ꝯſenſu nec nocet diuerſitas ydeomatū.dūmō cōtrahentes mutuo ſe intelligant et ꝯuenienter ad interrogata rñdeant

Omnis ſtipulatio aut eſt pura aut in diē aut ſub ꝯditioñ

Pure fit ſtipulatio vt decē aureos dare ſpondes et ſtatim peti poteſt

In diē ſit ſtipulatio. cū adiecto die quo pecunia ſoluat᷑ ſtipulatio fit vt
x. aureos dare ſpōdes ꝑmis klīs marcij Et licet ſtatim etiā añ
diē debeat tñ nō pt peti añ diē Et tota dies in quē ſtipulatio facta eſt in
arbitrio eſt ꝓmiſſoris. Jdō nec illo die peti pōt ꝑuſq̄ꝫ ꝑtereat.

Et cū ita aliquis ſtipulat᷑. x. aureos ad vitā meā dare ſpōdes ſtipulatio
eſt pura. et tranſit ad heredē ſtipulatoris. licet heres ſtipulatoris
exceptioñ pacti poteſt remoueri

Sub cōditiōe ſtipulatio fit qñ in aliquez caſū fortuitū differt᷑ obligatio vt ſi ticius cōſul factus fue
rit. v. dare ſpondes Si quis dixerit ſi capitoliū nō aſcendero quinqꝫ dare
ſpondes Jdē eſt acſi diceret᷑ ꝓmitto q̄nqꝫ anteq̄ꝫ moriar

Ex cōditionali ſtipulatione ſpes eſt indebitum rei tm̄. et ergo ſpem ipſam trāſmittimus ad heredem ſi mors ſuꝑuenerit
anteq̄ꝫ conditio extet

Loca eni ſolent poni in ſtipulatiōe Et licꝫ hmōi ſtipulatio ſit pura tñ
re habꝫ tpūs adiectū. q2 intelligit᷑ ꝓmittens hr̄e tantū tpis q̄
poſſet ambulare ad locū in quo ſoluere ꝓmiſit. et ergo ſi exñs rome ꝓmi/
ſit alteri ſtipulāti hodie ſoluere carthagine inutilis erit ſtipulatio ꝓpter im
poſſibilitatem promiſſionis

Cōditiōes de ꝑterito vel pñti nō ſuſpendūt obligatōez q2 ſtatim ꝓ
mittens eſt obligatus vel oino infirmāt obligatiōnē que
eni per rerū naturā certa ſūt nō tardant obligationē licet apud nos incer
ta ſint Exm̄ tex. eſt. vt ſi ticius ɔſul fuit aut ſi meui⁹ viuit. v. dare ſpondes

Nō solū res poſſet ꝓmitti ſed etiā factū Et q2 in obligatōe facti diffi
culter probat᷑ intereſſe. Jdeo cautū eſt penā ꝯponere ne q̄n
titas ſtipulatiōis. i. intereſſe in incerto ſit. ac nc̄e ſit actori probare q̄d eius
interſit. Ut ſi ita factū nō fuerit ſicut ꝓmiſiſti. x. dare ſpondes. et ſi vnuꝫ ꝓ
miſiſti facere et alteꝝ nō eadē ɔceptioñ verborū vt ire romā et nō ire per
florentiā tūc debet ſic dici. ſi aduerſus ꝓmiſſū feceris. vel ſi nō feceris ſicut ꝓ
miſiſti. x. aureos dare ſpondes pene noīe

De duobus reis ſtipulādi et ꝓmittendi

Et ſtipulandi ꝓmittēdi duo pluresve rei fieri pñt tacite vel
expſſe Stipulandi ita vt ſi duo creditores di/
cāt vni debitori. x. aureos nobis ſpondes et ipe rñdet vtriqꝫ vr̄m
dare ſpondeo. ſed ſi ex interuallo ꝑmo rñdeat vni et poſtea alij erunt due
obligationes nec ſūt duo rei ſtipulandi Duo plures ve rei ꝓmittendi Jta
ſiant meui. v. dare ſpondes Sey eoſdē. v. dare ſpondes Et ſinguli rñdent

ſeparatim ſpondeo

Ex huiuſmodi obligationibus ſinguli rei promittendi in ſolidum obligantur Et ſinglis correis ſtipulandi .i. creditoribus ſolidum debetur

In vtraque tamen obligatione vna res vertitur Ideo ſolutio vnius reorum debendi liberat reliquum Et ſolutio facta vni reorum ſtipulandi tollit omnem obligationem

Ex duobus reis debendi poteſt vnus eſſe obligatus pure. et alter ſub condicione aut in diem. et hoc non nocebit ſtipulatori quia a quolibet petere poteſt prout quilibet tenetur

De ſtipulatione ſeruorum

Seruus ex perſona domini ſtipulandi ius habet Et ſtipulando ſibi vel conſeruo ſuo aliquid domino adquiritur Et ſi dominus eſt mortuus ante aditam hereditatem tunc hereditati adquiritur. et tandem futuro heredi

Idem iuris eſt de liberis in poteſtate patris exiſtentibus. quia patri adquiritur in his rebus in quibus patri adquiri poteſt

Sed cum factum aliquod ſibi ipſe ſeruus ſtipulatur. tunc non adquiritur domino ſed ſibi ipſi vt ſi ſeruus ſtipulatur vt ſibi ire vel agere liceat

Seruus communis ſtipulando ſibi vnicuique dominorum pro portione dominii adquirit niſi iuſſu vnius ſtipularetur vel nominatim vni vel quia non omnibus adquiri poteſt tunc ſoli illi quem nominauit adquirit. vel illis quibus potuit. aut infeſt adquirit vt ſi res quam ſtipulatur erat vnius domini tantum

De diuiſione ſtipulationis

Stipulationum alie ſunt iudiciales alie pretorie alie conuentionales alie communes tam pretorie quam iudiciales

Iudiciales ſunt que a mero iudicis officio proficiſcuntur vt cautio de dolo et de perſequendo ſeruo qui in fuga eſt. et de precio reſtituendo

Pretorie ſunt que a mero pretoris officio proficiſcuntur vt cautio damni infecti vel legatorum vel edilicii edicti

Conuentionales ſunt que ex conuentione contrahentium proficiſcuntur vt ſunt tot genera quot ſunt contractus fere

Communes ſunt ſtipulationes vt rem pupilli ſaluam fore. et ſimiles que indifferenter per iudicem et pretorem inuente ſunt

De inutilibus ſtipulationibus

Omnes res que in dominio noſtro ſunt in ſtipulatione deduci poſſunt ſiue ſint mobiles ſiue immobiles Sed res que non ſunt nec eſſe

poſſūt ſicut homo mortuus vel yppocentaurꝰ vel res que nō eſt in ꝯmertō noſtro vt res ſacra vel religioſa vel res publica. vt forū vel theatrū in ſtipulatione deduci non pñt

Nec impendenti erit ſtipulatio ſi ſtipulor liberū hoiem cū ſuꝰ fuerit aut publicā cū ꝓuata efficit. aut rem ſuā cū ſua eſſe deſinit qꝛ talis euentus rei nō eſt ꝯſiderandus. Sic ecōtra licet a ꝓncipio res in ſtipłonem deduci pōt. ſi poſtea in aliquā cauſaꝝ ꝓdictarū inciderit extinguit ſtipulatio

Si qs aliū ꝓmiſit aliquid daturū aut facturū nō obligat qꝛ ꝓmiſſio ſi eſt alieni nō obligat. ꝙ ſi effecturū ſe vt ticius daret ſponderit. tunc obligatur.

Si quis alij ſtipuletur q̄ꝫ ei qui ſuo iuri ſubiectus eſt. nō valet ſtipulatio. ſolo tñ pōt ꝯferre in ꝑſonaꝫ extnea licet obligatio ſtipulatori adquirit vt ſi mihi et ſeyo ſtipulatus ſū. tūc ſeyo et mihi ſolui pt Ego aūt ꝯtra ſeyū habeo mādati actionē

Qđ ſi quis ſtipulet ſibi et alteri cuius iuri nō eſt ſubiectus. valet ſtipulatio q̄ntū ad ꝑtem ſuā ſed nō q̄ntū ad ꝑtē alterius

Ei qui tuo iuri ſubiectus eſt licitū eſt tibi ſtipulari qꝛ vox filij vox pr̄is intelligit in his rebus que adquiri pñt

Preterea ꝓpter ineptā rñſionem in quātitate ꝯtingentē nō viciat in toto ſtipulatio vt ſi quis ſtipulat. x. et alter ꝓmittat. v. tūc valet obligatio in. v. Sed ꝓpter defectū in qualitate ꝯtingentē in toto viciatur ſtipulatio. vt ſi quis aliquē ſtipulet pure. et alter ꝓmittit ſub ꝯditōe aut ecōtra nec eſt necc̄e eadē verba repeti. in rñdendo que ſtipulator expſſit ſed ſufficit dicere ꝓmitto

Itē inutilis eſt ſtipulatio ratione patrie vel dñice ꝑtātis q̄uia pater nō ſtipulat ſibi dari a filio nec dñs a ſeruo. vel econtra ſeruus aūt nec dño nec alij obligari pōt ſed filiuſfamilias alij obligari pt

Mutū qui oino nihil loquit. ſurdū qui oino nihil audit neqꝫ ſtipulari neqꝫ ꝓmittere poſſe palam eſt. ſecus ſi tarde exaudit

Furioſus nullū negociū obligatoriū recte ꝯtrahere pt quia nō intelligit quod audit

Pupillus omē negociū recte gerit qꝛ ſi eſt maior infante et ſibi ſtipuletur aliquid dari vel fieri. valet quia alium ſibi bene obligat. ſed ſi aliquid ꝓmittit ſine tutoꝝ. autoritate nihil valet. Itēꝫ infans vł infancie ꝓximus modicū differt a furioſo. ex quo hmōi etatꝭ pupilli nullū intellectum habent

Sed qui in ꝑente ꝑtātꝭ. eſt. nō pōt ſe obligare ſi ſit impubes etiā de ꝯſenſu et autoritate parentꝭ.

Sed ſi impoſſibilis cōditio ſtipulatoꝛi adiecta ſit viciat ſtipulatoꝫ vt ſi celū digito attigero.x.dare ſpondes Et dicit̄ cōditio impoſſibilis cui natura dat impedimentū quomin⁹ exiſtat

Itē verboꝝ obligatio inter abſentes cōcepta inutilis eſt Sed quia iſta res litigioſis hoībus dedit occaſionē opponendi ſe nō fuiſſe pñtes Ideo ſtatuit̄ ſtandū eſſe inſtrumētis que ꝑtes pñtes fuiſſe dicūt donec contrariū probet̄

Poſt moꝛtē ꝓmiſſoꝝ aut ſtipulatoꝛū.aut ante hodie valet ſtipſo qꝛ cōſenſu cōtrahentiū ſtipłones ꝑficiūt̄.ergo ab heredibus et cōtra heredes incipere poſſūt.prout tex.latius declarat

Itē ſi qs ita ſtipłatus fuerit.ſi nauis ex aſia venerit hodie decē dare ſpondes valet ſtipulatio licet olim nō valebat ex quo ꝑpoſtera fuit Tex dicit ꝙ leo impatoꝛ admiſit in dotib⁹ tm̄.ſꝫ hodie indiſtincte admittit̄ Sed ⁊ ſi cū moꝛiar dare ſpondes.olim bene valebat talis ſtipulatio.et hodie bñ valet ꝑ hūc tex. Itē poſt moꝛtē alteri⁹ recte ſtipłamur

Si ſcriptū fuerit in inſtr̄o hoc verbū ꝓmiſit lex ꝓſumit et ſubintelligit ꝙ interrogatio ꝓceſſit q̄uis ibi interrogatio nō ponitur

Quotiens plures res in vna ſtipulatiōe cōphendunt̄ nō eſt nccē ꝙ rñſio oīa contineat ꝑticulatim.qꝛ vna rñſione pōt ad plura affirmatie vel negatiue rñderi Si aūt vnā rem tm̄ ꝓmittit ad illam tm̄ obligat̄ Si ſint plures ſtipłones diſtincte ad ſingulas rñdere.et ſingulas ſtipulari debemus

Alteri nemo ſtipulari pōt.qꝛ inuente ſunt ſtipulationes vt vnuſquiſqꝫ ſibi adquirat que ſua intereſt Et ſi alij detur nihil intēeſt ſtipłori.

Plane ſi aliquis alteri vult ſtipulari debet penā apponere.quā penaꝫ cape pōt ſi ꝓmiſſū ſibi nō ꝓuetur q̄uis ſua nō interſit.qꝛ tunc non inſpicit̄.quid eius interſit.ſed que ſit q̄ntitas in conditiōe ſtipulatoꝛis Textus ponit exempla

Sed et ſi qs ſtipulet̄ alij cum eius intereſſet valet ſtipulatio vt ſi tutoꝛ qui ceſſit adminiſtrationē cōtutoꝛi ſuo recipiat ſtipulationem rem pupilli ſaluam foꝛe ab ipō.valet ſtipulatio Idem in ſtipulatione facta per dñm ꝓcuratoꝛi vel ſi creditoꝛi quis ſtipuletur qđ ſua intereſt ne pignus alienetur vel ne pena cōmittatur

Uiceuerſa non valet ſtipulatio facti alieni niſi pena apponatur

Itē nemo ſtipulat̄ rem ſuā futurā inq̄ntū futura ſua eſt Glo.exemplificat de partu ancille

Si de alia re ſtipulatoꝛ intelligat et pꝛomittens reſpondeat de alia re.non valet ſtipulatio quia ratione diſſenſus perinde.eſt

acſi nō eſſet rñſum. nā rñſio ꝯueīre dʒ īterrogatōi ¶ Tex. exēplificat aliquis ꝓmiſit mihi ſtichū Ego ſentiebā de pamphilo quē ſtichū vocari credebā

Quod ex turpi cauſa ꝓmiſſū eſt vt ſi quis ſacrilegiū homicidiuʒ vel furtū ꝓmittit ſe facturū nō valet ſtipulatio

Cū quis ſub aliq̄ ꝯditione ꝓmiſerit aliqͦd obligatio trāſit ad hēdes vl̄ ꝯtra heredes ex pte ſtipulatoris. lʒ añ ꝯditōeʒ deceſſerit

Qui hoc āno aliquid ꝓmiſerit tenet̄ hoc āno ſoluere in fine āni ꝛ ante peti nō p̄t Et ſi aliquis ꝓmiſit tradere rē que nō eſt pñs tūc habebit tantū tpis ꝙ rem tradere poſſit

¶ De fideiuſſoribus

Pro eo ꝙ debitor tenet̄ ſoluere ſolent fideiuſſores dari vt creditor ſit ſecurus

In omībus ſiue re ſiue verbis ſiue lr̄is ſiue ꝯſenſu contractl. ſiue naturalibus ſiue ciuilibus Et pro quacunqʒ pſona etiā pro ſuo pōt fideiuſſor accedere. Etiā inter dñm et ſeruū in eo in quo ſeruus naturaliter dño obligatur

Fideiuſſor nō tantū obligat̄ ſed etiā heredē obligatū relinquit Itē fideiuſſor pōt obligationē p̄cedere et ſequi

Si plures fideiuſſores pro vno ſe obligāt ql̄ibet eoꝝ inſolidū tenetur hn̄t tñ beneficiū ep̄le diui adriani. qñ omēs ſūt ſoluēdo tē pore litl. ꝯteſtl. per qd̄ pñt opponere ꝙ debitū diuidat̄ inter eos Et ql̄ibet pro pte ſua ſoluat. Et ſi vn⁹ fideiuſſoꝝ iſtā exceptionē ꝯuentus nō ꝓpoſuit imputet ſibi. qꝛ nemo p̄t poſtea agere cōtra ſuos ꝯfideiuſſores

Fideiuſſores nō pñt in plus obligari q̄ʒ p̄ncipalis qꝛ eoꝝ obligatō acceſſoria eſt ad p̄ncipalē et nō debet eſſe pl⁹ in acceſſiōn q̄ʒ in p̄ncipali vñ ſi debitor tenet̄ in q̄nqʒ. pōt fideiuſſor ſe obligare in tribus et nō tenebit̄ niſi in tribus. vel ſi debitor tenet̄ ſimplr̄ fideiuſſor pōt ſub conditione ꝓmittere

Nō ſolū in quātitate p̄cij ſed etiā in tpe. minus vel plus intelligit̄ Et plus eſt ſtatim ſoluere minus poſt tempus

Si aliq̄s fideiuſſor ſoluit pro debitore hoc pōt repetere per actionem mandati ab eo pro quo ſoluit

Grece vel latina vel alia lingua pōt ſe fideiuſſor obligare qꝛ ſufficit ꝙ ꝯtrahentes ſe intelligūt

In ſtipulationibus iſtis in dubio p̄ſumit̄ ſolennitas interueniſſe cum interrogatione p̄ceden̄ et rñſion̄ ſequen̄

¶ De litterarū obligationibus

Olim exceptõ nõ numerate pecunie que opponit̃ contra inſtr̄m in quo quis fatetur ſe mutuũ recepiſſe nõ habet locũ poſt multũ tẽpus id eſt poſt q̄nquennũ ſed hoc hodie eſt mutatũ

Sed ne creditores diutius defraudent̃ pecunijs idõ quinquẽniũ coartatũ eſt ad bienniũ et non vltra

¶ De obligatiõibus que ex conſenſu naſcunt̃

Conſenſu fiũt ſex obligationes ſciliʒ emptio venditio locatio cõductio ſocietas et mandatũ

Ideo p̄dicte obligationes dicunt̃ fieri ꝯſenſu qꝛ nõ requiritur in eis p̄ſentia rerum aut pſonaꝝ p̄ncipaliũ ſed pñt fieri inter abſentes per nunciũ aut epl̃am. ſufficit eni ꝙ ꝯſentiãt

Itẽ in his ꝯtractibus alter debet alteri p̄ſtare bonã fidem et quicq̃d ex bono et equo p̄ſtare oportet

¶ De emptiõe et vendiciõn̄

Emptio et venditio ſi ſine ſcriptura fiãt per ſolũ ꝯſenſũ contra hũtur cũ ſcʒ de p̄cio ꝯuentũ fuerit. licʒ etiã res p̄ciũ aut arra nondũ ſit tradita nã arra ſolũ argumentũ eſt huiꝰ cõtractus

In his aũt que per ſcp̄turã fiũt tunc emptio nõ eſt pfecta donec ſcri ptura emptiõis et venditionis ꝯcipiat̃ de ptiũ volũtate videlʒ aut per notariũ copia ptibus data vel cõcepta ſit per ꝓpriã manũ ptiũ cõtrahentiũ vel etiã ab aliq̃ alio. dũmõ ptes ſe ſbſcribãt ¶ Etſi aliqđ iſtoꝝ defecerit licet impune reſilire ab emptione niſi arra interuenerit quo caſu dic vt in .§. ſequenti

Is qui recuſat ſeruare contractũ ſi ſit venditoꝛ reſtituet arras duplicatas ¶ Si ſit emptoꝛ pdit arras quas dedit

Preciũ aũt certũ nc̃ariũ eſt in venditiõe ¶ Etſi extimatio p̄cij alicui ẽ cõmiſſa tũc reiecta antiquoꝝ opione hodie nõ dicit̃ res vẽdita anteq̃ʒ p̄ciũ certũ extimatũ ſit et ante ſub ꝯditione ſtat contractus

Itẽ p̄ciũ cõſiſtere debet in pecunia numerata ¶ Et ſi aliqua res detur p alia re. bene valʒ vt pmutatio ſed nõ eſt emptio licʒ homerꝰ poeta aliter ſentiebat

Cum aũt emptio et vẽditio pfecta ſit de certa re. etiã nondũ tradita tũc piculũ ſpectat ad emptoꝛẽ niſi venditoꝛ intellige in ea culpã moꝛã aut dolũ cõmiſerit qꝛ tũc venditoꝛ tenet̃. ¶ Exemplũ eſt de homine vendito qui moꝛit̃ ante traditionẽ. et de domo cõbuſta añ traditõʒ et de fundo deſtructo ante traditionẽ qꝛ damnũ eſt emptori. qui tñe hẽt preciũ ſoluere licet rem non ſit nactus

Sed et ſi poſt emptionē ꝯmodū venerit eius erit cōmodū cui⁹ eſt incō modū niſi venditoꝛ ꝓmiſiſſet cuſtodiā rei vēdite vſqꝫ ad traditionē tūc etiā ſi nō fuerit in dolo aut culpa tenebit̄ Ex quo tn̄ actionē venditoꝛ habꝫ an̄ traditionē rei cui⁹ dn̄s adhuc eſt q̄zdiu nō tradidit ergo tenetur cedere illā actionē emptoꝛi et ſic liberat̄ Exemplū de fundo q̄ creuit per alluuionē vt ſtatim dixit et de re furata et de aīali fugitiuo

Emptio et venditio pn̄t pure fieri vel ſub cōditione vt ſi ſtichus infra certū diem tibi placuerit ſit tibi emptus tot aureis

Loca ſacra vel religioſa vel publica vt foꝛuꝫ vel baſilica vel liber hō ſcienter emi nō pn̄t. et ſi ignoꝛant̄ empta ſūt. dat̄ emptoꝛi actio ex empto ad intereſſe. qꝛ intereſt ſua deceptū nō eſſe

¶ De locatione et conductione

Locatio et ꝯductio ꝯtrahunt̄ eiſdē mōis q̄bus emptio et vēditio et magnā familiaritatē hn̄t adinuicē. hoc tex. declarat qꝛ vterqꝫ cōtractus ꝯtrahit̄ ſi de p̄cio cōuentū fuerit Et q̄d in emptione dictū eſt ſi p̄ciū alieno arbitrio ꝯmiſſū ſit etiā in locatōne locū habet Jdo ſi fulloni aut ſarcinatoꝛi dentur veſtimēta polienda aut ſarcienda ſine ꝯuentione precij certi. agitur p̄ſcriptl. verbis et ꝯpetit locatoꝛi actio locati ꝯductoꝛi vero actio conducti

Preterea locatio debet fieri pꝛo pecunia ſicut in emptione dictū fuit Et ſi fiat pꝛo alia re tūc dicit̄ ꝯtractus innoiatus. et agit̄ p̄ſcriptl. verbis tex. ponit exēplū de vicinis quoꝝ quilibꝫ habet vnū bouē et viciſſim ad aliq̄d opus faciendū per x. dies alter accōmodat alteri ſuū bouē ſi bos vnius pereat apud alterū nō agit̄ locati. ſed p̄ſcriptl. verbis nec ꝯmodati agitur ex quo gratl. nō concedit̄

Adeo aūt familiaritatē hn̄t emptio et vendicio. et locatio et ꝯductio ꝙ qn̄qꝫ dubitat̄ vtrū ſit emptio et venditio aut locatio ⁊ ꝯductio ſicut in ꝯtractu emphiteotico qui habet fieri cū in perpetuū aliq̄ res immobilis fruenda cōcedit̄ pꝛo pecunia aut alia re. Et veteres dubitabant an ſit emptio et venditio. aut locatio et ꝯductio Et impatoꝛ dicit ꝙ ſit ꝯtractus diſtinctus ab vtroqꝫ cōtractu qꝛ ſi ꝯuentio nō eſt facta de caſu foꝛtuito tūc ſi tota res perit periculū ſpectat ad dn̄m ſed ſi res perit in parte tunc p̄iculum ſpectat ad emphiteotā

Jtē querit̄ de conuentione facta cum aurifice vt ex ſuo auro ānulos faciat. an ſit emptio et vendicio aut locatio et ꝯductio Et r̄ndetur ꝙ eſt emptio Sed ſi aurifaber facit ex materia dn̄i ꝯſtitūta mercede pꝛo opera tunc eſt locatio

Conductoꝛ et locatoꝛ ꝯñt pacta ſeruare que facta ſūt inter eos Et ſi nō ſunt facta pacta. tantū ꝟuabit natura ꝯtractus Et qui cōtra facit tenet ad hoc quod ex bono et equo debet p̄ſtare

Qui pꝛo vſu veſtl. vl̄ iumenti aut argēti pecuniā ꝓmiſit aut dedit debet diligenter rē cuſtodire. ⁊ tūc de caſu fortuito non tenet

Moꝛtuo vero conductoꝛe infra tempus conductionis. heres eius in eodem iure et conductiō ſuccedit

De ſocietate

Societatē ꝯtrahimus in oı̄ibus bonis vel in vna negociati one tantū In qua ſocietate venit diuidendū lucꝝ et damnū equaliter ſi aliud nō ſit exp̄ſſum Et ergo valet pactū ꝙ vnus habeat duas p̄tes lucri et tertiā tantū damni

De illa ſocietate ꝙ vnus habeat duas p̄tes de lucro et tertiā damni olim fuit dubitatio. Sed hodie ſublata eſt q̄a ſepe induſtria vnius socioꝝ plus valet q̄ȝ pecunia alteri⁹ pꝛo qua ponit Jdeo iuſtū eſt ꝙ talis melioꝛi ꝯditione admittat in ſocietatē Quia etiā ꝯtrahi p̄t ſocie tas vt alter pecuniā non cōferat et t̄n lucrū ꝯmune ſit. quia opa eius pꝛo pecunia valet

Adeo valet ꝯuentio inter ſocios facta ꝙ vnus partē lucri recipiat et de damno nihil teneat. qđ ita intelligo vt ſi ex aliqua re lucrum veniat et ex alia damnū. ꝙ fiat ꝯpenſatio ad equalitatē et qđ ſup̄ manet intelligatur eſſe lucrum

Jllud attendendū eſt ꝙ conuentio facta de lucro intelligatur facta de damno qñ aliter non eſt expꝛeſſū

Manet ſocietas q̄ȝdiu manet conſenſus

At cū aliq̄s renūciat ſocietati ſoluit ſocietas Sed ſi in fraudē renun ciat vt ſolus habeat obuētiones et lucra aliqua tunc in ꝯdiū ipſius ip̄e tenet cōicare lucra p̄textu renūciationis per eū adquiſita Et ſi nō habuit lucrū ſed damnū tūc ſolus habebit hoc damnū Et ille ſo cius quē fraudulēter decepit nō tenet ſibi cōicare ſi aliquid poſt renuncia tionem ſup̄lucratus fuerit

Soluit ſocietas moꝛte ſocij qꝛ certa p̄ſona videt electa Et ſi p̄les ſint ſocij. ſoluit ſocietas quo ad oı̄es niſi ꝯtrariū fuerit expꝛeſſū

Itē ſi alicui⁹ rei ſocietas ꝯtracta ſit tūc negocō finito finit ſocietas

Publicatione bonoꝝ finitur ſocietas qꝛ ſocius ille ꝓ mortuo ha/
betur cuius bona publicant̄
Itē ſi q̄s ceſſit bonis ꝓpter publica vel ꝑuata debita finitur ſocietas
ſed h̄ caſu ſocij pn̄t eū recipe in nouā ſocietatē ſi eis placebit
Socius tenet̄ ſocio ſuo. actione pro ſocio. de dolo et lata culpa ſic̄ de
poſitarius tenet̄ ꝫ de leuiſſima non qꝛ ſufficit ꝙ talē diligentiā
facit in rebus ſocietatꝫ. qualem ſolet ſuis rebus adhibere Nā ſibi imputat̄
debet qui parū diligentē ſociū ſibi aſſumit

De Mandato

Mandatū cōtrahit̄ q̄nqꝫ mōis Pzio gr̄a mādantꝫ. tm̄ vt mādo
tibi vt negocia mea geras. aut ꝓ me fideiubeas vt
hic in ℣ꝥ. mādantꝫ. Scd̄o gr̄a mādantꝫ. et mādatarij vt mādo ti/
bi vt ticio mutues pecuniā ſub vſurꝫ. quā exponit in rebus meis ad ꝯmo/
dum meū. vt hic in ℣ꝥ. Tua gr̄a vbi tex adhuc addit duo exēpla. Tertio
gr̄a alterius tm̄ videlꝫ alicuiꝰ tertij vt mādo tibi vt Ticio fundū emas vl̄
pro eo fideiubeas aut negocia ſua geras vt hic in ℣ꝥ. aliena tm̄. Quarto
gr̄a mādantꝫ. et alterius vt mando tibi vt ticio et mihi fundum emas aut
pro nobis fideiubeas vt hic in ℣ꝥ ſua et aliena Quito gr̄a mādatarij et
alterius vt mando tibi vt ticio ſub vſurꝫ. credas vt hic in ℣ꝥ. Tua ꝛ aliēa
Tua tantū gratia fit mandatū vt ſi mando tibi ꝙ pecūias tuas po
tius exponas ad vſuras q̄ꝫ in emptionē pzedioꝝ vl̄ ecō
tra Et potius dicit̄ conſiliū q̄ꝫ mandatū. et ergo nō eſt obligatoziū quia
nemo ex conſilio obligat̄ actioñ mandati ex quo liberū eſt vnicuiqꝫ apud
ſe explozare vtrum conſiliū expediat ſibi vel non
Illud quoqꝫ mandatū non eſt obligatoziū quod eſt contra bonos
mozes vel de re turpi vt mando tibi ꝙ furtum damnū
vel iniuriā facias nec ex eo ozitur actio ꝯtra mandantē
Is qui exequit̄ mādatū fines mandati debet diligenter cuſtodire
Et ſi excedit fines mādati. nō agit pro eo mādati
vt ſi mando tibi ꝙ Ticio mutues centū Si mutuas centū et q̄nquagita
nō agis mandati niſi pro centū Sed ſi mandē tibi ꝙ emas fundū ꝓ cen
tum. ſi emiſti pro quinq̄ginta. potes agere mādati qꝛ bene pro minozi p̄
cio emere licet ſed nō pro maiozi al̄s mandatū nō ſeruatur
Recte quoq̄ꝫ finit̄ mandatū mozte mādatarij re integra incerte mā/
danti. re integra et reuocatioñ niſi mandatarij reuocatōēꝫ aut
moztē ignozās mandatū exequat̄. qꝛ tunc ſibi de equitate ſubuenit̄. Tex.
declarat hoc per q̄ꝺdam ſile. qꝛ ſoluens ſuo diſpenſatozi. per dominum
ſolueñ ignozañ manumiſſo de equitate eſt ſecurus

Mandatū ab initio ſuſcipe eſt voluntariū. ſed ex poſt facto nĉariū ē implere aut q̄ꝫ ꝑmū renunciare al's mādato intēpeſtiue renuncians tenet̃ actioñ mandati niſi rōnabilis cauſa eum excuſet

Mandatū pōt fieri in diem aut ſub ꝯditione

In ſūma ſciendū eſt ꝙ mandatū debꝫ eſſe gratuitū etſi merces interuenit incipit eſſe locatio et ꝯductio et ergo ſi ſarcinatori meo dono veſtes meas ſarcinādas ſine omi ꝯuentōe mercedis. eſt mandatū. ſi certa mercede ꝯſtituta tūc ē locatio ¶ Tex. de hoc dat vnā regulā vtꝫ ideo

¶ De obligationib⁹ que ex q̄ſi cōtractu naſcunt̃

Poſt genera obligationū que ex ꝯtractu naſcunt̃ Reſtat videre de obligatiōibus que ex q̄ſi ꝯtractu naſcūtur. ex quo nō ex contractu vel maleficio ſubſtantiā capiunt

Igit̃ cū q̄s negocia abſentl. gerit ſine mādato. tūc ꝯrit̃ vltrocitroqꝫ actio negocioꝝ geſtoꝝ. que duplex eſt ſcꝫ directa q̄ dat̃ dn̄o ſi negocia eius inutilit̃ acta ſūt vt rōem geſtionis reddat Et ꝯtraria q̄ dat̃ gerēti ſi vtilit̃ geſſit negocia dn̄i. nec ſufficit taleꝫ diligentiā adhibē q̄lem ſuis rebus adhibere debet ſed exactiſſimā diligentiā reddere cōpellitur. Et tex. dicit quare inuēta ſit hec actio

Tutores quoqꝫ obligant̃ directa actioñ tutele. ſi negocia pupilli inutiliter geſſerūt Sed ſi vtilit̃ geſſerūt. tūc pupillus cōtraria actione tenet̃ ꝓ pecunijs expoſitl. in rebus pupilli. nō ex ꝯtractu aut maleficio qꝛ null⁹ ꝯtractus p̄ceſſit ſed ex q̄ſi ꝯtractu

Itē ſi int̃ aliq̄s ſine ſocietate ſit aliqua res cōis. forte idō q̄a eis legata vel donata eſt. ꝯrit̃ actio cōi diuidūdo ſi alter fructus ꝑcepit aut ſolus impēſas fecit q̄ nō eſt ex ꝯtractu aut maleficio. ſꝫ ex q̄ſi ꝯtractu vt nĉarie impenſe equalit̃ ſoluant̃ aut ꝙ res diuidat̃

Idē iuris eſt de iudicō familie herciſcunde q̄ꝺ dat̃ coheredib⁹ inuicem obligatl. in bonis hereditarijs. heres quoqꝫ legatorū nomine tenet̃. nō ex ꝯtractu vel delicto ſed ex quaſi cōtractu

Itē is cui indebitū ꝑ errorē ſolutū eſt. ex q̄ſi cōtractu vel potius ex ꝯtractu obligat̃. et ꝑinde acſi mutuū accepiſſet tenet̃ vt dictum eſt. ſ. q̄bus mo. re cōtra. obli. ꝯ. ſed hec ſpēs et ꝯ. is quoqꝫ

Ex q̄buſdā tñ cauſ. indebitū ſolutū ꝑ errorē vt in cauſis q̄ creſcūt ꝑ inficiationē ſic̃ in lege aq̄lea Idē in legatl. et in fideicōiſſis q̄ ſacroſcīs eccleſijs et venerabilib⁹ locl. queqꝫ religioſis vel intuitu pietatis relicta ſūt que nō repetunt̃ ſi indebite ſoluta ſunt

¶ Per quas ꝑſonas nobis adquirit̃ obligatio

Expoſitis obligationibus que ex ↄtractu vel quaſi naſcũtur re
ſtat videre per q̃s ꝑſonas nob̃ obligatio adquirit
Admonẽdi ſumus ꝙ per eas ꝑſõas que in ꝑtãte noſtra ſũt
videlꝫ per ſuos et per filios nr̃os adquirit no
bis tamen per ſeruos nr̃os totũ adquirit nobis per filios in aduenticijs
adq̃ritur tm̃ vſufruct⁹ vt dc̃m eſt ſuꝑ per q̃s perſo. nob̃ adquirit
Itẽ per liberos hoies bona fide poſſeſſos ⁊ per ſuos alienos ad
quirit nobis tantũ ex duab⁹ cauſis ſcꝫ ex opibus
eoꝝ ⁊ ex re nr̃a Idẽ de ſuo in quo vſumfructũ habem⁹ aut vſum
Per ſeruũ ↄmunẽ adquirit vnicuiqꝫ dñoꝝ pro virili portiõ niſi ipſe
ſeruus nomiaſſet vnũ dñoꝝ vel niſi iuſſu vni⁹ dñoꝝ fuẽit
ſtipl̃atus vt dictũ eſt ſuꝑ de ſtipl̃. ſuo. §. ſi.

Quibus mõis tollit obligatio

Tollitur aũt obligatio ſolutiõe eius qḋ debet etiã ſi aliud ꝓ
alio ſoluat volẽ creditore nec intereſt per quẽ ſolo
facta fuerit et an debitore ignorañ vel inuito per aliũ ſolo fiat
Itẽ ſi reus ſoluat fideiuſſor liberatur et ecõuerſo

Itẽ per acceptilationẽ obligatio tollitur
Eſt aũt acceptilatio imaginaria ſolutio Et põt fieri q̃buſcunqꝫ v̾bis
Et tollit ſolũ ſtipulationẽ ſiue verbalem obligationẽ. vt quod
ego tibi promiſi per ſtipulatiõꝫ habes ne acceptũ et rñdet creditor acce-
ptum habeo nã equũ eſt ꝙ obligatio verbis ↄtracta verbis diſſoluat
Sed et id qḋ ex alia cã debet q̃ꝫ ex ſtipl̃one põt per acceptilatõꝫ tol
li dũmõ in aq̃leianã ſtipulationẽ fuerit deductũ Et ſicut ꝓ
parte q̃nqꝫ ſoluit ita in parte debiti acceptilatio fieri põt
Eſt aũt ſtipl̃atio aq̃leiana que a gallo aquileo ↄpoſita eſt in qua obli-
gatio oim̃ reꝝ in ſtipulatõeꝫ deducit vt quicq̃d mihi tenerl. fa
cere aut dare ex q̃cunqꝫ cauſa ad pñs in diẽ aut ſub ↄditione hoc mihi ꝓ
mittis ſoluẽ ⁊ rñdet debitor ꝓmitto Ecõtra int̃rogat debitor a creditore
quicq̃d hodie tibi ꝓmiſi habes ne acceptũ Rñdet creditor acceptũ hẽo
Preterea noua tiõe tollit obligatio vt ſi id qḋ ticius tenet a ſeyo
ſtipulatus es. nã interuẽtu noue ꝑſone noua naſci
tur obligatio qꝛ ꝑma tollit et tranſfertur in poſteriorẽ per interuentũ no-
ue perſone nec refert ꝙ poſteriori inutilis eſt aut nulla vt ſi ſcḋo loco pro
mittens obligat⁹ eſt tm̃ naturaliter qꝛ pupill⁹ eſt. q̃a nihilomin⁹ ꝑor debi
tor liberat hoc tñ fallit in ſuo qꝛ ibi ꝑor obligatõ manet

f 3

Sed ſi eadē perſona ſit a qua ſit ſtipulatio nouatio nō ꝑſumitur niſi
ſcđa obligatio aliq̇d noui cōtineat qđ p̄ma minime cō
tinebat vt ſi ꝯditō dies aut fideiuſſoꝛ p̄me obligatōi adĳciat̃ ꝟ detrahat̃

Quod aūt diximus nouationē fieri ſub cōditione veꝝ eſt ſi ꝯditio
extet qꝛ tunc p̄ma obligatio trāſſertur in ſcđam. Alio
quin ſi defecerit conditio durat pꝛima obligatio

Sed cū hoc inter veteres aliter ſe habebat hodie tn̄ nō ꝑſumitur no
uatio niſi expꝛeſſe inter contrahentes agatur. ꝙ animo
nouandi obligatio ꝯtrahatur

Hoc āplius ꝓuandū eſt ꝙ obligationes que ex cōſenſu ꝯtrahūtur
contraria voluntate diſſoluunt̃ vt patet in oībus ꝯ
tractibus que ex contractu naſcuntur

Explicit liber tertius Incipit liber q̄rtus Inſtitucionū

De obligationib9 que ex maleficio naſcunt̃

Cum expoſitū ſit in ſupiori libro de obligatōnib9 q̄ ex ꝯtra
ctu vel q̄ſi naſcunt̃ Sequit̃ videre de his que
ex maleficio naſcūtur vel q̄ſi Et p̄mo videam9 de his que ex ma
leficio naſcunt̃ que ſūt q̄ttuoꝛ videlꝫ furtum rapina damnū ⁊ iniuria

Furtū eſt ꝯtractatio rei aliene ip̄ius rei gratia aut vſus aut poſſeſſio
nis eius inuito dn̄o Et eſt ꝓhibitum ſ̄m legem naturalem

Furtū autē a furno id eſt nigro dictum eſt eo ꝙ clam vel obſcure vel
de nocte viget. vel a fraude vel ab auferendo

Furtoꝝ duo ſunt genera ſcꝫ manifeſtū et nō manifeſtū Manifeſt9 fur
eſt non ſolum qui in furto depꝛehendit̃ ſed etiam in loco in q̊
furtum fecit anteq̄ꝫ domū vineā vel oliuetum exeat imo alterius furtū ma
nifeſtum oſtendit̃ q̄ꝫdiu fur cum re furtiua depꝛehenſus fuerit ſiue in loco
publico ſiue ꝑuato anteq̄ꝫ veniat ad locū in quo rem depoſuit Sed furtū
non manifeſtum eſt quando fur non depꝛehenditur cum re furtiua vt hic
textus dicit

Conceptū furtum dicitur cuꝫ apud aliquē res furtiua teſtibus p̄ſen
tibus queſita inuenta eſt

Oblatū furtum eſt cum res furtiua datur ei apud quez inuenta eſt

Eſt aūt ꝓhibiti furti actio. qñ res furtiua ꝓhibet̄ q̇ueri teſtibus p̄ſentibus et iſte tres ſpēs in diſſuetudinē abierūt

Pena manifeſti furti eſt quadruplū non manifeſti eſt duplū

Furtum aūt fit nō ſolū qñ aliquis ſurripit rem alteri⁹ ſed etiaz ſi creditor pignoril. vel ↄmodatarius aut depoſitari⁹ vtatur re ad aliū vſuz q̄ʒ debeat furtū facit. niſi veriſilr crederet id dñm ꝑmiſſurū

Sed ſi credat quis dñm inuitū et tñ contractet rem eius ac ſi domi/nus eius ↄmodaſſet. furtū non cōmittit. ſi dñs voluit q̄uis cōtractans hoc non ſciuit

Unde illud queſitū eſt de illo qui voluit ſuū alicui⁹ corrūpere vt fa/ceret furtū dño ſuo ꝛc. ſeruus ſecrete ſignificauit hoc dño ſuo et tandē dñs permiſit ſeruuz furari vt apph̄enderet corrumpentē q̄lit̄ iſte punit̄. Et rñdetur q̄ iſte corrūpens ꝓpter malū ꝓpoſitū ſuū tenetur de ſeruo corrupto et de furto q̄uis ſeruus non ſit corruptus et ſic ſolus affectus ſine effectu punitur

Interdū etiam competit actio furti pro libero homīe ſurrepto qui in poteſtate noſtra fuit

Aliqñ rei ſue cōmittit̄ furtū ſicut debitor ſurripiens ſuā rem quaz creditori dedit pignori

Interdū furti tenet̄ qui ↄſiliū et auxiliū p̄ſtitit ſciēter vt furtū ↄmitteret̄ vt qui nummos tibi excuſſit vt alius raperet vel qui tibi obſtiterit vt alius rē ſuā ſurripet vel oues aut boues fugauit aut pāno rubeo fugauit armentū vt alius raperet Si tñ ex petulantia ſeu laſciuia fc̄m eſſet et nō ꝓpter furtū faciendū tūc dat̄ actio in factū ſed vbi ope meū titius fecit furtū ambo furti tenentur

Ope et cōſilio furtū fit ſi q̇s ſcalas ponit ad feneſtras vel hoſtium frangat vt alius furtū faceret. aut qui ferramenta vel ſcalas accōmodauit ſcienter non tenetur furti

Certe qui nullā operā ad furtū faciendū adhibuit et tñ ↄſiliū dedit et hortatus fuit ad furtum faciendū furti non tenet̄.

Hi qui in parentū vel dñoꝝ ptāte ſunt. ſi p̄ri vel dño furtū fecerint et res furtiua efficiatur ita q̄ vſucapi nō poteſt. tñ actio furti int̄ eos non naſcitur ſicut nec queuis alia actio

Furti aūt actio ei ↄpetit cui⁹ intereſt rē ſaluā eſſe Jdō dño ↄpetit actō furti ſi ſua intereſt Et creditor pignoril. agit furti ꝓ pignor̄

ſurrepto ꝙuis hēat ydoneū debitorē qꝛ meli⁹ ē pignori incūbere ꝙ̄ in pſo nā agere ꝓptēa ſi debitor met ſurripiat pign⁹ adhuc creditor agit furti

Itē ſi fullo vel ſarcinator veſtimenta poliēda aut ſarcināda ꝑ mercede accepit et furto amiſerit. furti actionē habet et nō dñs qꝛ dñi non intereſt ex quo habet actionē locati ꝯtra fullonē aut ſarcinatorem de quo in §. q̄ diximus infra. e.

Sed et bonefidei emptori quāuis domin⁹ non ſit competit actio furti ſicut creditori

Fulloni vero et ſarcinatori cōpetere actionem furti ſtatutū eſt ſi ſolvendo nō ſūt eſtimationē rei furtiue ſoluere pñt. Et ergo ſi ſoluendo nō ſūt dño tunc domin⁹ agit furti cōtra furem quia ipſius intereſt rem ſaluā eſſe Idē ſi in parte ſoluendo ſint fullo aut ſarcinator

Que dixim⁹ de fullone et ſarcinatore eadē dicim⁹ de cōmodatario qꝛ vtriqꝫ cuſtodia rei ꝯmiſſa eſt hodie tñ dimiſſo iure ātiquo dñs hꝫ electōm qñ ſcit rem eſſe furatā an velit agere cōtra furem aut ꝯtra cōmodatariū ſed vno electo nō pt redire ad aliū Sꝫ qñdo ignorat rē eſſe furatā tūc pt ꝑmo agere ꝯtra ꝯmodatariū et poſtea ſi de furto percepit pt agere ꝯtra furē ſi nō eſt ſibi ſatiſfactū per cōmodatariū

Manifeſtū aūt ſi dñs egit ꝯtra cōmodatariū ignorās rem eſſe furatā et poſtea qñ cognoſcit agit aduerſus furē tūc cōmodatarius oīno liberaꝫ etiā ſi dñs nō adquirat niſi ꝑtem a fure

In ſūma ſciendū eſt ꝙ impubes non teneꝫ furti niſi ſit ꝓxim⁹ pubtati aut doli capax qꝛ furtū non fit ſine affectu furandi

Furti actio ſiue ad duplū ſiue ad q̄druplū ſemꝑ datur ad penā ſed conditio furtiua et rei vendicatio danꝫ ad rem furtiuā

De vi bonoꝝ raptoꝝ

Qui res alienas rapit teneꝫ furti q̄s eni magl. alienā reꝫ inuito dño ꝯtractat ꝙ̄ qui rapit Ideo recte dicendū eſt eum improbum furem eſſe

Sed tamē ꝓpꝛiā actionē pretor introduxit in hoc delicto que appellatur vi bonoꝝ raptorū et infra annū eſt ad quadruplum poſt annū ad ſimplū Et pōt dari pro minima re

Quadruplū aūt qđ venit in actione vi bonorū raptoꝝ nō totū pena eſt ſed etiā pſecutio ipa rei in hoc q̄druplo cōtinetur et ſic pena tm̄ eſt tripli qꝛ ridiculū eſt ꝙ ille debeat eſſe melioꝛ cōditionis qui vi agit ꝙ̄ qui clam rapit

Quia tamē ita ꝯpetit hec actio ſi dolo malo aliq̄s rapuit ergo cōtra errantē nō daꝫ. vt ſi q̄s erroꝛe ſeductus rē alienam

rapuerit quā credidit ſuā eſſe putans rem ſuam licere capere. hoc caſu nec furti nec vi bonoꝝ raptoꝝ tenet

Sed ne dū talia excogitant inueniat via per quā impune raptores ſuā exerceant audaciā Jdeo ſtatuit ꝙ rapiens rem ſuam apud aliū ꝯſtitutā tenet rem reſtituere et perdit dñium eiuſdē Sed ſi fuerit alteri⁹ debet reſtituere rem et extimationē eius ſiue mobilis ſit ſiue imobil tācorꝫ. ſed ex ſacrl. infra de inſ̄dic. et. l. ſiqs in tantā C. vnde vi.

Sane in hac actione pōt quilibꝫ agere cui⁹ intereſt ſiue ſit dñs ſiue cōductor ſiue depoſitarius ſiue creditor pignori. ſiue vſufructuari⁹

Et generalit̄ dicendū eſt ꝙ pro q̄cunqꝫ re datur actio vi bonoꝝ raptoꝝ pro eadem re datur actio furti

De lege aquilea

Damni iniurie datur ex p̄mo capite per legē aquileā contra illū qui per iniuriā occidit alienū ſuū vl' q̄drupedē q̄ue pecudū numero cōtinet. non de feri. beſtijs loquit neqꝫ de canibus ſed his que ꝓprie paſci gregatim dicunt vt ſunt equi muli boues oues aſini ꝛc. Et tenet occidens ad extimationē rei quantū illo anno retro valuit

Iniuria aūt occidere dicit qui nō iure occidit Jdō occidens latronē cū nō poſſet alit euadere nō facit iniuriā nec etiā ille qui caſu occidit tenet ſi nō fuit in culpa vel in dolo Tex. exēplificat Si eni q̄s iaculis ſe exercitat et ledit tranſeuntē ſi eſt miles et fecit in campo ad hoc deſtinato nō eſt in culpa ſi ſtudioſe non facit ꝫ ſi ruſticus fecit. tenet lege aq̄lea Jdē de milite ſi fecit extra locū tali exercitio deſtinatū Jtē ſi putator circa viā publicā ramos p̄ſcindens aliquē leſit ⁊ nō p̄clamauit tenet lege aquilea ſed ſi clamauit et alter nō curauit nō tenet Preterea tenet medic⁹ qui dereliquit infirmū et idō mortu⁹ eſt quia impicia culpe ānumeratur Jtem impetu muloꝝ ſi mulio ꝑ impiciā ſuū alienū vel aial occidit in culpa eſt vl' ſi ꝓpter infirmitatē ſuā mulas tenere nō potuit etiā tenet qꝛ nō debebat infirmitatē ſuā in alterius leſionē conuertere Jdeꝫ de illo qui ducit currū et per impericiā aut debilitatē damnū facit in culpa eſt et idō tenet.

His aūt verbis legis aquilie exp̄mitur vt ſi quis dolo aut culpa etiā leuiſſima occidat ſeruū alterius qui hodie luſcus aut mancus aut debilis eſt qui eo anno integer aut precioſus fuit nō tenet ſoluꝫ tantū quantū hodie valuit. ſed q̄ntū illo anno retro Jdō hec actio penal' eſt qꝛ apta eſt dari in plus q̄ꝫ damnū eſt datū ⁊ ergo nō trāſit contra heredes

Illud nō ex verbis ſed ex interꝑtatōne legꝭ. venit. non ſolū ꝑempti cor/
poris extimationē hñdaꝫ ſed etiā amplius videlꝫ damni quod
quis incurrit ex ꝑempti corporis occiſioñ vt ſi ex pari mularꝝ aut ex qua/
driga equorū aut ſeruū heredē inſtitutū ante aditionē aut ex duob⁹ ſuis
comedis vnus fuerit occiſus. nō ſolū illius occiſi fit extimatio ſed etiā illi⁹
ſerui aut aialis qui ſeruus ex morte paris deterior eſt factus

Liberū aūt eſt ei cui ſeruus occiſus eſt agere ex lege aquilea ciuiliter aut ex lege cornelia de ſiccarijs criminaliter ſi dolo factum ſit ad penā capitalem

Caput autem ſm legꝭ. aquilee non eſt in vſu

Capite tertio de oīmi dāno cauet aut dolo culpa omiſſo. quāti plurimi res valet. xxx. diebus retro ꝓximis Et habet locū in oībus rebus ſiue aiatis ſiue inaiatis ſiue ſint rupte vel fracte ſiue colliſe ſiue effuſe vel alias ꝑempte vł cū alijs rebus mixte qualitercunqꝫ res ſit deterior facta dūmō tñ res aiata non occidat qꝛ tūc locū hr̄et ꝑmū caput legꝭ. aqlee Et ruptū intelligit qḋ aliquo mō corruptū eſt

Illud palā eſt ꝙ ex ꝑmo capite tenet aliquis de occiſo quāti res valuit illo anno retro ſed ex tertio capite quāti res valuit xxx diebus retro ꝓximis. hoc plebi romane placuit qui hanc legē aqleo tribuno interrogañ tulit

Ceterū placuit ꝙ hec actio eſt triplex ſcilꝫ directa vtilis et ſubſidiaria Directa eſt qñ datur damnū de corpe in corpus Vtilis actō datur cōtra eum qui alio mō damnū dat vt ſiquis hoiem incluſit vel aial vt fame moreret vel iumentū ita fatigauit vt rumperet. aut pec⁹ exagitauit vt ꝑcipitaret aut alieno ſeruo ſuaſit vt aſcenderet arborē vel in puteū deſcenderet ⁊ ita mortu⁹ eſt. nā eo ꝙ ꝓiecit corpe ſuo damnū dedit Sed ſubſidiaria actio eſt qñ damnū dat de nō corpe in non corpus vt qñ aliquis mia motus alienū ſeruū compeditū ſoluit vt aufugeret nā nec corpe damnū dedit nec corpus fuit leſū licet alio modo damnū alicui otigit

De iniurijs

Generaliter iniuria capitur pro omni illo qḋ nō iure fit Sed ſpecialiter ſumit qñqꝫ pro otumelia que a cōtemnendo dicit. qñqꝫ pro culpa ſicut in lege aquilea dictū eſt Qñqꝫ pro iniq

tate ſeu iniuſticia iudicis.

Iniuria aūt ↄmittitur nō ſolū verberibus aut factis. vt cū bona alicui' qui nō eſt debitoꝛ moleſtant ſed etiā verbis cū ↄuiciū alicui dicitur vel lr̄is. qn̄ carmen vel libellus componit de aliquo vel qn̄ matrē/familias aut filiāfamilias impudenter aliquis verbo aut facto attētauit'

Patit aūt quis iniuriā nō ſolū in ſemet ip̄o ſed etiā in filijs ſuis quos in ptāte ſua habet et in vxoꝛe ſua Et ſi vni iſtoꝛū iniuria fuerit irrogata actio iniuriarū competit pluribus Itē vxoꝛ nō agit pꝛo iniuria mariti ſed econtra qꝛ defendi vxoꝛes a viris. nō viros ab vxoꝛib' equū eſt

Seruis aūt ipſis nulla iniuria fieri intelligitur Sed pꝛo iniuria facta ſeruo in ↄtemptuz dn̄i agit dominus iniuriaꝝ nomine ſuo ſed ſi atrox iniuria in ↄtumeliā domini non fiat agit dn̄s nomine ſerui non nomie ꝓꝛio quia pꝛetoꝛ hanc iniuriā inultam nō relinquit licet miti' cam punit

Sed ſi cōi ſeruo fiat iniuria extimatio iniurie fit ſm̄ dominoꝝ pſonas non ſm̄ poꝛtiones dominicas Itē iniuriarū actio competit ꝓꝛietario niſi in contumeliā vſufructuarij Huo fiat iniuria

Sed ſi libero homine bona fide poſſeſſo vel ſeruo alieno bona fide poſſeſſo fiat iniuria in contumeliā poſſeſſoꝝ poſſeſſoꝛ agit iniuriarū ſecus ſi non fiat in contumeliā poſſeſſoꝝ quia tunc liber hō agit pꝛo ſe et dn̄s pꝛo ſeruo ſuo

Pena autē iniuriarū olim per legem xij. tabu. erat pꝛo amputatōe mēbꝛi ſimilitudo ſupplicij. pꝛo oſſe fracto pena pecuniarū ↄſtituta erat ꝓpter magnam veterum paupertatem Sed iure pꝛetoꝛio pꝛo iniuria conſtituitur pena pecuniarum ſm̄ eſtimationē iniuriam paſſi iudicis. taxatione pꝛemiſſa In qua taxatione ↄſideratur qualitas iniuriam paſſi nā ſm̄ gradum dignitatis. et vite honeſtatem creſcit vel diminuitur extimatio iniurie quia minoꝛ eſt iniuria facta ſeruo vel vili homini

Sed et lex coꝛnelia de iniurijs in tribus caſibus dat actionem iniuriarum videlicet ſiquis pulſando aliquē vl verberando vel intrando domuz fecit iniuriam Et domus dicitur ſiue ſit ꝓꝛia ſiue conducta ſiue gratis. ↄmodata ſiue in hoſpitio recepta

Atrox iniuria extimatur ex quattuoꝛ videlz ex facto vt ſiquis verberatus vel fuſtibus ceſus ſit Ex loco vt ſi in foꝛo theatro aut coꝛā preſide iniuria irrogatur Ex perſona vt ſi magiſtratus iniuriaz paſſus ſit aut ab humili iniuria facta ſit aut parēti a filio aut patrono a liberto Ex parte coꝛpoꝛis vt in oculo vel in facie

In ſūma Sciendū eſt ꝙ pro omni iniuria illata. pōt agi ciuiliter et cri-
minaliter Ciuiliter inq̃ʒ ſm extimationē iniuriā paſſi. taxati-
one iudicis. ſecuta Criminal'r vō punit iniuriās officio iudicis. extra ordinē
hoc ſuato ꝙ illuſtris. perſona poteſt per ꝓcuratorē agere et defendere in
actionē iniuriarum

Nō ſolū tenet ille qui dolo fecit iniuriā ſed etiā qui auxiliū iniurianti
preſtitit ſicut ille qui procurauit vt maxilla alicuius pugno
percuteretur

Hec actio diſſimulatione tollitur vt ſiquis iniuriā dereliquit hoc eſt
ſtatim ad animū ſuū nō reuocauit. poſtea ex pn̄ia ſ'miſſā
iniuriam non poteſt recolere

De obligationib⁹ que ex q̄ſi maleficio naſcunt

Iudex male iudicans per impericiā nō tenet ex cōtractu vel q̄ſi
quia nō contraxit. neqʒ ex maleficio quia dolū nō inten-
debat ſed ex quaſi maleficio et eſt puniendus arbitrio iudicis.

Itē is ex cui⁹ cenaculo ꝓprio cōducto vel gratis. accōmodato aliqd
eiectum eſt vel effuſum per quod alicui nocetur ex q̄ſi
maleficio tenet nō aūt ex maleficio quia dolū non intendebat et ex alteri⁹
culpa tenet Itē teneť etiā ille ex quaſi maleficio. qui aliquid ſuſpendit in
loco publico quod poſſet alicui nocere ſi caderet ⁊ punit in. x. aureis

De eo vero quod eſt deiectū vel effuſū ſi damnū datū ſit pena du-
pli ꝯſtituta eſt niſi liber homo mortuus fuerit quo caſu
pena q̄nquaginta aureoꝝ ꝯſtituitur Sed ſi nō fuerit mortuus tunc pena
eſt imponenda arbitrio iudicis. In qua iudex debet ꝯputare mercedē me-
dicoꝝ et expēſ in curatione factas et opās quibus caruit et cariturus eſt
ex eo ꝙ inutilis factus eſt

Si filiuſfamilias ſeorſum habitet a p̄re ip̄e tenet de eo qd̄ de do-
mo eius eiectū effuſū vel ſuſpenſū fuerit p̄r vō in
nullo tenet ſicut in filiofamilias qui litem fecit ſuā ſi male iudicet ob ſuat

Itē exercitor nauis aut caupone aut ſtabuli pro furto aut dolo cō-
miſſo in eius naui caupona aut ſtabulo per familia-
res aut filioſfamilias tenetur ex quaſi maleficio actione in factum Et dat
heredi et ꝯtra heredē q2 in culpa eſt qui vtitur opa maloꝝ hoīm

De actionibus

Superest vt de actionibus loquamur Actio aūt nihil aliud eſt
q̄ʒ ius perſequēdi in iudicio quod ſibi debet

Oīm aũt actionũ ſumma diuiſio eſt in duo genera aut enim ſunt pſo nales aut reales Perſonal' actio ē q̄ p̄ſuppōit debitorē ɔtra quē agitur obligatũ eſſe ex cōtractu vel quaſi. maleficio vel q̄ſi Sȝ realis actio dicit' que nō p̄ſuppoīt reũ ɔtra quem agitur obligatũ ex pſona ſua ſed ꝓpter rem quā habet vel poſſidet

Et que ſi aliquis agat ad habendũ ſuitutē realē aut pſonalē in p̄dio ru ſtico vel vrbano. dat' ſibi actio in rem que appellāt ɔfeſſoria vt ſi ticius agat vt altius edes ſuas edificet. vel ꝓſpiciat vel ābulet vel tignũ immittat in domũ vicini. Ecōtra ſi aliq̄s neget ſuitutē tũc datur ſibi actō negatoria vt ſi dicat ticius nō ɔpetere aduerſario ius vtendi agendi fru/ endi eundi vel aquā ducendi aut altius tollendi Int' iſtas actiones in rē et actiōes pro rebus corpalibus competit hec dr̄a qꝛ qui rei vendicatōe agit non poſſidet. qꝛ poſſidenti nō eſt actio data per quā neget rē actori eſſe Sane tñ hoc eſt intelligendũ ꝓpter duplicia iudicia in quib' vterqꝫ ē actor et reus negatoria aũt datur poſſidenti

Sed iſte quidē actiones de q̇bus in hoc titulo dicem' aut ſunt ciui les aut p̄torie Ciuiles ſunt que ex legibus id eſt ex quinqꝫ ptibus iuri. ſcripti deſcendũt. Sed p̄torie ex iuriſdictiōn̄ p̄tori. deſ/ cendũt. que qñqꝫ ſũt reales qñqꝫ pſonales vt ſtatim patebit in ſequētib'

Ecce plerũqꝫ ita pmittit' in rem agere per p̄torē ꝙ due reales actō/ nes a p̄tore inuēte ſũt videlicȝ publiciana et reſciſſoria Publiciana dat' ei qui rē bona fide emit a nō dñ̄o quē putauit dñm et ad huc nō eſt dñs effect' qꝛ rem nondũ vſucepit. Ideo ſi amiſit eā tũc nō p̄t eam vendicare de iure ciuili ex quo adhuc dñs nō fuit. p̄tor tñ ɔſiderauit ꝙ durũ eſt actionē hoc caſu deficere. Idō concedit ſibi hanc actionē per quā eandē rem a poſſeſſore conſequit' tanq̄ꝫ dñs Et dicit' publiciana qm̄ p̄mo a publicio pretore inuenta eſt

Et rurſus ex diuerſo contra eū qui erat abſens cauſa reipublice aut in hoſtium poteſtate cōſtitutus Et tempore abſentie ſue rē preſenti. vſucepit datur infra annũ ex quo deſinit abſens eſſe. ex ſimili eq̄ta te actio pretoria que vtilis reſtitoria appellat' per quam res vſucapta re/ petitur acſi vſucapta non fuiſſet Et eodem modo contra preſentes vſuca pientes res abſentium datur reſciſſoria directa per quā reſcinditur vſuca pio acſi facta non fuiſſet

Itē ſi quis in fraudem creditorum rem ſuam alienauerit. poſſunt cre ditores per ſententiā preſidis reuocare huiuſmōi aliena/ tionem et dicere rem traditā non eſſe et in bonis debitori. manſiſſe excuſſ tamē p̄mo bonis debitori. per paulinam actionem ad finem vt creditori/ bus ſatiſfiat

Itē ſeruiana que et ypothecaria vocat̃ ex ipſius ꝑtorꝪ. iuriſdictiōn̄ ſubām capit. Et datur hec actio dn̄o fundi. aut dom̄ cōtra res inq̄lini tacite de iure ſibi obligatas pro penſiōn̄ ſibi debita. Sed quaſi ſuiana dat̃ alijs creditorib⁹ pro rebus ipſis expſſe obligatꝪ. q̄ actio etiā vocat̃ ypothecaria ꝯpetens tā pro re impignorata q̃ȝ ypothecariā nō eſt

Inter pignus aūt et ypothecā quo ad actionē ypothecariā nō eſt dr̃a quia res obligata creditori per debitorem Iſto caſu pignus dicit̃ ſed in alijs bene dr̃unt. q̄a pignus conſiſtit in re mobili tradita creditori ſed ypotheca cōſiſtit in re immobili

In pſonā quoqȝ per ꝑtorem cōſtituta eſt actio de ꝯſtituta. per quaȝ ſublata eſt actio recepticie Et datur cōtra eū qui cōſtituit ſe ſoluturū ſine ſtipl̃one nudo pacto Idez ꝙ alter aut ipſe ꝑus tenebat̃ Nā ſi ſtipulatio interuenerit tunc eſt actio ciuilis hoc dicit cū duob⁹. ꝯ. ſequēti.

Actiones de peculio per ꝑtorē dant̃ ex equitate. ꝯtra p̄rem vel dn̄m ex cōtractu filij vel ſui eatenus q̄ten⁹ eſt in peculio. q̄a licet pater vel dn̄s iure ciuili non tenetur ex ꝯtractu filij vel ſerui tn̄ de peculio tenetur quia hoc eſt quaſi ꝓpriuȝ p̄rimoniū filioꝝ vel ſuorum et hoc dicit cum .ꝟ. ꝑ. prece.

Itē ſi q̄s poſtulāte id eſt deferente aduerſario iurauerit pecuniā ſibi deberi tūc dat̃ iuranti actio in factū ex iuramento ꝑſtito cōtra eū qui detulerat iuramentū ſi non vult ſoluere et nō queritur an pecunia debet̃ ſed an iuratū ſit

Penales quoqȝ actiones que dant̃ cōtra corrumpentē albū ꝑtorꝪ. et cōtra eū qui p̄ronū vel parentē in ius vocauit venia nō petita et contra eos qui vocatos in iudiciū dolo malo exemit. et alie innūerabiles actiones ſunt in factum et ꝑtorie

Preiudiciales actiones ſūt reales et ſunt tres numero quarū vna eſt ciuilis et alie due ſūt ꝑtorie Prima ꝑtoria eſt per quā querit̃ an aliquis ſit ſuus aut liber Scd̃a ꝑtoria eſt per quā querit̃ an aliquis ſit libertus vel ingenuus Tertia et ciuilis eſt per quā queritur de partu agnoſcendo. an aliquis ſit filius vel non

Sic itaqȝ diſcretꝪ. actionib⁹ certū ē ꝙ nō ſit aliq̄ actio pſonalis q̄ ꝯpetit dn̄o vt ſibi det̃ res ſua qr dare ē accipiētꝪ. facē ⁊ qd̄ meū eſt amplius meuȝ fieri non poteſt plane tamē in odium furꝪ. que pluribus actionibus tenetur inuenta eſt conditio furtiūa per quā dominus cōdicit rem ſuam quāuis domino ſit realis actio data que rei vendicatio appellatur. per quam rem ſuam poteſt repetere ab iniuſto poſſeſſore Appellamus enim realem actionem rei vendicationem ſed perſonalē conditionē quia condicere priſca lingua idem eſt q̃ denunciare Quis nunc abuſiue

cõditio dicat̃ pſonalis actio. Glo. bene declarat. hoc dicit cũ xꝭ plane

Sequens illa diuiſio actionum eſt ꝙ quedam ſunt rei perſecuto
rie quedam pene quedam mixte Rei perſe/
cutorie ſunt omnes actiones reales ⁊ quaſi omnes perſonales ex ɔtractu
vel quaſi deſcendẽtes videlʒ qñ peto qd̃ mihi abeſt et tibi adeſt. vt q̃ndo
peto a te pecuniã mutuatã vel rem apud te depoſitã aut ago actione pro
ſocio aut exempto vel locato Actiones pene pſecutorie ſũt que oriunt̃ ex
maleficijs Mixte ſunt que partim penam et ptim rem pſequũtur exempla
patent in .§. ſequenti

Plane ſi depoſiti agit̃ ɔtra depoſitariũ ꝓpter doluʒ ɔmiſſum in re de
poſita tẽpe tumultus aut incendĳ vel ruine ſiue naufragĳ tunc
actio depoſiti eſt mixta. et datur ad duplũ cõtra depoſitariũ aut ei⁹ here
dem qui in dolo fuit

Ex maleficiis vero pdite ſũt actiões et quedã ſunt tm̃ pene pſecuto
rie quedã mixte. i. tã pene q̃ʒ rei pſecutorie Hinc eſt ꝙ
actio furti ſiue manifeſti vt qñ agit̃ ad q̃druplũ ſiue nõ manifeſti vt q̃ndo
agit̃ ad duplũ ſemp eſt pene pſecutoria ex q̊ pro re furtiua agit̃ ɔdictõne
furtiua aut rei ven. Sed actio vi bonoꝝ raptoꝝ mixta ẽ Idẽ de actiõe le
gis aquil. q² aduerſus negantẽ ſe damnũ dediſſe ſi ɔuincitur de mẽdacio
agitur ad duplũ Vel ſi homo occidit̃ qui hodie luſcus aut claudus eſt q̃
infra annũ integer fuit damnat̃ q̃ʒti eo anno retro valuit. Item mixta eſt
actio que datur pro legatl. pĳs locl. relictl. q² ſi hmõi debitoꝛ ꝓpter moraʒ
ſoluẽdi vocat̃ ad iudiciũ ad duplũ tenet̃ videlʒ ad rẽ et ad extimatõʒ ei⁹

Quedã actiones mixtã cãʒ obtinere vident̃ videlʒ actio familie her
ciſcunde que ɔpetit coheredibus ad diuidendã hereditatẽ
Itẽ ɔmuni diuidũdo que cõpetit illis qui volũt diuidere res ɔmũes Et
actio finiũ regundoꝝ que ɔpetit illis qui volũt diuidere confines agros
In pdictl. actionibus pmittit̃ iudici qñq₃ vnaʒ rẽ adiudicare vni ꝓut bo
nũ et equũ videt̃ et alteri certã pecuniã qñ res ɔgruã nõ recipit diuiſionẽ
Vel etiã vnã rem p̃cioſã adiudicare vni et alteri rem vilem cum aliq̃bus
pecunĳs q̃nti p̃cioſioꝛ plus valuit q̃ʒ vilis

Omnes actiones aut ſunt in ſimplũ vt conditio ex mutuo actio
ex empto ex ſtipulatu et ex ſimili contractu deſ
cendens Aut ſunt in dupluʒ vt actio furti non manifeſti damni dati ⁊ de
poſiti in quibuſdam caſib⁹ Et etiam actio ſerui corrupti que competit ɔ
tra illum cuius hortatu vel conſilio ſeruus effectus eſt fugitiuus vel cõ
tumax demio aut luxurioſus aut alio modo deterioꝛ In qua actione ex/
timantur etiã ĩlle res quas ſuus fugitiu⁹ abſtulit dño aut ſunt in tripluʒ

videlicꝫ ꝯtra illū qui in libello maiorē ſummā petijt vt grauaret aduerſa
riū ſuū in maiori ſolōne ſportularū qui tenet̄ reſtituere triplū eius in quo
aduerſariū grauauit Et in hoc triplo ꝯtinetur ſimplū eius qđ aduerſari⁹
paſſus eſt Aut ſunt in quadruplū vt in actioñ qđ metus cā et in actioñ in
factū de calūniatoribus et in ꝯditione ex lege contra executores litiū que
plus exigunt pro ſportulis a reis quā tenentur

Sed furti quidē nō manifeſti actio et ſerui corrupti ſemꝑ ad duplum
dant̄ ſed actio legis aquilee et depoſiti et actio ex teſtō ꝓ
legatꝭ venerabilib⁹ locꝭ relictis ad duplū dant̄ nō ſemꝑ ꝫ per inficiatōꝫ.i.
qñ reus negat ſe dediſſe damnū aut ꝓpter moram aut ſimilem cauſam Et
ꝓiformiter actiones ad q̄druplū cōpetentes inter ſe dn̄t qꝛ actio quod
metus cauſa tm̄ ex ꝯtumacia metū inferentꝭ creſcit ad quadruplū quādo
nō obedit iudici mādanti metum paſſo reſtituere rem ſuam

Actionū aūt quedā ſūt bonefidei quedā ſtricti iurꝭ. Bonefidei ſunt
he emptio venditio locatio ꝯductio actio negociorꝫ
geſtoꝝ mādati depoſiti pro ſocio tutele commodati pignoraticia familie
herciſcende ꝯmuni diuidūdo p̄ſcriptꝭ verbis et que de extimatioñ ꝓponit̄
videlꝫ do tibi equū meū vt eum vendas pro .x. Et ſi plurꝭ vendideris hoc
erit pro te. Item actio que ex ꝑmutatioñ competit Item hereditatꝭ petitō
Itē rei vxoria actio olim fuit bonefidei ſed hodie ſublata eſt et in eius lo
cum ſucceſſit actio ex ſtipulatu per quā mulier habet tacitā ypothecā pro
dote ſua et prefert̄ omnibus creditoribus

In bonefidei actionibus olim opponebatur exceptiō ꝯpenſatōnis
et iudici dabatur poteſtas ex bono et equo extimanꝺ
di quantū actori reſtitui debet et fiebat iſta compenſatio de quātitate op
poſita Sed in actionibus ſtricti iurꝭ opponebatur exceptio doli. hodie do
ſublata eſt hec differentia qꝛ taꝫ in bone fidei actionibus q̄ꝫ in ſtricti iurꝭ
actionibus cōpenſatio locū habet p̄terq̄ꝫ in actioñ depoſiti directa

Preterea quaſdā actiones arbitrarias appellamus in quibus iudex
arbitratur ex ſuo officio qualiter reus doloſus debꝫ puīri
ꝓpter ipſius contumaciam quia non obedit decreto iudicꝭ ex quo rem non
reſtituit aut exhibuit ad decretum iudicꝭ vel ſeruū pro noxa non dedit aut
de damno non ſatiſfecit Idem in ſeruiana de rebus coloni et in quaſi ſuiꝺ
ana que ypothecaria vocatur Idem in actioñ de dolo vel quod metus
cauſa vel quando aliquid certo loco promiſſuꝫ eſt et ſic de alijs que ex ar
bitrio iudicꝭ pendēt in quibus promittit̄ iudici extimare ex bono ⁊ equo
ſcḋm naturā vniuſcuiuſq̄ꝫ rei

Curare autem debet iudex om̄i modo vt certam ferat ſententiā q̄ntū
poſſibile eſt Etiā ſi quantitas rei petite ſit incerta

Si quis agens in iudicio plus petebat in iudicio q̄ꝫ debuit oliꝫ cecidit a tota cauſa niſi deceptus fuerit ſui facilitate vt quia minoꝛ .xxv. annis vel qñ maioꝛ errauit in facto in quo cōſtantiſſimus errare potuit Quod hodie ſic nō procedit vt dicā in .§. ſe. Tex. ponit exemplū de illo qui integrū legatū petijt et tamē ſecrete in codicillis ps legati fuit reuocata in quo pꝛudentiſſimus errare potuit

Plus autem quattuoꝛ mōis petitur ſcꝫ re tempe cauſa et loco Re veluti ſi petat .xx. vbi debet petere .x. Tēpe vbi petit ante diē qꝛ petit in apli qꝺ debuit petere in Julio Qua rōne eniꝫ qui tardius ſoluit minus ſoluere intelligit̃ eadē ratiōe etiā qui pꝛemature petit plus petere intelligitur Loco plus petere intelligit̃ qui hoc qꝺ certo loco pmiſſum eſt alibi petit Verbi grā qꝺ epheſi ſolui debet rome petitur et hoc caſu actio arbitraria eſt rōne loci ꝓpter vtilitatē que in mercibus id ē in mercancijs attendit̃ vt in vino oleo frumēto que per ſingulas regiōes diuerſa habēt. precia et etiā pecunie numerate nō in oīmibus locl. habent̃ ſub eiſdeꝫ vſuris Huic ꝓximus eſt qui cauſa plus petit vt aliquis tenetur ſoluere ſtichum aut decē et actoꝛ petit alterū videlicꝫ ſtichū tantū et ideo plus cauſa petit quia tollit aduerſario electionē qui potuit aliud ſoluere q̄ꝫ petitū eſt nec obſtat ꝙ viliſſimū actoꝛ petit tamē plus petere intelligit̃ quia ſepe accidit ꝙ facilius debitoꝛ poteſt illud ſoluere quod maiorl. pcij eſt q̄ꝫ ſoluere qꝺ vilius eſt Jtem plus petens q̄ꝫ debeat punitur ſi poſt in petitione ſua ꝑſiſtat poſt litl. ꝯteſtl. quia añ litl ꝯteſtl. deſiſtere pōt ſine pēa Et qui plus petit re vel cauſa ꝯdemnatur in expeñ de iure canonico vt in caplo. v. de plus peti. ſed ſm iſtū tex. punit̃ in triplū expenſaꝝ et tenet̃ de omni damno ſed qui plus petit loco tenet̃ ad intereſſe iſti a quo plus petijt quia actio eſt arbitraria ꝓpter locū ſed qui plus petit tpe cōdemnatur in expeñ et duplicant̃ inducie nec auditur niſi refuſis expenſ

Si minus petat actoꝛ q̄ꝫ debeat. non punitur in aliquo ſed ius ſuum manet ſibi ſaluū et in alio iudicio poteſt petere reſiduū Jtē petens vnam rem ex vna cauſa vel vnam pꝛo alia poteſt in eodeꝫ iudicō ex alia cauſa eandem rem petere et erroꝛē ſuū coꝛrigere

Sunt preterea quedam actiones que dantur ad ſolidum quod debet̃ vt ſūt que ex contractibus deſcēdūt Quedā dantur non ad ſolidum ſic̄ in actioñ de peculio in qua dñs vel pater nō poteſt vltra obligari q̄ꝫ in peculio Jtem ſi de dote agitur tunc qñqꝫ nō agitur ad totū ſed habet̃ ratō ne maritus egeat et quatenꝰ facere poſſit et facultates eius paciantur Sed et ꝓpter impēſas neceſſarias factas a viro in re dotali minuitur res dotalis

Sed et ſi quis cū pente p̄rono aut ſocio vel donatore ſuo agat tūc actor nō plus ꝯſequit̄ q̄ꝫ aduerſarius ei⁹ facere pōt

Compenſationes quoqꝫ que opponūtur extenuant debitū q̄ntū ex bono et equo compenſatio fieri poteſt

Eum quoque q̄ creditorib⁹ bonis ceſſit habꝫ bn̄ficiū in bonis q̄ſitl. vt nō ꝯueniatur niſi q̄ntū facere p̄t q̄a inhumanū eſt expoliatum fortunis ſuis in ſolidū condemnari

Q̄d cū eo q̄ ī aliēa ptāte ē negociū geſtū eſſe dicit̄

Quia tū ſupius mentionē habuim⁹ de actioñ de peculio q̄ ꝯpetit ex ꝯtractu filioꝝfāilias et ſuoꝝ Jō reſtat videre q̄liter parētes vel dn̄i pn̄t de geſtis p eos ꝯueniri Et q꞉ fere eadē ratio eſt et idem ius de contractu ſerui et filiorūfamilias quia ambo in poteſtate ſūt Jdeo ne verboſa fiat diſputatio determinem⁹ de perſōa domini et ſerui et ex illo idem videbimus de parētibus et filijſfamilias

Si igitur iuſſu dn̄i cū ſuo ꝯtrahat̄ tenetur dn̄s actioñ qđ iuſſu in ſolidū q꞉ qui ita ꝯtrahit conſiliū dn̄i ſequi videtur

Eadem ratione pretor alias duas actiones dedit inſolidū quarū vna vocat̄ exercitoria alia inſtitoria Exercitoria locū habet qn̄ dn̄s ſeruū ſuū p̄ponit magiſtrū nauis Et tūc tenetur illis q̄ cōtraxerūt cum illo in negociatōne nauali Et dicit̄ exercitoria quia ille dicitur exercitor nauis ad quē quotidianus nauis queſtus pertinet

Inſtitoria tūc locū habet qn̄ aliq̄s p̄ponit ſeruū ſuū aut aliūꝫ hominem taberne aut alicui negociationi Et dicitur inſtitoria ab inſtitore prepoſito in negociationibus et non a p̄poneñ

Introduxit et aliaꝫ actioneꝫ p̄tor que tributoria vocat̄ et habet locū quādo aliquis ſciente domino contrahit cum ſeruo in merce peculiari Et tūc inter creditores et dominū ſiquid ei debetur diuidit̄ id qđ eſt in merce peculiari nec deducit h̄ caſu dn̄s id qđ ſibi debet̄

Preterea introducta eſt actio de in rē verſo que cōpetit cōtrahētib⁹ cum ſeruo cōtra dominum pro eo ꝙ in vtilitatem domini verſum eſt ad tantū ad quantū peculiū ſe extendit

In rem autem dn̄i verſū intelligit̄ quicq̄d nc̄rio aut vtiliter verſū ē vt ſi ſeruus pecuniā mutuo accepit vt creditoribus dn̄i ſolueret vel domū ruinoſā edificaret aut fundū emeret Et ſi totuꝫ eſt verſū in totū tenet̄ ꝫ ſi tantū ps eſt verſa tantū ad partē tenetur

Cum autē querit̄ de peculio ſerui tunc illud p̄mo deducit̄ ꝙ ſuus tenet̄ dn̄o aut eis q̄ ſūt in ptāte dn̄i Et qđ ſup̄eſt peculiū dicit̄ Quod quādoqꝫ fallit ille cui debꝫ eſt in peculio ſerui ordinarij de cuius peculio queritur

Ceterū dubiū nō eſt q̄n cui actio qđ iuſſu et actio exercitoria et inſtito
ria ɔpetit et de peculio et de in rē verſo pōt cōpetere Et actor
pōt illā eligere que ſibi eſt vtilior et quā vult eligere ſed ſtultus eſt q̄ eligit
actōem difficilē cū facilem potuiſſet elegiſſe Et hoc tex. declarat ad longū
qr difficile eſt ꝓbare rē verſā in vtilitatē dn̄i qn̄qꝫ et ſic incaute actor agit
de in rem verſo Et ſi bene et faciliter poſſet ꝓbari tūc caute ageret quia
dn̄s in toto tenetur Itē qn̄qꝫ expedit agere t̄butoria qr quod dn̄o debet̄
nō deducit̄ ſed in actiō̄ de peculio deducit̄ qđ dn̄o debetur Et tn̄ qn̄qꝫ
expedit agere de peculio q̄a in ea habet̄ totū peculiū obligatū ſaluo iure
dn̄i ⁊ eoꝝ qui in ptāte eius ſūt ſed in tributoria tm̄ ɔſiderat̄ illđ in q̄ eſt ne
gociatū et nō plus et ꝓbare opoꝛtꝫ eum habere peculiū et tātū vt ſolidū
ſoluere poſſit

Que diximꝰ de ſuo eađ dicunt̄ de filiofamilias aut filia ſeu nepo
te excepto mutuo facto filiofamilias qui nō tenet̄ ex
eo etiā qn̄ factus eſt ſui iuri. qđ ideo ſenatꝰ conſultū macedonianū ꝓſperit
qr ſepe onerati ere alieno .i. pecunia qđ in luxuria expoſuerūt. inſidiati ſūt
vite parentum ad habendū pecunias

Illud in ſūma admonēdi ſumꝰ ꝙ ex cōtractu ſerui vel filij in actiō̄ qđ
iuſſu et de in reꝫ verſo inſtitoria aut exercitoria pōt directe agi
ɔtra patrē vel dn̄m et ab eis per ɔtrahētes ɔdici acſi eſſet cū eis ɔtractū

De noxalibus

Ex maleficijs ſuoꝝ videlꝫ furto et rapina datur actio noxal̄
cōtra dn̄m Sed dn̄s a lege habet electionē emē
dandi damnū datū vel dandi ſeruū pro noxa per quā dationem
trāſfert dn̄ium ſerui Item ſeruus datus ꝓ noxa damno reſarcito manu-
mittit̄ ab illo qui eum recepit pro noxa. noxa aūt eſt caput vl̄ coꝛpus qđ
nocuit id eſt ſeruus ſed noxia eſt ipm̄ delictū

Sūma aūt rōne permiſſū eſt ſeruū dari pro noxa qr iniquū erat nequi
tiā ſuorū vltra eoꝝ coꝛpa dn̄is damnoſā eſſe et ſeruus datus
pro noxa damno reſarcito māumittēdus eſt ab illo q̄ damnū paſſus fuit

Omnis noxalis actio ſequit̄ quēcunqꝫ poſſeſſorē ſerui delinquenti. et
ipm̄ ſuū factū libeꝝ et etiā liberū factū ſeruū

Sunt aūt ɔſtitute actiones noxales q̄daꝫ a lege .xij. ta. vt furti et dā-
ni iniuriaꝝ quedā ab edicto p̄tori. videlꝫ vi bonoꝝ rapto
rum et iniuriarū

Si ſeruus dn̄o noxiā fecerit nō oꝛit̄ inter eos actio quia inter dn̄m et
inter eū q̄ in ptāte ſua ē nō oꝛit̄ obligatio Etſi ſuꝰ poſtea

manumittať tñ dñs qui eũ manumiſit nõ agit ↄtra eũ noxaliter etſi eũ vē
diderit etiã nõ agit noxaliter contra ementē Si ſeruus alterius cõmiſerit
noxiã in te nõ habes actionē contra eũ poſtq̃ʒ dominiũ ſpius adquiſiui
ſti quia res euenit ad caſũ a quo non potuit hr̃e initiũ

Sed veteres quidē actiones noxales tã pro ſeruo q̃ʒ pro filio ſeu fi
lia dederunt ſed hodie ſolũ in ſeruo locũ hñt Textus
ponit rõem quis eni vt inquit tex. patiť filiũ ſuũ aut maxie filiã ſuã ꝓ no
xa dari quia pater per corpꝰ filij ſui magis q̃ʒ per corpus ꝓpriũ periclitať
Et in filiabus pudicicie fauor hoc excludit Et ideo noxales actiones tm̃
habent locũ in ſeruis cuʒ apud veteres ſepius dictum eſt filiosfamilias ꝓ
ſuis delictis poſſe conueniri

Si quadrupes pauperiē feciſſe dicať

Animaliũ nomie que ratõe carent damnũ id eſt paupies con
tingit dupl'r quia ſi aial facit damnũ cõtra naturã
ſui generis tũc liberať dñs dando animal pro noxa Textꝰ. ponit
exemplũ de equo calcitroſo aut boue cornupetente que tamē fuerunt mã
ſueti Et quid iurl. de animali quod facit damnũ ſm naturã ſui iurl. ptēbit
§·ſequenti

Ceterũ ſi fera beſtia dat damnũ tunc dominus non poteſt eam dare
pro noxia et imputet ſibi qui eaʒ tenuit

Deniqʒ ſi fera beſtia fugit a domino exquo deſijt eſſe in poteſtate ciꝰ
dominus liberatur a damno poſtea dato

Pauperies eſt damnũ datum ſine iniuria facientis quia animal qđ
ſenſu caret non dicitur facere iniuriã

Ceterũ ſciendũ eſt ꝙ edilicio edicto cauetur ne quis teneat animal fe
rum iuxta viam publicã per quã vulgus vadit quod ſi fecerit
et liber homo leſus fuerit punitur inquantũ iudici equũ videtur Etſi dam
num datum fuit in alijs rebus teneť in duplũ et etiã in pauperie Tex. po
nit exemplũ de apro vrſo leone et ſimilibus

Preter has edilicias actiones qñqʒ dantur alie actiones ſed ſi actões
ſint penales que dantur circa eandē rem tunc inquantũ ↄcur
runt vna aliam conſumit

De his per quos agere poſſumꝰ

Nunc admonendi ſumus quaten⁹ olim nemo poterat agere alieno nomie niſi in certis caſibus videlicet pro populo pro libertate et pro tutela ſed hodie ꝓpter ↄmoditates aut neceſſitates hoim admittit̃ vt q̃s per ꝓcuratorẽ agere poſſit quia infirmitas etas aut pegrinatio aut abſentia aut ſimiles cauſe preſtant impedimentũ ꝙ aliquis per ſe negocia ſua proſequi non poteſt

Procurator pōt conſtitui in pñtia aut abſentia eo ſciente aut ignorante tã ad agendũ q̃ȝ ad defendendũ res ſuas

De ſatiſdationibus

Satiſdationũ modus hodie aliter obſeruat̃ q̃ȝ olim q̃a olim agens pſonali vel reali actione ſuo noie nõ ſatiſdabat ſed agens alieno noie ſatiſdabat vtroq̃ȝ caſu rem rataȝ haberi Conuẽtus vero reali actioñ ſuo vel alieno noie ſatiſdabat iudicatũ ſolui ſed conuẽtus perſonali actioñ ſuo nomine non ſatiſdabat ȝ alieo nomine bene ſatiſdabat

Sed hec hodie aliter obſeruant̃ q2 ille qui vocat⁹ eſt ſuo nomie ad iudiciũ ſiue in reali actioñ ſiue in pſonali nõ ſatiſdabit de iudicatũ ſoluẽdo ſed tm̃ ſatiſdat de iudicio ſiſti pro q̃litate pſone p fideiuſſores ſi eos pōt hr̃e Et ſi eos nõ p̃t hr̃e tũc pſtabit iuratoriã cautionẽ quã quidã vocãt nudam cautionẽ niſi poſſideret ſufficiẽtia imobilia

Sin autem per ꝓcuratorẽ cauſa agat̃ tunc ſi dubitat̃ de mãdato ꝓcuratoris quia forte mãdatum non eſt in actis aut dñs pñs in iudicio ꝓcuratorẽ nõ conſtituit tũc exigitur cautio de rato Etiã ſi ſit ꝓcurator curatoris vel tutoris vel alioꝝ adminiſtratorũ aliarũ rerum

Si vero aliquis qui eſt reus velit ↄſtituere ꝓcuratorẽ hoc p̃t facere ante litis ↄteſtis vel poſt Et ille ꝓcurator tenet̃ cauere de iudicato ſoluẽdo a qua ſatiſdatioñ dñs pōt eũ releuare ſatiſdando pro eo taȝ in iudicio q̃ȝ extra ſub ypotheca rerum ſuarũ Et ꝓcurator interueniẽs poſt litis cõteſtis debet ſatiſdare ꝙ dñs ſit pñs tpe ſnie ferende als fideiuſſor ſoluet iudicatũ

Si vero reus nõ eſt pñs et aliquis vult defendere eũ ſine mandato ille admittitur dummõ voluerit ſatiſdare de iudicato ſoluẽdo als non q2 nemo aliene rei defenſor eſt ydoneus ſine ſatiſdatioñ Poſtea text⁹ cõcludit ꝙ p̃dc̃a dñt ſuari in hac regia vrbe cõſtantinopolitana Et in toto romano impio q̃uis ꝓpter impiciã forte alit̃ obſuet̃ q2 cetere ciuitates romani imperij dñt ſequi caput eius videlȝ vrbẽ romanã et regiam vrbẽ ↄſtantinopolitanã

De ꝑpetuis et tēporalibus actionibus

Hoc loco admonēdi ſumus ꝙ actiones ꝑſonales ex iure ciuili deſcendētes olim erāt ꝑpetue ſed hodie per cōſtitu
tiones ꝑncipū ſūt certo tp̄e limitate Sed actiones p̄torie pēales
hodie et olim ānales ſūt q2 officiū p̄torl. durat per vnū ānum tm̄ Fallit in
actionib9 que bonoꝝ poſſeſſori et his qui loco heredū ſūt cōcedunt et in
actioñ furti manifeſti Sed actiones reales ſūt perpetue rōne rei q̄uis ex
iuriſdictioñ p̄torl. ꝓficiſcant q2 abſurdū erat illas anno terminari

Non autē omnes actiones penales ex maleficijs vel quaſi deſcē
dentes dant in heredē ſed bene dant heredi
bus eoꝝ q̄ paſſi ſūt maleficiū Eſt eni certiſſima iurl. regula penales actio
nes in heredē rei nō competere Fallit in actioñ iniuriarū que non dat he
redi niſi lis fuerit conteſtata cū defuncto

Aliqñ tamen heres ex contractu defuncti doloſe inito non tenetur
ſi nihil ex dolo ad eum peruenerit

Penales aūt actiones lite conteſtata tranſeūt ad heredes et contra
heredes

Supereſt vt cōſiderem9 q̄tenus ſi reus fuerit ꝯdemnādus et pendeñ
iudicio ſoluat debitū abſoluit ab obſuatioñ iudicij hoc ē
ꝙ vulgariter dicit ꝙ oīa iudicia ſūt abſolutoria id ē apta ad abſoluend.

De exceptionibus

Sequitur vt de exceptionibus diſpiciam9 q2 inuēte ſūt excepti
ones ad defendendū eā reū et ad excludendū actio
nes inique ꝑpoſitas Sepe eni accidit ꝙ actorl. petitio ꝑma facie
appareret iuſta ſed qñ audit exceptio rei eſt iniuſta Tex. dat plura exempla
Idem
q2 exceptio doli datur illi qui dolo inductus eſt ad ſe obligandū Idem
de exceptione in factū que dat illi q̄ errore lapſus alteri ſtipulāti aliqd ꝓ
miſit Idē de exceptioñ qd met9 cā que dat ꝯtra inferentē metū Idez de
exceptioñ nō numerate pecunie q̄ dat infra certū tp̄us ꝯtra illū q̄ non nūe
rauit pecuniā Idē de exceptione pacti de nō petendo q̄ datur illi qui pa
ctū fecit cū creditore ſuo ne peterz hoc qd ip̄e tenet Et licz hoc cāu manz
obligatio tñ ꝑ exceptionē pacti de nō petendo creditor impedit petere et
debitor defendit Idē de exceptioñ iurl. iurādi q2 licz ille qui iurauit credi
tore deferēte male iurauit et ſic adhuc eſt obligat9 tñ ꝑt ꝟtutē iuramēti
repellit agentē ꝯtra cū Idē de exceptioñ rei iudicate q2 licet ſnia ſit lata
iniuſte ſi tñ trāſiuit in rē iudicatā licz adhuc duret obligatio tñ ꝑ excepti
onē rei iudicate defēdit ille ꝓ q̄ ſnia lata ē hec cā exempli de. iſtis text9

Appellant autē exceptōnes alie ꝑpetue et ꝑemptorie alie tempales et dilatorie

Perpetue et ꝑemptorie ſunt que omni tēpore agentibus obſtant ꝛ actiones perimunt vt exceptio doli mali. metus cauſa pacti de non petendo in perpetuū et ſimiles

Tpales et dilatorie ſunt que tēporis dilationē tribuūt et ad tēpus nocent vt exceptio pacti de nō petendo ad certum tpūs Et ſimiles que nō ſolum temp⁹ differūt ſed etiā duplicatas inducias ꝛ refuſionē expenſarū anteq̄ȝ audiatur inducūt vt quādo actor plus petit tempoꝛ

Hodie tamen nō ita ſtricte ꝓceditur quia olim qui ante tempus egit tanq̄ȝ temerarius litigator cecidit ab actioñ. hodie ꝯdemnat expeñ et duplicant inducie et debet ſoluere expenſas anteq̄ȝ audiatur

Preterea quedā exceptiones ſunt dilatorie ex perſona ꝓcuratoris quia miles et mulier repellūtur a ꝓcurādo imo mulier nō poteſt eſſe ꝓcurator patris matris vel vxorl. quia ſine diſciplina non pōt intereſſe alienis negocijs. ſuis aūt ſine offenſa intereſſe poteſt

Eas vero exceptiones que olim ꝓpter infamiā dantl. aut ꝓcuratorl. ꝓponebant frequēter impator tollit et hoc ideo ne dū de eſto dubitetur principale negociū differatur

De Replicationibus

Interdū exceptō rei ꝑma facie videtur iuſta licet ſit iniq̄ Jdo dabatur actori replicatō q̄ꝛ per eā reſoluit ius excipientl. Tex. ponit exemplū de debitore qui fecit pactum de nō petēdo et poſtea r̄miſit hoc pactū creditori quod faciliter applicat ad ꝓpoſitū

Rurſus Interdū euenit ꝙ replicatio actorl. videt iuſta q̄ꝛuis in veritate ſit iniuſta ideo dat duplicatio Jdeo dicendū eſt de triplicatione et ſic in infinitū de quo remittit tex. ad. ll. ffoꝝ

Exceptiones aūt quibus debitor defenditur vt pacti de nō petendo Et ſimiles que dantur ratione rei tales etiā competunt fideiuſſori

Sane quedā ſunt exceptiones que tantū dant perſone et ille nō cōpetunt fideiuſſoribus ſicut exceptio ceſſionis bonoꝝ que datur ꝑncipali debitori ſed nō datur fideiuſſori Tex. ponit rationē quia cum in facultatibus ſuis lapſus fuerit debitor tunc poteſt creditor ius ſuum ꝯſequi ab his qui fideiuſſerunt

De Interdictis

Sequitur vt diſpiciamus de interdictꝪ. ſeu de actōnibus que ꝑ his exercenṫ Sūt eni interdicta quedā ſolennitates verboꝝ a p̄tore concepte quibus p̄cepit aut ꝓhibuit aliquid fieri inter duos maxie quādo de poſſeſſione vel quaſi cōtendiṫ

Sūma aūt diuiſio interdictoꝝ hec eſt qꝛ quedā ſunt ꝓhibitoria quedā reſtitoria et quedā exhibitoria Prohibitoria ſūt quibus p̄toꝛ ꝓhibet aliquid fieri ſcꝫ vim inferre ſine vicio poſſidenti vel mortuo inferē ti in illo loco in quo quis habuit ius ſepeliēdi vel ne in loco ſacro vel publico aliquid fiat per quod vſus eius impediaṫ Reſtitoria ſūt quibus p̄toꝛ p̄cipit aliquid reſtitui ſcꝫ reſtituere poſſeſſionē ei qui vi deiectus eſt aut vocato ad ſucceſſionē iure p̄torio ꝯtra poſſidentē pro herede aut pro poſſeſſore Exhibitoria ſūt qb⁹ precipiṫ aliquid exhiberi vt interdictū de liberꝪ. exhibendis et de liberto exhibēdo cui p̄ronus operas indicere vult et de tabulis exhibendis Sūt tñ quidā qui putāt ꝙ illa vocanṫ ſolū interdcta que ꝓhibitoria ſunt qꝛ interdicere idē eſt qđ ꝓhibere vel denūciare Reſtitoria autē et exhibitoria ꝓprie decreta vocenṫ vſus tamē obtinuit oīa p̄dicta interdicta vocari quia inter duos dicunṫ

Sequens diuiſio interdictoꝝ hec eſt quia quedā ſunt adipiſcēde poſſeſſionis quedā retinende quedā recuperande

Adipiſcende poſſeſſiōis cauſa. danṫ tria interdicta ſcꝫ quoꝝ bonorum quoꝝ legatoꝝ ⁊ interdictū ſaluianū Interdictū quoꝝ bonoꝝ datur filio emācipato ꝯtra illū qui poſſidꝫ pro herede aut pro poſſeſſore. pro herede autē poſſidere diciṫ quia putat ſe heredē eſſe. pro poſſeſſore autē diciṫ poſſidere quia nullo iure poſſidet rem hereditariā qꝛ ſcit eam ad ſe nō ꝑtinere Et idō diciṫ interdictū adipiſcende poſſeſſionis quia per ip̄m aliqs adipiſciṫ de nouo poſſeſſionē q̄ de iure ſpectat ad eum Sed de interdicto quoꝝ legatoꝝ tex. hic nihil dicit Sed interdictum ſaluianū datur dn̄o fundi vel dom⁹ in rebus coloni vel inquilini donec ſibi in mercede ſit ſatiſfactum

Retinende poſſeſſionis cā danṫ duo interdicta ſcꝫ ꝑ vti poſſidetꝪ. ⁊ vtrobi Et hn̄t locū qñ vtraqꝫ ps dicit ſe poſſidere ⁊ tūc videndū eſt quid poſſideat vt ſciatur quis reus et quis actoꝛ qꝛ naturalis ratio facit vt alius poſſideat et alius a poſſideñ petat Et qꝛ longe melius eſt poſſidē q̄ꝫ petere Jdeo ſepe contingit ꝙ ingens ꝯtentio de poſſeſſione conſiſtit

Cōmodū autē poſſeſſionis eſt magnū quia licet res nō ſit poſſeſſorꝪ. ſi tamen actoꝛ non poteſt probare ſe dominum res manet

apud poſſidentē et ergo cum iura partiuʒ ſunt obſcura reo potius eſt fa/uendū q̄ʒ actori Ex textu notatur hoc ꝓuerbiū gaudeant poſſidentes

Sed interdicto quidē vti poſſidetꝫ. agitur pro rebus immobilibꝰ et interdicto vtrobi agitur pro rebus mobilibus quādo non poſſident vi clam aut p̄cario ab aduerſario

Hodie tamē vtriuſqʒ interdicti poteſtas adequata eſt in hoc ꝙ ille dicitur poſſidere in vtroqʒ qui tempe litꝫ. ꝯtꝫ. poſſidet non vi clam aut precario ab aduerſario licet olim aliter erat

Poſſidere aūt videtur non ſolum ille qui ipſemet poſſidet ſed etiā ille cuius nomine poſſidet et ergo per colonum vel inquilinū poteſt quis poſſidere quāuis non ſit ſibi ſubiectus

Per eos quoqʒ apud quos depoſui res meas ego poſſideo Iō de cōmodatario et hoc eſt qđ cōmuniter dicit ꝙ poſſeſſio retinetur per quēlibet qui meo nomine poſſidet imo etiā poſſeſ/ſio ſolo animo retinet quāuis ſolo animo non adquiratur

Recuperande poſſeſſiōis cauſa datur eiecto de poſſeſſione rei im/mobilis aut fundi aut edium Interdictuʒ vnde vi ad recuperandū poſſeſſionē a deijciente licet deiectus poſſideret ab illo q̄ vi deiecit aut clam aut precario poſſidebat

Sed ex ſacris ꝯſtitutionibus quas ſup̄ diximus videlicet de vi bo/norū raptoꝝ in·§·ſed nedū cum ſilibus datur ſpolia/to ad recuperandū poſſeſſionē beneficiū conſtitutionis legis ſiq̄s in tātā C. vnde vi que punit eijcientē per vim aliquē poſſidentē rē ſuam ꝑ amiſſionem rei ꝓprie Sed ſi res non fuit propria tunc reſtituet rem et eſtimatio/nem ipſius vim paſſo

Qui aūt de poſſeſſione per vim deiecerit tenetur q̄n̄qʒ lege iulia de vi publica ſi deiecit eum cum armis q̄n̄qʒ. l. iulia de vi p̄ua/ta ſi deiecit ſine armis Et appellatione armorum non ſoluʒ ſcuta gladios aut galeas ſed fuſtes et lapides ſignificare ſolemus

Tertia diuiſio interdictoꝝ hec eſt quia quedam ſunt ſimplicia quedā duplicia Simplicia ſunt que quibus alius eſt actor et aliꝰ reꝰ ſicut ſunt omnia reſtitutoria et exhibitoria vt patet ex·§· Ipſe quia actor eſt qui deſiderat q̄n̄qʒ aliq̄d reſtitui aut exhiberi qđ reus non vult facē et q̄n̄qʒ deſiderat nō fieri qđ reꝰ vult facē Sʒ duplicia ſūt vtrobi et vti poſ/ſidetꝫ. Et iō dicunt duplicia q̄a ſepe q̄ſtio naſcit q̄s ſit actor et q̄s reꝰ ex q̄ vterqʒ dicit ſe poſſidē et ſuſtinʒ ꝑtē actorꝫ. et rei et ſic par vtꝰuſqʒ litigatorꝫ.

conditio eſt vnde ꝓhibitorioꝝ interdictorū quedā ſūt ſimplicia quedam duplicia Simplicia ſunt vt cū ꝓhibet pretor ne in loco ſacro vel in flumine publico ripa ve eius fiat nā actor eſt qui deſiderat ne fiat Reus eſt q̄ aliquid facere conatur Duplicia ſunt vti poſſidetꝭ.et vtrobi.vt ſupra patuit

De ordine et veteri exitū inter dictoꝝ hodie ſuperuacuum eſt diſputare exquo om̄ia iudicia hodie ſunt extraordinaria nec eſt neceſſe ꝓponere nomia interdictoꝝ ſed ſufficit ꝙ loco cuiuſlibet interdicti ponatur vtilis actio in factum et perinde iudicatur ſine interdictꝭ.ac ſi vtilis actio ex cauſa interdicti reddita fuiſſet

De pena temere litigantiū

Nunc admonendi ſumus magnā curā habuiſſe eos qui iura ſuſtinebāt ne facili homies ad litigandū ꝓcederent Idcirco temeritas litigantiū triplici pena punitur ſcꝫ ꝑiurij.pena pecuniaria et pena infamie

Ecce enī iuſiurandū om̄ibus defertur qui cōueniūtur in ꝑncipio litis nec reus allegationibus ſuis vtitur niſi prius iurauerit ꝙ putat ſe bona inſtantia vti et ſe iuſte contradicere

Itē aduerſus inficiātes.i.negantes temere petitionē actorꝭ. preter penā ꝑiurij de qua dictuꝫ eſt qn̄qꝫ tenent̄ ad duplum vt in actioñ legꝭ.aq̄lee qn̄qꝫ in triplū vt in legatꝭ.p̄ijs locꝭ.relictꝭ.

Statim aūt ab initio litꝭ.qn̄qꝫ actio ↄtinet plus q̄ꝫ ꝑncipalēꝫ ſortem q₂ in actioñ furti manifeſti venit q̄druplū et nō manifeſti duplū et alijs q̄buſdā actiōib⁹ ſiue q̄s neget ſiue fateat̄ ad plus q̄ꝫ ad ſimplū competit actio

Itē actoris quoqꝫ calumnia coercet̄ per hoc ꝙ etiā iuramentum de calumnia preſtare cogitur Silr̄ aduocati vtriuſqꝫ ꝑtis iurant de calumnia

Hec aūt omnia introducta ſunt vt ceſſet ius antiquū de pena ſolutionis decime ꝑtis que imponebat̄ olim temere litiganti q₂ hodie improbus litigator cogit̄ ſatiſfacē aduerſario ſuo de dānis ⁊ expenſis

Ex quibuſdā iudicijs damnati ignominioſi.i.infames fiunt ſicut in q̄tuor actionib⁹ que deſcendūt ex delictꝭ.vt ſunt actiōes furti vi bonoꝝ raptorū iniuriarū ⁊ de dolo Sic etiā ſūt quattuor actio ex ↄtractu deſcendētes in q̄bus ↄdemnati efficiunt̄ infames vt ſunt actio tutele mandati depoſiti et ꝓ ſocio Et in ꝑmis q̄ttuor actiōib⁹ nō ſolū dānati efficiunt̄ infames ſꝫ etiā illi q̄ pactū faciūt cū aduerſarijs ſuis ne ↄdēnent̄ q₂ multū differt an aliq̄s ſit debitor ex delicto aut ex ↄtractu

multū differt an aliq̄s ſit debitor ex delicto aut ex ↄtractu

Omniū antē actionū inſtituendaꝝ pͥncipiū incipit ab illa ꝑte edicti ꝙ ē de in ius vocādo.i.a citatiōe q2 p̄mo reꝰ citandꝰ eſt ad iudiciū corā illo qui poteſt ius dicere

Qua parte p̄tor ꝓhibet filiiſfamilias vel libertꝭ.ꝙ non vocent vel citent parentes ſuos aut patronos in ius ſine venia poſtulata a iudice ſub pena quinquaginta aureoꝝ

¶ De officio iudicis

Superest vt de officio iudicꝭ diſpiciamus Circa quod eſt ſciendum ꝙ iudex nō aliter iudicare debet q̄3in legibus aut conſtitutionibus vel bonis conſuetudinibus habetur Ideoq3 in noxali actiō̄ nō debet auferre dn̄o bn̄ficiū ſoluendi ai al pro noxa. Tex. ponit exemplū qualiter iudex debet ↄdemnare dn̄m ad dandū ſeruū pro noxa vel ſatiſfacere de damno

Et ſi in rem actū ſit hoc eſt reali actiō̄ tūc officiū iudicꝭ mercenariu3 qd̄ deſeruit actioni ꝓpoſiti vertiꝫ ex natura rei circa abſolutionē aut ↄdemnationē ſm̄ ꝙ ꝓbatū eſt q2 ſi actor nihil ꝓbauit tunc reus abſoluiꝫ ab impetitiō̄ actorꝭ. Sed cū reus ↄdemnādus fuerit tunc tria ſpectāt ad officiū iudicꝭ. Primū eſt reſtitutio rei petite et fructuū perceptorū Scd̄m eſt ſi negauerit reus in pn̄ti ſe hr̄e rē tūc iudex debet ei ſtatuere t̄minū infra quē reſtituat re3 Tertio iudex dēt cautionē iuratoriā recipere a reo ſc3 ꝙ ſi infra t̄minū ſibi p̄fixū rē nō reſtitueret ꝙ tūc deb3 ſoluere extimationē litꝭ.

Et ſi hereditas petita ſit tūc deb3 iudex reſtitutiō3 fructuū diffinire ſicut in ſinglari re petita fieri ſolet cū tali diſtinctione fructuū ꝙ inter fructus ꝑceptos et qui ꝑcipi poterāt erit dr̄a inter bonefidei poſſeſſorē et inter p̄donē q2 bonefidei poſſeſſor nō teneꝫ ad fructꝰ nō ꝑceptos nec ad ↄſūptos niſi poſt litꝭ ↄteſtꝭ.culpa ſua nō percepit aut ꝑceptos ↄſūpſit ſed predo teneꝫ ne dū de ꝑceptꝭ.ſed etiā de his qui percipi poterūt culpa ſua per poſſeſſorē et non percepit

Si ad exhibēdū actū fuerit nō ſufficit ꝙ reus exhibeat rem poſtq̄3 ↄdemnatus eſt ad exhibendū ſed debet exhibē in eadē cauſa ſiue in eo dē ſtatu in quo erat tp̄e incepti iudicii cū reſtitutiō̄ fructuū medio tp̄e ꝑceptoꝝ Et ſi reus ad pn̄s nō pōt exhibere rē dabit iudex ei tēpus et tūc debet cauere de exhibendo infra ſc3 t̄minū a iudice ſtatuendū qd̄ ſi nō ſtatim iuſſu iudicꝭ exhibeat neq3 poſtea exhibiturū ſe caueat tūc ↄdēnādꝰ ē in id qd̄ actorꝭ.interat ſi ab initio res exhibita eēt

Si familie herciſcunde iudicio actū ſit tūc ſi ſint plures res diuidende debȝ iudex aſſignare vnā rē vni et aliā alteri heredū Et ſi bona res ſit melioꝛ altera tūc iudex debet eum ꝯdemnare alteri que habuit rē deterioꝛē in certa pecunia vſqȝ ad equalitatē Itē ſi vnus heres ſolus recepit fructus hereditarios aut rē hereditariam deſtruxit aut ꝯſūpſit ille debȝ condēnari alteri heredū vſqȝ ad equalitatē Itē ſi diuiſio debet fieri de vna re tm̄ vtputa de fundo tūc ſi fūdus ꝯmode diuidi pōt recipiat vnuſquiſqȝ heredū ꝑtē ſuā Et ſi vni⁹ pars ſit melioꝛ ille debȝ ꝯdemnari ſuo coheredi vſqȝ ad equalitatē in certa pecunia aut alia re Sed ſi ſit talis res que diuidi nō pōt vt homo vel equ⁹ tūc talis res tota adiudicabitur vni heredū et coheres eius recipiet tantū in pecunia aut aliȷ̄s rebus vſqȝ ad ſuū intereſſe

Si finiū regundoꝝ actū ſit tūc iudex dȝ ꝯſiderare an expedit fūdum diuidi Et ſi ꝯmodius diuidi pt qȝ antea diuiſus fuit hoc iudex faciet Et ſi aliquis ideo grauat̄ tūc debȝ adiudicari illi tantū quantū iuſtū fuerit et non grauet̄

Eo quoque noīe ꝯdemnādus eſt iudicio finiū regundoꝝ qui aliquid circa fines agroꝝ malicioſe fecerit videlȝ ſi lapides finales furatus eſt aut arboꝛes finales cecidit aut depoſuit

Contumacie quoqȝ nomīe eo iudicio punit̄ qui nō obedit iudici ꝑcipienti metiri aut menſurari agros

Quod autē in iſtis iudiciȷ̄s ſuꝑdictis alicui adiudicatū fuerit illud ſtatim fit eius cui adiudicatū eſt

De publicis iudiciȷ̄s

Publica iudicia ſūt que ex publicl. delictl. deſcendūt Et differūt ab actionib⁹ ciuilibus de quibus ſuꝑ dictū eſt qꝛ nō per actiones oꝛdinātur ſed magnā diuerſitatē habēt ab aliȷ̄s iudiciȷ̄s In inſtitutione et in exercitio vt patebit ex ſequētibus

Publica aūt iudicia ideo dicunt̄ qꝛ cuilibet de populo competit plerumqȝ ipſoꝛū ꝓſecutio

Publicoꝛū iudicioꝝ quedā ſūt capitalia q̄ moꝛtē inferunt naturalē aqua igne gladio vel hmōi vel moꝛtē ciuilem vt depoꝛtatio in metallū Alia nō capitalia q̄ infamiā irrogāt cū dāno pecuniario

Publica aūt iudicia hec ſūt lex iulia maieſtatl. q̄ punit eos amiſſione aīe id ē vite et memoꝛia eoꝝ damnatur poſt moꝛtē qui contra impatoꝛē vel rem publicā romanoꝝ ꝓdicionē faciūt

Itē lex iulia de adulterijs nō ſolū punit gladio temeratores aliarū
nuptiarū ſed etiā punit illos qui cum maſculis nephan
dam exercent libidinē Sed eadē lege puniūtur illi qui ſtuprum cōmittunt
in viduā aut virginē honeſte viuentē Penā autez imponit quia ſi honeſti
ſunt publicatur media pars bonoꝝ ſi viles fuerunt fuſtigant̄ et relegant̄

Itē lex cornelia de ſiccarijs gladio punit volūtarios homicidas
et etiaz punit eos qui cum telo animo occidendi
ambulant. Et telū appellat̄ in vulgari hoc qđ ab arcu mittit̄ ſed in ꝑpoſito
telū dicit̄ oīne illud qđ mittitur per manū vt lapis lignum ferrū ꝛc. dictum
ab eo quod in longū mittitur Et dicuntur ſiccarij a ſicca grece qđ ſignifi
cat ferrum vel cultrum latine

Eadē lege venefici capite damnantur quia ſuſurrī. magicī. artib⁹ odi/
oſis vel veneno homines occidunt vel mala medicamen
ta in publico vendunt

Alia demum lex aſperrimā penam perſequit̄ que vocatur lex pompeia/
de paricidijs Et punit eos qui parētes aut filios aut affines oc
cidunt clam vel palam aut quoꝝū dolo malo id factum fuerit. vel conſcij
criminis exiſtunt licet extranei ſint pena tamē patricidij tenentur. Qui non
ſunt digni gladio vel igne mori aut aliquo elemento frui ſed in culleo cum
cane et gallo gallinacio et vipēa et ſymea in mari aut flumine proijciūtur
vt omniū elementoꝝ vſu viuus carere incipiat Et celum ſuperſtiti et mor/
tuo terra auferatur Si quis alios cognatos vel affines occiderit pena le
gis cornelie de ſiccarijs punietur

Itē lex cornelia de falſis penam mortis ſeruo irrogat ſed lib ero
homini deportationē et bonorum publicationez
qui ſcienter falſuz teſtamentū aut inſtrumentū ſcripſerit recitauerit ſigna/
uerit vel ſigillum adulterinū poſuerit

Itē lex iulia de vi publica et priuata punit violentiam factam cum
armis deportatione Si vero fiat ſine armis in tertia
ꝑte omniū bonoꝝ publicationē

Si aūt per vim raptor virginis vel viduē aut ſanctimonialis fiat tunc
raptor punitur amputationē capitis et etiam hi qui adiutoriuz
fecerunt

Itē lex iulia peculatus punit ſubtrahentes pecuniā publicam
aut res publicas aut ſacras aut religi
oſas pena deportationis iudices vero et eis auxiliū prebentes vel ſciēter
ſuſcipientes res ſubtractas ab his capitali pena puniūtur

1856542

Eſt et inter publica iudicia lex fauia de plagiarijs que interdū capi tis penā interdū leuiorē irrogat Et nota ꝙ hec.l.pūit illos q̄ abducūt filios vl' ſuos aut vxores alioꝝ ad remotas ꝑtes

Sūt preterea publica iudicia lex iulia de ambitu lex iulia repetūda rum lex iulia de annona lex iulia de reſiduis ſicut etiā ꝓcedentia et mortē non inferunt ſed diuerſas alias penas Concludit im perator dicens ꝙ de publicl.iudicijs hic expoſuim' vt ſūmo digito vel q̄ſi per indicē ea tetigiſſe videamus Alioq̄n diligētior eoꝝ ſcientia vobis ex latioribus.ffoꝝ.ſeu pandectarū librl.deo ꝓpicio aduentura eſt

Expliciūt Inſtitutionū ſeu elementoꝝ libri Summaria plana Per me Johem Koelhoff Anno dn̄i.Milleſimo Quadringē teſimo Octogeſimo Secundo In pfeſto Ephie domini.

colorchecker DIGITAL SG
DCSG - UBU # MX - 7181
1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
A B C D E F G H I J K L M N
x·rite
mm
0 1 2 3 4 5 6